

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANADALI
HADİS BİLİM DALI

**ZEKÂT MİKTARI İLE İLGİLİ RİVAYETLERİN TAHRÎC VE
DEĞERLENDİRMESİ**

MERVE ÇAVUŞOĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN:
PROF. DR. BİLAL SAKLAN

KONYA - 2019

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	MERVE ÇAVUŞOĞLU
	Numarası	158106031007
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri/ Hadis
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Bilal SAKLAN
	Tezin Adı	Zekât Miktarı ile İlgili Rivayetlerin Tahrîc ve Değerlendirmesi

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan Zekât Miktarı ile İlgili Rivayetlerin Tahrîc ve Değerlendirmesi başlıklı bu çalışma 28./10./2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Prof. Dr.	Bilal SAKLAN	
2	Prof. Dr.	Muhittin UYSAL	
3	Dr. Öğr. Üy.	Mustafa KARABACAK	

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	MERVE ÇAVUŞOĞLU		
	Numarası	158106031007		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı/ Hadis Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	☒	
		Doktora	☐	
Tezin Adı	ZEKÂT MİKTARI İLE İLGİLİ RİVAYETLERİN TAHRİC VE DEĞERLENDİRMESİ			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin Adı Soyadı
İmzası

MERVE ÇAVUŞOĞLU

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Merve ÇAVUŞOĞLU		
	Numarası	158106031007		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri/Hadis		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Bilal SAKLAN		
Tezin Adı	Zekat Miktarı ile İlgili Rivayetlerin Tahrîc ve Değerlendirmesi			

Bu tez, zekât miktarı ile ilgili rivayetlerin tahrîc ve değerlendirmelerini içermektedir. Böylece ayetlerle sabit olan zekât ibadetinin nasıl uygulanması gerektiği ile ilgili hükme kaynaklık eden hadislerin sıhhat tespitini ve güncel değerlendirmeler yapmayı amaçlamaktadır. Çalışmamız giriş ve iki bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde çalışmanın konusu, amacı, yönteminden bahsedilmiştir. Birinci bölümde zekât ile ilgili genel bilgiler ve Kitabu'z-Zekât eserlerine, eserlerin özelliklerine yer verilmiştir.

İkinci bölümde zekât miktarı ile ilgili rivayetlerin tahrîci ve değerlendirmesi, araştırma yöntemlerinde ifade edildiği gibi yapılmıştır. Rivayetler hakkında sahih, hasen, münker gibi hükümlere ve değerlendirmelere yer verilmiştir. Çalışmanın sonunda rivayetlerle ilgili ulaşılan sonuçlar değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Zekât, Miktar, Kitabu'z-Zekât, Hadis, Tahrîc, Değerlendirme

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Merve ÇAVUŞOĞLU		
	Student Number	158106031007		
	Department	Basic İslamic Science/Hadith		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	x	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Prof. Dr. Bilal SAKLAN		
Title of the Thesis/Dissertation	Analys and Evolation of Prophetic Traditions Regarding the Amount of Zakat			

This thesis includes tahrir and the evaluations of the narrations about the amount of zakat. Thus, it aims to determine the accuracy of the hadiths, which are based on the reverse of quran of how to practice the worship. Our study consists of introduction and two parts.

In the introduction, the subject, purpose and method of the study are mentioned. In the first chapter, general information about the zakat and the pieces of Kitabuz-Zakat and the features of the pieces are given.

In the second part, tahrir and the evaluation of the narrations about the amount of zakat was carried out as stated in the research methods. Provisions such as sahih-certain, hasen-almost certain and münker regarding rumors are included.

Keywords; Zakat, Amount, Kitabu'z-Zakat, Hadith, TAHRIC, Evaluation

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iv
ÖNSÖZ	v
GİRİŞ	1
ARAŞTIRMA HAKKINDA BİLGİLER	1
I. Araştırmanın Konusu ve Amacı	1
II. Araştırmanın Önemi	1
III. Araştırmanın Kaynakları ve Yöntemi	2
I.BÖLÜM	
ZEKÂT VE KİTABU'Z-ZEKÂT ESERLERİ	
1.1. ZEKÂT HAKKINDA GENEL BİLGİLER	3
1.1.1. Zekâtın Lugavî, İstilahî Anlamları ve Tarihçesi.....	3
1.1.1.2. Rivayetlerde Geçen Zekât Kavramları	5
1.1.1.2.1. Zekâtu'l-Fıtr.....	5
1.1.1.2.2. Zekâtu'l-Mal	6
1.1.2. Zekât Anlamına Gelen Kelimeler.....	6
1.1.3. Zekâtın Farz Kılınması	9
1.1.4. Zekât Verende ve Malda Aranan Şartlar	16
1.1.5. Zekât Verilecek Olanlar	18
1.1.6. Zekât Vermeyenin Durumu	19
1.1.7. Zekât Verirken Dikkat Edilecek Hususlar.....	22
1.1.8. Zekât Vermenin Fazileti	26
1.2.KİTABU'Z-ZEKÂT ESERLERİ	27
1.2.1.Müstakil Kitabu'z-Zekât Eserleri.....	28

1.2.2.Müstakil olmayan Kitabu'z-Zekât Eserleri	29
--	----

II. BÖLÜM

ZEKÂT MİKTARI İLE İLGİLİ RİVAYETLERİN TAHRİC VE DEĞERLENDİRMESİ

2.1.ZEKÂT MİKTARI	31
2.2.ZEKÂT MİKTARI İLE İLGİLİ ÖLÇÜ BİRİMLERİ	32
2.3.ZEKÂT MALLARI VE MİKTARLARI İLE İLGİLİ RİVAYETLER.....	35
2.3.1.MADENLERİN ZEKÂTI.....	35
2.3.1.1.Altınların ve Gümüşlerin Zekâtı	35
2.3.1.2.Anber ve İncinin Zekâtı	38
2.3.1.3.Madenlerin ve Rikâzın Zekâtı.....	39
2.3.1.4.Zînet Eşyalarının Zekâtı.....	42
2.3.2.HAYVANLARIN ZEKÂTI.....	47
2.3.2.1.Sığırların ve Mandaların Zekâtı	48
2.3.2.2.Develerin Zekâtı	50
2.3.2.3. Koyunların Zekâtı	58
2.3.2.4. Atların ve Eşeklerin Zekâtı	59
2.3.3. ZİRAÎ MAHSULATIN ZEKÂTI.....	61
2.3.3.1.Mahsulattan Zekâtın Alınmadığına Dair Rivayetler.....	61
2.3.3.2.Mahsulâtın Zekâtının Alındığına Dair Rivayetler	63
2.3.3.3.Sulama Yapılan Mahsullerde Zekâta Dair Rivayetler	63
2.3.3.4.Mahsulattan Tahminî Zekât Çıkarılmasına Dair Rivayetler.....	65
2.3.4.BALIN ZEKÂTI	66
2.3.5.TİCARET MALLARININ ZEKÂTI	68
2.3.6.KÖLE ve KÖLENİN MALININ ZEKÂTI.....	68
2.3.7.BİRBİRİNE KARIŞAN MALLARIN ZEKÂTI	70

SONUÇ	71
KAYNAKLAR	73

KISALTMALAR

AİBÜ : Abant İzzet Baysal Üniversitesi

a.s. : Aleyhisselâm

bkz. : Bakınız

c.c. : Celle Celaluhû

çev. : Çeviren

DİA. : Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi

h. : Hicri

Hz. : Hazreti

r.a. : Radıyallahu anh

s. :sayfa

s.a.v. : Sallallahu Aleyhi ve Sellem

thk. : Tahkik eden

thrc. : Tahrîc eden

tlk. : Ta'lik eden

trc. : Tercüme eden

ty. : Tarih yok

yay. : Yayıncılık, Yayınevi

y.y. : Yayın Yeri Yok

ÖNSÖZ

Zekât, İslâm'ın beş temel esasından biridir. Hz. Peygamber (s.a.v.), zekâtı İslam'ın köprüsü olarak nitelendirmiştir.¹ Zekât, nisab miktarı mala sahip olan her Müslümanın yerine getirmekle mükellef olduğu malî bir ibadettir. Zekât, Allah'ın (c.c.) kulu üzerindeki hakkı olmakla birlikte kulun kul üzerindeki bir hakkıdır. Allah Teâlâ (c.c.), zekât haricindeki ibadetlerde kulun kul üzerindeki herhangi bir hakkının varlığından bahsetmemiştir. Fakat Zâriyât suresi 19. ayette ve Meâric suresi 24-25. ayetlerde yoksulların ve muhtaç kimselerin zenginlerin mallarında bir hakkı olduğu bildirilmiştir.

Zekât farzının yerine getirilmesi, Allah'a (c.c.) bağlılığın bir göstergesi ve toplumsal kalkınmanın bir yoludur. Nitekim fakir halkın daha çok fakirleşmesi, zenginlerin daha çok zenginleşmesi adalet ve ekonomik dengenin de şaşmasına sebep olacaktır. Zenginlerin malından ayırdığı zekât ise bu dengenin sağlanması noktasında dengeleyici rol oynar.

İslâm dininin iki temel kaynağından biri olan Sünnet, zekât müessesesinin nasıl uygulanacağı, miktarının ne olduğu ve zekât verilecek malda bulunması gereken özellikleri belirlemesi anlamında ayetleri açıklığa kavuşturmuştur.

Hadislerin tasnif edilmeye başlandığı dönemlerden itibaren zekâtla ilgili rivayetlerin yer aldığı müstakil eserler kaleme alınmış, camî ve sünenlerin ana konuları arasında zekât yer almıştır. Günümüzde de zekât miktarı ile ilgili fikhî konular bağlamında eserler kaleme alınmış olup konuyla ilgili sempozyumlar düzenlenmektedir. Bu çalışmaların öncelikli amacı güncel ve gelişmeleri göz önünde tutarak kadim olanla modern dünyanın gelişimi açısından ödenmesi gereken zekât miktarlarının yeniden ele alınmasıdır. Bu noktada hükme mebni olan hadis rivayetleri önem arz etmektedir.

¹ Taberânî, Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî (360/971), el-Mu'cemu'l Evsat, (thk. Tarık b. İvadullah Muhammed- Abdu'l Muhsin b. İbrahim), Daru'l Haremeyn, Kahire, 1995, VII, 380.

Araştırmalarımız neticesinde zekât miktarlarını konu alan fikhî araştırma ve çalışmaların çok olmasının yanında hadis alanında rivayetlerin sened ve metin tahliline dair herhangi bir çalışmaya rastlamamış olmamız bizi bu konuyu çalışmaya sevk etti.

Çalışmamızda zekât miktarını ele alan hadisleri bir araya getirdik. Rivayetlerin sened ve metin tenkidine, sıhhat durumlarına değindik. Rivayetlerle ilgili âlimlerin genel kanaatlerinin yanı sıra ihtilaf ettikleri noktalara da yer vermeye çalıştık. Böylece hadislerin yorumlanmasında izlenilen yolun, zekât miktarı ile ilgili rivayetleri anlama ve hüküm koymadaki etkisini ortaya koymuş olduk.

Çalışmamız, giriş ve iki ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde tezimizin konusu, amacı, sınırları, yöntemi ve önemi üzerinde durduk. Birinci bölümde zekât ile ilgili yazılmış olan müstakil Kitabu'z Zekât eserleri ve hadis rivayetlerini içeren kaynakların Kitabu'z Zekât bölümleri hakkında bilgi verdik. İkinci bölümde ise zekât miktarlarını açıklayan rivayetleri ele alarak tahríc ve değerlendirmelerine yer verdik. Benzer rivayetlerin farklılık arz eden noktalarına değinerek rivayetleri, rivayet ve dirayet açısından inceledik. Zekât miktarını esas alan rivayetleri alarak, ilgili olmayan zekât rivayetlerini tezimize dâhil etmemeye çalıştık.

Tez konumuzun tespitinde ve çalışmalarımın tahlil ve tetkikinde yardımlarını esirgemeyen değerli Prof. Dr. Bilal SAKLAN hocama, kendisiyle fikir alışverişinde bulunduğum Prof. Dr. Mehmet EREN ve Doç. Dr. Halis DEMİR hocalarıma, arkadaşlarıma ve aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Merve AVUŐOęLU

Konya 2019

GİRİŞ

ARAŞTIRMA HAKKINDA BİLGİLER

I. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Nisaba ulaşan maldan verilmesi gereken zekâtın miktarını içeren rivayetler, tahrîc ve değerlendirmesi araştırmamızın konusunu oluşturmuştur.

Çalışmamız iki bölümden oluşmuştur. İlk bölümde, zekâtın ıstılahî ve luğavî anlamları, farz kılınışı, rivayetlerden hareketle zekâtın kimlere verileceği, zekât verirken dikkat edilecek hususlar ve zekât vermeyenin ahiretteki durumundan bahsedilmiştir. Kitabı'z Zekât olarak adlandırılan, zekâta dair rivayetlerin yer aldığı eserler ve ale'l-ebvab türü eserlerin zekât bölümleri hakkında bilgiler yer verilmiştir.

İkinci bölümde ölçü birimleri hakkında genel bilgiler yer almıştır. Hz. Peygamber (s.a.v.) devrinde kullanılan ölçülerin ifade ettikleri değer ve tarihsel süreçlerine değinilmiştir. Ardından zekât miktarını içeren hadisler ele alınarak tahrîc ve değerlendirmeleri yapılmıştır. Rivayetler değerlendirilirken sened ve metin tenkitlerine ve sıhhat durumları hakkında bilgi verilmiştir.

Konunun amacı, zekâtın miktarı ile ilgili rivayetlerin sıhhat değeri, rivayetleri anlama yorumlamada ki etkisi ve anlayış farklılıklarının rivayetlerle ilişkisini ortaya koymaktır.

II. Araştırmanın Önemi

Ayetlerde emredilen ‘‘*Namazı kılın, zekâtı verin.*’’ emrinin anlaşılması ve uygulanması noktasında Hz Peygamber’in (s.a.v.) sünnetine müracaat etmek gerekir. Ayetlerdeki emrin anlaşılması noktasında yani hangi mallardan ne kadarının zekât olarak çıkarılacağı, kimlerin uygulayacağı, aranılan şartlar rivayetlerde belirtilmiştir. Çalışmamız, zekât miktarları ile ilgili bu rivayetlerin sıhhat durumlarını tespit ederek zekât miktarı ile ilgili hadislerin anlaşılmasında takip edilen yolların, ihtilafa düşülen noktaların belirlenmesi anlamında önemlidir.

III. Araştırmanın Kaynakları ve Yöntemi

Hadis kaynaklarının müstakil bir bölümünü zekât ibadeti oluşturmuştur. Bunun yanı sıra hadis imamları muhtelif bölümlerde aynı rivayetlere ya da benzer rivayetlere yer vermiştir. Diğer taraftan alanımıza dair eserler arasında zekât hakkında yazılmış cüzlerde zikredilmiştir.

Bu çalışmamızda temel olarak zekât miktarını belirleyen rivayetler, Arapça metinleri ve Türkçe çevirisi birlikte nakledilmiştir. Benzer rivayetlerde lafız ve sahâbi ravîsine dair farklılıklar üzerinde durularak bilgi verilmiştir. Özellikle Kütüb-i Tis'a da yer alan rivayetlere yer verilmesinin yanında İbn Ebû Şeybe'nin (235/849) *Musannef* adlı eserinden, Dârekutnî (385/995) ve Beyhakî'nin (458/1066) *Sünen*'inden, konuyla ilgili rivayetler derlenmiştir. Rivayetlerin sıhhatleri ile ilgili Tirmizî (279/892), Hattâbî (388/998) ve İbn Hacer el-Askalanî'nin (852/1449) görüşlerine yer verilmiştir. Buhârî ve Müslim rivayetleri sahih kabul edilerek diğer kaynaklarda yer alan rivayetler hakkında sıhhat bilgisi verilmiştir. Sahih rivayetlerin yanı sıra münker rivayetlere de yer verilmiş olup, bir kısım münker rivayetlerin sahih rivayetlerle desteklendiği tespit edilmiştir. Ravîler ve ravîlerin rivayet etmedeki durumlarını ele alan cerh ve ta'dil eserlerinden İbn Ebû Hatîm'in (327/938) *el-Cerh ve't Ta'dil* adlı eserinden yararlanılmıştır. İbn Hacer el-Askalanî'nin *Telhis'ul Habîr* eseri ile Zeylaî'nin (762/1360) *Nasbu'r-Raye* eseri mezheplerin zekât hadislerinin sıhhatleri noktasında ki görüşlerinin tespitinde yararlı olmuştur.

Konu ile ilgili yapılan 03-04 Aralık 2016 tarihinde İstanbul'da düzenlenen "Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları" adlı sempozyumundan zekâtın tarih süreci ile ilgili bilgilerden yararlanılmıştır. Sempozyumda genel hatlarıyla, Hz. Peygamber (s.a.v.) devrinde ve sonraki devirlerdeki zekât uygulamalarından bahsedilmiştir. 02-03 Ekim 2004 tarihinde Bursa'da düzenlenen "Zekât Nisabı ve Fitre Miktarının Çağdaş Parasal Değeri" sempozyumu konumuzun kaynakları arasında yer almıştır.

I.BÖLÜM

ZEKÂT VE KİTABU'Z-ZEKÂT ESERLERİ

1.1. ZEKÂT HAKKINDA GENEL BİLGİLER

İslâm dininde zekât, beş temel esastan biri olup tüm Müslümanlara farzdır. Fakirlik, yoksulluk, gelirin geçinmeye yetmediği durumlarda ihtiyaç sahiplerine yardım emredilmiştir. Bu bölümde zekâtın lügat ve ıstılah manaları, farz olması, şartları, kimlere verileceği, zekât vermeyenin durumu, zekâtı verirken dikkat edilmesi gereken hususlar ve zekâtın fazileti açıklanmıştır.

1.1.1. Zekâtın Lugavî, İstilahî Anlamları ve Tarihçesi

Zekât, زَكَاً kökünden türemiş mastardır. “Artmak, arınmak, temizlenmek, bereketlenmek” anlamlarına gelmektedir.² Hz. Ali'nin (r.a.) infak ile ilgili şu sözü de zekât kelimesinin kullanım alanını ortaya koymaktadır: المال تنقصه النفقة و العلم يزكو على الانفاق “İnfak etmek malı azaltır, ilim ise onu infak etmekle artar.” sözünde yer alan يزكو ifadesi artmak manasında kullanmıştır.³ Râgıb el-İsfahânî (V/XI) ise, زَكَاً kelimesini dünya ve ahiret işlerinde itibar edilen Allah Teâlâ'nın (c.c.), verdiği bereket ve artma olarak açıklamıştır.⁴

Zekâtın ıstılahî manası, Allah'ın zekât verilmesini emrettiği kişiler için malın bir kısmının maldan çıkarılması, verilmesidir.⁵ Kur'an-ı Kerim'de Allah Teâlâ (c.c.), mü'minlerin vasıflarını bildirirken “Onlar, zekâtlarını verirler.”⁶ buyurmuştur. Ayette yer alan zekât vermekle fakirler için maldan bir kısmını ayırmak kastedilmiş, Mü'minlerin imandan sonra yerine getirmeleri gereken bir görev olarak ıstılahî manası dile getirilmiştir.

² İbn Manzûr, Ebü'l-Fadl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed (711/1311), *Lisânü'l-'Arab*, Daru's-Sadr, Beyrut, 1882, XIV, 359; Zebîdî, Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirezzâk Zebîdî (1205/1791), *Tâcü'l-'arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*, Müessesetü'l-Kuveyt li't-Takdimi'l-İlmî, Kuveyt, 2001, XXXVIII, 220.

³ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, “zky”, XIV, 359.

⁴ Râgıb el-İsfahânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal (V/XI. yüzyılın ilk çeyreği), *el-Müfredat fi Garibi'l Kur'an*, (thk. Safvan Adnan Davudî), Daru's-Şamiyye, Beyrut, 2009, 380-381.

⁵ Mutarrizî, Ebü'l-Feth Burhânüddîn Nâsır b. Abdiseyyid b. Alî (610/1213), *el-Muğrib fi tertîbi'l-Mu'rib*, (thk. Mahmud Fahurî-Abdulhamid Muhtar), Mektebeti Usame b. Zeyd, Halep, 1979, I, 366; Yusuf el-Karadavî, *Fıkhu'z-Zekât*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1973, I, 37.

⁶ Mü'mininun, 23/4.

Istilahî manadan anlaşılacağı üzere malın artması ve bereketlenmesi bazı koşullara bağlanmıştır. Zengin, malından bir kısmını fakir için ayırması bunun şartıdır. Bu, fakirin hakkıdır. Zekâtın verilmesiyle üzerindeki hakkı düşeceğinden nefis arındırılmış olup mal temizlenmiş, ıslah edilmiş olur. Böylece bereket ve artma hasıl olur. Arınmak mal için gerçekleşirken kişi de cimrilik, bencillik gibi kötü hasletleri de giderir.

Kur'an-ı Kerîm'de 58 ayette كَز kelimesi zikredilmiştir. Bunlardan 23'ü Mekki, 36'sı Medeni ayetlerdedir. 32 ayette "zekât" terimi yer alırken, ikisi hariç diğerleri farz olan fakirin hakkının maldan çıkarılması anlamında kullanılmıştır. Diğer ikisi artma, arınma manasındadır.⁷

Zekât kelimesinin kullanımı eskilere dayanır. Fakat bu kelime peygamberlerin birbirinden rivayet yoluyla öğrendiği değil, vahiy yoluyla öğrenilmiş bir kelimedir. İlahî kaynaklıdır.

Bazı müsteşrikler zekât teriminin İsrailiyat kökenli olduğunu ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Yahudilerle tanışması ile kullanılmaya başlandığını ifade etmişlerdir. Fakat Yahudilerle tanışma ve kaynaşma Medine döneminde gerçekleşmiştir. Mekke döneminde nazil olan birçok ayette de infak etmek, temizlenmek anlamında zekât terimi yer almıştır. Mekke dönemi ayetlerinde yer alan zekât kavramı daha çok yardım etmeye teşvik amacı içermekte olup şartları net değildir.⁸

⁷Demir Şehmus, "Kur'an'da Zekât Kavramının Etimolojik ve Semantik Analizi", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 28, 2007, s. 13.

⁸Erkal, Mehmet, *Zekât Bilgi ve Uygulama*, Erkam Yay., İstanbul, 2004, s. 34.

1.1.1.2. Rivayetlerde Geçen Zekât Kavramları

Zekât kelimesi gerek Kur'an-ı Kerîm'de gerekse hadislerde iki farklı anlamda kullanılmıştır. Kullanım farklılıkları itibariyle değerlendirildiğinde ıstılâhî manada kullanımına bir hazırlık süreci olan dönem ve tüm şartları belli olan farz bir ibadet olması şeklinde iki bölümde değerlendirebiliriz. Zekât, ilk önce fakirlere yardıma bir teşvik iken sonrasında fakirlerin bir hakkı olarak adlandırılmasından bu kullanımın da tedricen gerçekleştiği söylenebilir.

Terim olarak kullanımları da bu minvalde değişir. Ayet-i kerîmeler'den yola çıkarak yaptığımız bu ayırım hadislerde de yer alır. İlk olarak zekât kelimesi Zekâtu'l-Fıtr, sonra ise Zekâtu'l-Mal anlamında kullanılmaya başlanmıştır. Böylece fıtr sadakası olarak başlayan süreç daha sonra nisab miktarı maldan verilen bir ibadet olmuş ve teşri süreci tamamlanmıştır.

Bu süreçte zekâtu'l-fıtrın neshedildiğini söylemek doğru olmaz. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v.) Ramazan bayramından önce zekâtu'l-fıtr vazifesini ifa etmiştir. Bu noktada sadaka terimi ile başlayan maldan bir kısmını infak etmek, iki çeşit sadaka haline gelmiştir. Bunlardan biri farz olan zekât diğeri ise fıtr sadakası ismi ile meşhur olmuştur.

1.1.1.2.1. Zekâtu'l-Fıtr

Ramazan ayına has, ifası dinî bir vecibe olan fıtr sadakası hadis kaynaklarında zekâtu'l-fıtr olarak zikredilmiştir. İbn Ömer'in (r.a.) fıtr sadakasından bahsettiği rivayetinde: *عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ، قَالَ : فَرَضَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَدَقَةَ الْفِطْرِ ، وَالْحُرُّ وَالْمَمْلُوكُ ، أَوْ صَاعًا مِنْ شَعِيرٍ ، أَوْ صَاعًا مِنْ تَمْرٍ عَلَى الصَّغِيرِ وَالْكَبِيرِ ، وَالْحُرُّ وَالْمَمْلُوكُ* Resûlullah (s.a.v.) arpadan bir sa' yahut hurmadan bir sa' verilmesini büyük, küçük, hür, köle olan herkese farz kıldı.”⁹ diyerek sadaka-ı fıtr şeklinde ifade etmiştir. İbn Ömer ve Ebû Saîd el-Hudrî'den (r.a.) nakledilen mana bakımından benzer rivayette fıtr sadakasını ifade için *زَكَاةُ الْفِطْرِ* ifadesi kullanılmıştır.¹⁰

⁹ Buhârî, Zekât 77.

¹⁰ Buhârî, Zekât 70,71,73; Müslim, Zekât 4.

Mana bakımından aynı olan aktardığı mevkuf rivayette : كُنَّا نُخْرِجُ زَكَاةَ الْفِطْرِ صَاعًا : zekâtu'l-fitr مِنْ طَعَامٍ ، أَوْ صَاعًا مِنْ شَعِيرٍ ، أَوْ صَاعًا مِنْ تَمْرٍ ، أَوْ صَاعًا مِنْ أَقِطٍ¹¹ ، أَوْ صَاعًا مِنْ زَبِيبٍ¹² ifadesi ile fitr sadakası kastedilmiştir.

Rivayetlerde fitr sadakası için zekâtu'l-fitr ve sadaka-ı fitr terimleri ile ifade edilmiştir. Ramazan ayında, yoksulun bir günlük yiyecek ihtiyacını karşılamak amacını barındırır. Zemaşerî, tıpkı malın zekâtında olduğu gibi sadaka-ı fitrın bedeninin dünyevî ve uhrevî kirlere temizleneceğini, bu sebeple kefarete benzediğini söylemiştir.¹³

1.1.1.2.2. Zekâtu'l-Mal

Nisab miktarına ulaşmış, üzerinden bir yıl geçmiş maldan verilmesi gereken paya zekâtu'l-mal denilebilir. Bu kavram yaygın olarak kullanılan zekât kavramını ifade eder. Malın temizlenerek artması da kastedilmektedir. Zekâtın ikinci türü olarak ayırmamızın sebebi ise İslâm'ın ilk ayetlerinden itibaren teşvik edilen yardımdan ve fitr sadakasından ayırt edebilmek içindir. Çalışmamız ise zekâtu'l-mal üzerine bina edilmiştir.

1.1.2. Zekât Anlamına Gelen Kelimeler

Kur'an-ı Kerim'de "zekât" kelimesinin yanı sıra fakire hakkını vermek, onları doyurmak anlamında birçok kelime yer alır.¹⁴ Bunlar nuzül sırasına göre incelendiğinde Mekkî ayetlerin ilk sıralarında yer alır. Bu tabirler; it'am, taam, ikram, infak, ihlâk, i'tâ, ikdâ ve infâk kelimeleridir.

Nazil olan ilk ayetlerde it'am (إطعام) yani açlığın giderilmesi tabiri kullanılmıştır. Nuzul sırasında beşinci sırada olan Müddessir suresinde: وَلَمْ تَكُنْ تُطْعَمُ

¹¹ أَقِطٍ : Yoğurt kurusu, pişirilmiş kuru ve taşlaşmış yoğurt; İbn'ül-Esîr, Ebü's-Seâdât Mecdüddîn el-Mübârek b. Esîrüddîn Muhammed b. Muhammed (606/1210), *en-Nihaye fi Garibi'l Hadis* (thk. Tahir Ahmed ez-Zavi-Mahmud Muhammed Tanahî), Mektebetü'l İslamiyye, 1963, I, 57.

¹² Buhârî, Zekât 73.

¹³ Zemaşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî (538/1144), *el-Faik fi Garibi'l Hadis ve'l-Eser* (thk. Ali Muhammed el-Becevî-Muhammed Ebü'l Fadl İbrahim), I-IV, Iyas el-Babî el-Halebî ve Şirketü, ty.,y.y,II, 119.

¹⁴ Bkz. Çiftci, Ali, "Mekkî Sureler Bağlamında Kur'an'da İnfâk-Zekât İlişkisi", (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tefsir Anabilim Dalı, Konya, 2009, 76-209.

المُسْكِينِ ‘‘Yoksulları doyurmazdık.’’¹⁵ buyurularak it’am ile cehennemliklerin özelliklerinden birinin, açları doyurmamak olduğu haber verilir. Nüzul sırasına göre 29. sıradaki Kureyş suresinde: *‘‘Kureyş’e kolaylaştırıldığı, evet, kış ve yaz seyahatleri onlara kolaylaştırıldığı için onlar, kendilerini açlıktan doyuran ve her çeşit korkudan emin kılan şu evin Rabbine kulluk etsinler.’’*¹⁶ buyurularak Allah (c.c.) açları doyuran olduğunu bildirerek şükredilmesi gerektiğinin yanında bu hasletin güzelliğine de vurgu yapılmaktadır. Nüzul sırasına göre 35. sırada olan Beled suresinde:

فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ (١١) وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْعَقَبَةُ (١٢) فَكُ رَقَبَةً (١٣) أَوْ اطْعَامًا فِي يَوْمٍ ذِي مَسْعَبَةٍ (١٤)
بَيِّمًا ذَا مَقْرَبَةٍ (١٥) أَوْ مَسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ (١٦)

‘‘Fakat o, sarp yokuşu aşamadı. O sarp yokuş nedir bilir misin? Köle azat etmek veya açlık gününde yakını olan bir yetimi yahut aç açık bir yoksulu doyurmaktır.’’ buyrulur. Ayetteki sarp yokuş (رَقَبَةً) kelimesini Kâ'b el-Ahbâr (32/652-53) ve İbn Cerir et-Taberî (310/923) cehennemde bulunan bir dağ ve cehennemın yetmişincisi derecesi olarak tefsir edip¹⁷ açları doyurmayanların, cehennemde aşılması zor bir yokuşla karşılaşacakları bildirilir.

Taam (طعام) kelimesi ise miskinın doyurulması anlamında kullanılmıştır. Miskinleri doyurmayanlar ve buna teşvik etmeyenler ağır bir dille eleştirilmiştir.¹⁸

İkram (إكرام) kelimesi, fakire karşı cömert olmak, ona ihsanda bulunmak anlamında kullanılmıştır. Fecr suresi 17. Ayette: *‘‘Siz, yetime ikram etmiyorsunuz.’’* buyrularak yetime müşriklerin yardım etmeyen, ona karşı cömert davranmayanlar olduğu haber verilmiştir. Yoksula ikramda bulunmamanın Allah’ın (c.c.) hiç sevmediği bir fiil olduğunu ortaya koyar.

İhlâk, yani malın boş yere harcanması anlamına gelen kelime ise Mekkeli müşriklerin kibir ve gururlarını artıracak harcamalara önem verdiklerini anlatır.

¹⁵ Müddessir, 74/44.

¹⁶ Kureyş, 106/4.

¹⁷ İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbuddin Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr (774/1373), *Tefsir'ul-Kur'an'il-Azîm* (thk. Sami b. Muhammed es-Sellâm), Dâru Taybe, 1999, Riyad, VIII, 405.

¹⁸ Hakka, 69/34; Fecr, 89/18; Maûn, 107/1-3.

Allah (c.c.) tarafından bu durum eleştirilmiştir.¹⁹ Onlar, yetimleri ve yoksulları doyurmaları neticesinde iltifat bekliyorlardı. Oysa bir yardımdan beklenen şey iltifat ise ikram değil, ancak ihlak yani malın boşa harcanması olacaktır.²⁰ Beled suresinde buna işaret ederek yetimin, yoksulun doyurulmasından ziyade riya için yapılan harcamaların boşa olduğu, bu şekilde yapanların ahirette kapıları sınıksız kapatılmış ateşle cezalandırılacakları vurgulanmıştır.²¹

İ'tâ (الإعطاء-أعطى) kelimesi de infak etmek, vermek anlamına gelmektedir. İslâm davetinin gizli yapıldığı dönemde nazil olan Leyl suresi 5-7. ayetlerde:

فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى ﴿٥﴾ وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى ﴿٦﴾ فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَى ﴿٧﴾

“Artık kim verir ve sakınırsa, en güzeli de tasdik ederse, biz de onu en kolay hazırlarız (onda başarılı kılıyoruz)” buyurulmuştur. Allah (c.c.) yolunda açları doyuran, darda olanı kurtaran, köle azat eden bunun için varlığından infak eden kişi övülmüş ve mükâfatının da hazır olduğu bildirilmiştir. Bu kelimenin zıttı olan ikdâ (أكدى) kelimesi ise infak etmekten vazgeçerek ondan geri durmak anlamında kullanılmıştır. Böylece Mekke döneminin ve bi'setin ilk dönemlerinde Müşriklerin, infak vadinde bulunup sonra ondan vazgeçmeleri eleştirilmiştir. Necm suresi 33-34. ayetlerde “أَفَرَأَيْتَ الَّذِي تَوَلَّى ﴿٣٣﴾ وَأَعْطَى قَلِيلًا وَأَكْدَى ﴿٣٤﴾” *“Gördün mü arkasını döneni? Azıcık verip sonra vermemekte direneni?”* buyrulurken ne kadar kötü bir davranışta buldukları vurgulu bir şekilde ifade edilmiştir. Böylece Mekke döneminin ilk inen ayetlerinde taam, ikram, i'tâ kelimeleri ve bunların zıddı olan ihlâk ve ikdâ lafızları kullanılarak yoksulu doyurma ve onlara yardım etme düşüncesi yerleştirilmiştir.

İnfâk (إنفاق) kavramı ilk olarak, gizli davetin bittiği açıktan davetin başladığı dönemde indirilen 41. nüzul sırasında yer alan Yasin suresi 47. ayette emir kipinde kullanılmıştır.²² Ayet-i Kerime'de: وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ أَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنُطِيعُ مَنْ لَوْ يَشَاءُ اللَّهُ أَطَعْتُمْ إِنَّا لَأَنُطِيعُكُمْ إِنَّا لَأَنُطِيعُكُمْ إِنَّا لَأَنُطِيعُكُمْ إِنَّا لَأَنُطِيعُكُمْ *“Allah'ın size rızık olarak verdiklerinden hayra sarfediniz, denildiğinde, kâfirler müminlere dediler ki: Allah'ın dilediği*

¹⁹ Beled, 90/6.

²⁰ Yazır, Elmalılı Hamdi (1942), *Hak Dini Kur'an Dili*, Umut Matbaası, İstanbul, ts., IX, 222.

²¹ Beled, 90/20.

²² Çiftci, Ali, ‘‘Mekkî Sureler Bağlamında Kur'an'da İnfâk-Zekât İlişkisi’’, 112.

takdirde doyuracağı kimseleri biz mi doyuracağız? Siz gerçekten apaçık bir sapıklık içindediniz.” buyrulmuştur. İnfak, hayır için harcama yapmak, yoksula mal bağışlamak manasındadır. Ayette, Allah (c.c.) müşriklerden ellerinde bulunan rızıklardan yoksullara vermelerini emretmiştir. Fakat onlar, Allah’ın (c.c.) dileseydi o yoksulları doyuracağını, Allah’ın (c.c.) doyurmadığını kendilerinin de doyurmayacağını söyleyerek infaktan kaçtıkları bu sebeple sapıklığa düştükleri haber verilir.²³

Furkan suresinin 67. Ayetinde *وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا* “(O kullar), *harcadıklarında ne israf ne de cimrilik ederler; ikisi arasında orta bir yol tutarlar.*” buyrulur. İman eden kişilerin özelliklerinin Allah’ın (c.c.) razı olmadığı yerlere yahut gereksiz harcamalara yönelmeyip, harcadıklarında Allah’ın (c.c.) razı olacağı şekilde itidal üzere mallarından sarf edenler olduğu belirtilmiştir.

Zekât kelimesi ise gizli davet döneminde nazil olan ayetlerde *زَكَّى*, *تَزَكَّى*, *يَتَزَكَّى* ifadeleri zikredilerek kişinin kendisini ve malını temizlemesi ayetlerde emredilmiştir. Gizli davet döneminde nazil olan Leyl suresi 17-18. ayette: *الَّذِي يُؤْتِي مَالَهُ يَتَزَكَّى* (18) ayette: *وَسُيِّجَتْهَا الْأَثْقَلَى* (17) “*Temizlenmek üzere malını hayra veren iyiler ondan (ateşten) uzak tutulur.*” buyrulur. Alâ suresi 14. Ayette: *فَدَأْفَلَحَ مَنْ تَزَكَّى* “*Temizlenen, Rabbinin adını anıp O’na kulluk eden kimse kuşkusuz kurtuluşa ermiştir.*” buyrulmuştur.

Daha öncesinde yer alan kelimelerle birlikte düşünülecek olursa infaka teşvik için kullanılan kelimeler vermek, harcamak anlamlarını içerirken, *زَكَّى* kelimesi ile bunun bir arınma olduğu ortaya konulmuştur.

1.1.3. Zekâtın Farz Kılınması

Kur’an-ı Kerim’de Hz. İbrahim, Hz. İsmail, Hz. Yakup, Hz. Yusuf, Hz. Musa, Hz. İsa peygamberlere ve halklarına zekât emredildiğine dair ayetler yer alır.²⁴ Son peygamber Hz. Muhammed’in (s.a.v.) ümmeti içinde Allah Teâlâ (c.c.) zekât hükmünü tekrarlamış ve uygulanmasını kesin bir şekilde emretmiştir.

²³Taberî, Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî (310/923), *Câmi’u’l-beyân an te’vîli âyi’l-Kur’ân*, (thk. Beşşar Avvad Maruf- İsam Fâris el- Herestânî), Müesseset’ür-Risale, Beyrut, 1994, VI, 279.

²⁴ Araf,7/156; Yusuf, 12/88; Meryem, 19/31; Enbiya, 21/73.

Nazil olan ilk ayetlerden itibaren yoksula bağışta bulunmak, açları doyurmak, onlar için maldan harcamak gibi birçok kavram kullanıldığından bahsetmiştik. Bu kavramlar ile yoksulların hakkı olan zekât müessesinin zemini, tedricî olarak hazırlanmıştır. İslâm davetinin artık açıktan yapılmaya başlandığı dönem de zekât kelimesi zikredilmiştir.

Kur'an-ı Kerim'de 58 ayette zekât kelimesi yer alır. 30 ayette zekât kelimesi fakirin hakkını vermek anlamında kullanılmıştır. Bunlardan 3 tanesi hariç diğerleri namazla birlikte zikredilmiştir. Zekât kelimesinin geçtiği surelerden 7'si Mekke'de nazil olmuş ve zekât kavramı 8 kere zikredilmiştir.²⁵ Bu ayetlerde zekât haber verme, müminlerin vasıflarından biri ve müşriklerin de uzak durdukları bir fiil olarak zikredilmiştir. Zekâtın faydalarına dikkat çekilmiş zekâta teşvik ifadeleri yer almıştır. Fakat henüz zekâtın niteliğinin ne olduğu belirlenmemiş ve kurumsallaşmamıştır. Mekke döneminde nazil olan ayetlerde zekât emri ile birlikte nisap miktarı zikredilmemiştir. Ancak Hz. Peygamber (s.a.v.) devrinde ashab, zekât emrini ellerinden geldiğince ve imkânları müsaade ettiğince yerine getirmeye çalışmışlardır.²⁶ Mekkî dönemde nazil olan ayetler şunlardır:

Meryem suresi 31. ayette : *وَجَعَلِي مَبَارَكًا أَيَّنَ مَا كُنْتُ وَأَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ مَا دُمْتُ حَيًّا* : *“Nerede olursam olayım, O beni mübarek kıldı; yaşadığım sürece bana namazı ve zekâtı emretti.”* buyurulmuştur. Hz. Meryem'i (a.s.) iffetsizlikle suçlayan halka, Hz. İsa'nın (a.s.) beşikte söylediklerini içeren bu ayette zekât kelimesi, namaz ile birlikte anılmıştır.

Meryem suresi 55. ayette: *وَكَانَ يَأْمُرُ أَهْلَهُ بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ وَكَانَ عِنْدَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا* : *“Halkına namazı ve zekâtı emrederdi; Rabbi nezdinde de hoşnutluk kazanmış bir kimse idi.”* buyrulurken Hz. İsmail'in (a.s.), halkına zekâtı emrettiği haber verilmiştir.

²⁵ Meryem, 19/31, 55; Enbiya, 21/73; Mu'minûn, 23/4; Neml, 27/3; Rûm, 30/39; Lokman, 31/4; Fussilet, 41/7; Duman, Soner, Zekât Ahkâmının Teşri' Süreci, Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları Sempozyumu, İstanbul, 03-04 Aralık, 2016, s. 21-22.

²⁶ Güman, Osman, “Zekât Nisab Değerlerinin Güncellenmesi”, *Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları Sempozyumu*, İstanbul, 03-04 Aralık, 2016, s. 687.

Enbiya suresi 73. ayette : *وَجَعَلْنَاهُمْ آيَةً يُهْدُونَ بَأْمَرِنَا وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ وَإِقَامَ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءَ الزَّكَاةِ وَكَانُوا لَنَا عَابِدِينَ* “Onları, emrimiz uyarınca doğru yolu gösteren önderler yaptık ve kendilerine hayırlı işler yapmayı, namaz kılmayı, zekât vermeyi vahyettik. Onlar, daima bize ibadet eden kimselerdi.” buyrulur Hz. İbrahim, Hz. İshak ve Hz. Lut (a.s.) peygamberlere namazın ve zekâtın emredildiğini bildirir.

Mü'minun suresi 4. ayette : *وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ* “Onlar ki, zekâtı verirler.” buyrulur Mü'minlerin vasıflarından ilki namaz, sonra boş şeylerden yüz çevirmek ve 4. Ayette de zekât vermek zikredilmiştir.

Neml suresi 3. ayette: *الَّذِينَ يُتِمُّونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ* “Namazı kılan, zekâtı veren ve ahirete de kesin olarak iman eden müminler için bir hidayet rehberi ve bir müjdedir.” buyrulur Mü'minler için hidayet rehberi olan Kur'an-Kerim'in emirleri yer alır. Bunlar sırasıyla namaz kılmak, zekât vermek ve ahiret gününe inanmaktır.

Rum suresi 39. ayette ise : *وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ رِبًا لِيَرْبُوهَا فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُوهَا عِنْدَ اللَّهِ وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ زَكَاةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُضْغَفُونَ* “İnsanların mallarında artış olsun diye verdiğiniz herhangi bir faiz, Allah katında artmaz. Allah'ın rızasını isteyerek verdiğiniz zekâta gelince, işte zekâtı veren o kimseler, evet onlar (sevaplarını ve mallarını) kat kat arttıranlardır.” buyrulmuştur. Ayet-i kerime'de zekâtın malı artıracığından ve sevap bakımından kişiye kazanç sağlayacağına vurgu yapılarak faizin mala ziyan getireceğinden bahsedilir. Böylece zekâtın faydaları anlatılarak zararlı olandan alı koymak, faydalı olana teşvik edilmiştir.

Lokman suresi 4. ayette: *الَّذِينَ يُتِمُّونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ* “Onlar ki namazı gözetirler, zekâtı verirler; ahiret hakkında da kuşkuları yoktur.” buyrulur.

Fussilet suresi 7. ayette: *الَّذِينَ لَا يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ* “Onlar zekâtı vermezler; ahireti inkâr edenler de onlardır.” buyrulur ayette müşriklerin yalnız Allah'a (c.c.) iman etmeleri, ibadetlerine şirk karıştırmamaları emredilince onlar:

“*Ve dediler ki: Bizi çağırдыңın şeye karşı kalplerimiz kapalıdır. Kulaklarımızda da bir ağırlık vardır. Bizimle senin aranda bir perde bulunmaktadır.*”²⁷ dediler ve Allah(c.c.)’da aynı ayetin devamında: “*Onun için sen (istediğini) yap, biz de yapmaktayız!*” buyurarak onların diğer özelliklerinin de zekât vermemek ve ahirete iman etmemek olduğunu belirtmiştir. Beydâvî (685/1286), ayette geçen zekât ifadesini nefsin temizlenmesine dair olan iman ve itaatten uzak durmaları şeklinde tefsir etmiştir.²⁸ Fakat et’a fiili vermek anlamında olup zekât vermek kalıbıyla yer almaktadır.

Zekâtın farz olduğuna dair birçok hadis rivayetleri de mevcuttur. En meşhuru Resûlullah (s.a.v.) İslam’ın beş esasını saydığı rivayettir. İbn Ömer’den (r.a.) nakledilen bu rivayette Resûlullah (s.a.v.): “*İslam beş temel üzerine bina edilmiştir. Allah’ın birliğine inanmak, namaz kılmak, zekât vermek, Ramazan orucunu tutmak, hacca gitmek.*” buyurmuştur.²⁹

Cibril hadisi olarak da bilinen bir diğer rivayette Cebrail’in (a.s.) Hz. Peygamber’e (s.a.v.) gelerek İslam’ın ne olduğu sualine mukabil verdiği yanıt zekâtın farz olduğunun kanıtı olmuştur.³⁰

Ebû Eyüp el-Ensârî (r.a.) Resûlullah’tan (s.a.v.) naklettiği rivayette bir adam, Hz. Peygamber’e (s.a.v.) gelerek: “*Bana yerine getirdiğimde cennete gireceğim bir ameli haber ver!*” dedi. Resûlullah (s.a.v.) ona cevap olarak: “*Allah’a ibadet edersin, O’na şirk koşmazsın, namazı kılarırsın, zekâtı verirsin, sıla-i rahim yaparsın.*” buyurmuştur.³¹

²⁷ Fussilet,41/5.

²⁸ Beydâvî, Nâsırüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed el-Beydâvî (685/1286), *Envârü’t-Tenzîl ve Esrârü’t-Te’vîl*, Daru İhyau’t-Turas el-Arabî, Beyrut, ts., V, 67.

²⁹ Buhârî, İman 2; Müslim, İman 5.

³⁰ Buhârî, İman 36.

³¹ Müslim, İman 4.

Ebû Hüreyre'den (r.a.) nakledilen benzer rivayette ise Resûlullah (s.a.v.) zekât için مفروضة kelimesini ilave ederek “*Farz olan zekâtı vermendir.*”³² buyurmuştur.

İbn Abbas'tan (r.a.) rivayetle Hz. Peygamber (s.a.v.), Mûaz b. Cebel'i (r.a.) Yemen'e vali olarak gönderdiğinde şöyle buyurdu: “*Sen ehli kitap denilen bir topluma gidiyorsun onları Allah'tan başka bir ilah olmadığına benim de onun elçisi olduğuma şehâdet etmeye davet et. Buna uyarlarsa Allah'ın (c.c.) bir gün ve gecede beş vakit namaz kılmayı emrettiğini bildir. Bunu da kabul ederlerse onlara zenginlerden alınıp fakirlere verilecek olan zekâtın da farz kılındığını bildir. Bunu da kabul ederlerse mallarının en iyilerini almaya kalkma! Mazlum kimselerin bedduasından sakın çünkü Allah ile mazlum kimselerin arasında perde yoktur.*”³³ buyurarak zekâtın farz olduğunu bildirmiştir.

Zekâtın farz olduğu noktasında şüphe yoktur. Fakat ne zaman farz kılındığına dair âlimler ihtilaf etmişlerdir. Bu konuda üç görüş ortaya çıkmıştır. Birinci görüş göre, zekât Mekke'de farz kılınmıştır. Delilleri ise Habeşistan'a göç eden Câfer b. Ebî Talib'in (r.a.) Necaşi'ye Hz. Peygamber'in (s.a.v.) emrettiklerini sıralarken “*...Bize, hiçbir ortağı olmayan Allah'a ibadet etmemizi, namaz kılmamızı, zekât vermimizi ve oruç tutmamızı emretti...*” demesidir.³⁴ Câfer b. Ebî Talib'in (r.a.) bunu söylemeden önce böyle bir emri Hz. Peygamber'den işitmesi gerektiğinden yola çıkılarak Mekke döneminde zekâtın farz kılındığı ifade edilmiştir. İbn Hişâm (218/833), Câfer b. Ebî Talib'in (8/629) (r.a.) Habeşistan'a göçünün 616 yılında gerçekleştiğini söyler.

İbn Hâcer el-Askalânî (852/1449), bu rivayetin Câfer b. Ebî Talib'in (r.a.) Habeşitan' ilk gidişinde söylemesinin müşkil olduğunu söyler. Çünkü beş vakit namaz hicretten yaklaşık 1,5 yıl önce (takriben 620 senesinde) farz kılındığını, Ramazan orucunun ise hicretten 1,5 yıl sonra (takriben 624 senesinde) farz

³² Müslim, İman 4; Tirmizî, Zekât 2; İbn Mâce, Zekât 3; İbn Huzeyme, *es-Sahih*, IV, 13.

³³ Buhârî, Zekât 41; Tirmizî, Zekât 6; Nesâî, Zekât 1; İbn Mâce, Zekât 1.

³⁴ İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdümelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî el-Meâfirî el-Basrî el-Mısırî (218/833), *es-Siretü'n-Nebeviyye*, (tlk.-thrc Ömer Abdusselam Tedmûrî), Daru'l-Kitabu'l-Arabî, Beyrut, 1990, I, 362.

kılındığını söylemiştir. Bu durumda beş vakit namaz ve orucun Habeşistan'a ikinci göçten sonra farz kılındığı durumu ortaya çıkar demiştir. Eğer bu rivayet sahih ise o zaman ya Câfer b. Ebî Talib (r.a.), ileri bir zamanda emirleri Necaşi'ye bildirmek için gittiğinde söylemiştir ya da burada kastedilen beş vakit namaz, Ramazan orucu ve farz olan zekât değildir. Ümmetlere emredilen genel namaz, oruç ve zekât emirleri olabileceğini ifade eder.³⁵

Taberî (310/923), Mekkî olan Fussilet suresinde 7. ayette yer alan “..onlar zekâtı vermezler.” ifadesinden, müşriklerin hem Allah'a (c.c.) şirk koşan hem de malî bir ibadet olan zekâtı'l-malı yerine getirmedikleri şeklinde tefsir etmiştir. Böylece zekâtın Mekke'de farz kılındığını da ifade etmiştir.³⁶ Beğavî (516/1122), Kurtubî (671/1273), Nesefî (710/1310) ve İbn Kesîr (774/1373) de bu görüştedir.

Yusuf el-Karadavî ise zekâtın Mekkî ayetlerle irtibatlı olarak Mekke'de farz kılındığını fakat nisabın ve miktarların hicretin ikinci yılında Medine döneminde muayyen olduğunu söylemiştir.³⁷ Anlaşılacağı üzere zekât yedirmek, yardım etmek anlamında kullanıldığından dolayı herhangi bir miktarla zekât miktarının net bir şekilde sınırlarının belirlendiğini söylemek zordur.

İkinci görüşe göre zekât, Medine döneminde hicretin ikinci yılında farz kılınmıştır. Delilleri ise zekâtın farz kılınması ile ilgili En'âm suresi 141. ayetin hicretin ikinci yılında Medine döneminde nazil olmasıdır. Bu ayette: *وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَ جَنَّاتٍ مَعْرُوشَاتٍ وَغَيْرَ مَعْرُوشَاتٍ وَالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ مُخْتَلِفًا أَكْلُهُ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُتَشَابِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ كُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ* (141) *“Çardaklı ve çardaksız (üzüm) bahçeleri, ürünleri çeşit çeşit hurmaları, ekinleri, birbirine benzer ve benzemez biçimde zeytin ve narları yaratan O'dur. Her biri meyve verdiği zaman meyvesinden yeyin. Devşirilip toplandığı gün de hakkını (zekât ve sadakasını) verin, fakat israf etmeyin; çünkü Allah israf edenleri sevmez.”* buyurularak var olan malda bir hakkın olduğu bildirilmiş ve mutlaka çıkarılması gerektiği vurgulanmıştır.

³⁵ İbn Hâcer el-Askalânî, Ebü'l-Fadl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî (852/1449), *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahihî'l-Buhârî* (thk. Abdilaziz b. Abdullah b. Bâz- Muhammed Fuad Abdulkâ-Muhibiddin el-Hatib), Mektebetü's-Selefiyye, t.y., III, 266.

³⁶ Taberî, *Câmi'u'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, VI, 453.

³⁷ Yusuf el-Karadavî, *Fıkhu'z-Zekât*, I, 61.

Hak konusunda ihtilaf edilmiştir. Enes b. Mâlik, İbn Abbas, Tâvus, el-Hasan, İbn Zeyd, Dahhâk, Saîd b. Müseyyeb haktan kastın zekât olduğunu söylemişlerdir. Şafi ve Malikî âlimlerin bir kısmı da aynı kanaattedirler. Ali b. Hasan, Atâ, Hakîm, Saîd b. Cübeyr ve Mücahid ise zekâtın dışında malda bulunan bir hak olduğunu söylemişlerdir. Diğer bir görüşe göre bu ayette yer alan hak Bakara suresi 43. ayette yer alan zekâtı veriniz emri ile nesh olmuştur.³⁸ Fakat genel kanaat Medine döneminde zekâtın farz olduğunu bildirmesi yönündedir.

Diğer bir delil ise Kays b. Sa'd'ın (60/680) : “Resûlullah zekâtın farziyeti indirilmeden önce bize fitr sadakasını emretti. Sonra zekâtın farz kılındığına ilişkin hüküm indirilince fitr sadakasını bize ne emretti ne de yasakladı. Biz fitr sadakasını veriyoruz.”³⁹ demesidir. İbn Hâcer el-Askalânî (852/1449) bu rivayetin sahih olduğunu söyler.⁴⁰ Anlaşılacağı üzere zekâtın önce fitr sadakası emredilmiştir. Fitr sadakasının zamanı ise Ramazan ayıdır. Dolayısı ile zekâtın, oruçtan sonra farz kılınması muhakkaktır ki bu rivayet ile örtüşebilsin. Fakat İbn Abidîn (1252/1836), zekâtın farz olan oruçtan sonra emredildiğini söylemektedir.⁴¹

Üçüncü görüşe göre ise zekât hicretin dokuzuncu senesinde farz kılınmıştır. Delilleri ise Tevbe suresi 60. : *إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي* *‘Sadakalar (zekâtlar) Allah'tan bir farz olarak ancak, yoksullara, düşkünlere, (zekât toplayan) memurlara, gönülleri (İslâm'a) ısındırılacak olanlara, (hürriyetlerini satın almaya çalışan) kölelere, borçlulara, Allah yolunda olana, yolda kalana mahsustur. Allah pek iyi bilendir, hikmet sahibidir.’* ve Tevbe 103. : *خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ* : *‘Onların mallarından sadaka al; bununla onları (günahlardan) temizlersin, onları arıtip yüceltirsin. Ve onlar için dua et. Çünkü senin duan onlar için sükûnettir (onları yatıştırır). Allah işitendir, bilendir.’* ayetlerinin zekât hakkında emir ifade ettiği, bu ayetlerin Medine döneminde hicretten

³⁸ İbn Kesîr, *Tefsîr 'ul-Kur'an 'il-Azîm*, IX, 53.

³⁹ Nesâî, Zekât 35; İbn Mâce, Zekât 21.

⁴⁰ İbn Hâcer el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahihî'l-Buhârî*, III, 266.

⁴¹ İbn Abidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dımaşkî (1252/1836), *Reddü'l Muhtar ale'd-Dürri'l-Muhtar*, (thk.-tlk Adil Ahmet Abdil Mavcud- Ali Muhammed Muavvıd), Darü'l Alemü'l Kütüb, Riyad, 2003, III, 170.

dokuz yıl sonra nazil olduğudur. İbn'ül-Esîr (630/1233), eserinde bunu destekler nitelikte zekâtın hicretin dokuzuncu yılında farz kılındığını ifade eder.⁴²

Tevbe 34. : “... *Altın ve gümüşü yığıp da onları Allah yolunda harcamayanlar var ya, işte onlara acı bir azabı müjdele!*” ayeti hakkında Abdullah b. Ömer (r.a.), zekât emri gelmeden önce nazil olduğunu söyler. Bundan hareketle zekât emri Tevbe suresi 103. ayette olup malın temizleyicisi olarak adlandırılan ayettir. İlgili suresinin 103. ayeti 34. ayetinden önce nazil olmuştur. Tevbe suresinin hicretin dokuzuncu yılında farz kılındığına istinaden zekâtında bu zamanda farz kılındığı söylenmiştir.⁴³

Zekât memurlarının görevlendirilmelerinin hicrî dokuzuncu yılda gerçekleşmesi de bir başka delildir. Çünkü zekâtın müesseseseleşmesi ile memurlar bu görevi icra edebileceklerdir.⁴⁴

Sonuç olarak zekâtın ilk ne zaman farz kılındığına dair görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüşlerden hareketle Mekke ayetlerde zekâta dair aşırı vurgunun yer alması ilk dönemden itibaren var olan gizli bir emir olduğunu göstermiştir. Fakat Medine döneminde miktarları ve şartları net bir şekilde belirlenmiş olduğundan dolayı Medine döneminde farz kılındığını söylemek daha isabetli olacaktır. İslâm'ın çeşitli beldelere yayılması, güç kazanılmasının yanı sıra Müslümanların da zenginleşmesi “...*onların mallarından sadaka al.*” (Tevbe, 9/103) emrini de beraberinde getirmiştir. Böylelikle var olan emir, yasalaşarak kurumsallaşmıştır.

1.1.4. Zekât Verende ve Malda Aranılan Şartlar

Zekât verecek kişide ve malında bir takım şartlar bulunmak zorundadır. Bu şartlar müslüman, akıllı ve buluğa ermiş ve hür olmaktır.⁴⁵

⁴² İbn'ül-Esîr, Ebû'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî (630/1233), *el-Kâmil fi't-Târih* (thk. Ömer Abdusselam Tedmûrî), Dar'ul Kütübü'l Arabî, Beyrut, 2012, II, 156.

⁴³ Maçin, Hasan, “*Zekâtın Farziyetinin Nüzul Süreci Ekseninde Değerlendirilmesi*”, İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi, sayı: 29, 2017, 365.

⁴⁴ Maçin, “*Zekâtın Farziyetinin Nüzul Süreci Ekseninde Değerlendirilmesi*”, 366.

⁴⁵ İbn Hâcer el-Âskalanî, *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahihî'l- Buhârî*, III, 262.

Zekât, müslüman için farz olup, kâfir ve mürtet için farz değildir. Nitekim En'am suresi 83. ayette: *قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ يَنْتَهُوا يُغْفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ* ‘*İnkâr edenlere, (sana düşmanlıktan) vazgeçerlerse, geçmiş günahlarının bağışlanacağını söyle.*’ buyrulur. Mezhep âlimleri bu ayeti delil göstererek zekât vermelerinin vacip olmadığını söylemişlerdir.

Akıllı ve buluğa ermiş olma şartını Ebû Hanife (150/767) aramıştır. Ebû Hanife'ye göre buluğa ermemiş çocuğun ve delinin üzerinden zekât ibadeti düşer. Hz. Peygamber (s.a.v.) : ‘‘Üç kişiden kalem kalkmıştır: uyanıncaya kadar uyuyandan, akli başına gelinceye kadar deliden, buluğa erinceye kadar çocuktan.’’⁴⁶ buyurmuştur. İmam- Azam'ın delili budur. Fakat mallarından velilerinin infakta bulunmaları daha hayırlıdır. Fakat Mâlik b. Enes (179/795), İmam Şafi (204/820) ve Ahmed b. Hanbel (241/855) bu şartı aramamışlardır. Kulun üzerinde bir borç olması ve fakirin hakkını içinde barındırması hasebiyle mal sahibi çocuk veya deli olsa bile mutlaka bu farzı yerine getirmelidir.⁴⁷

Zekât verecek kişinin hür olması yani köle olmaması da zekât verecek kişide aranan şartlardır. Bunun yanında mal da aranan şartlarda vardır. Bunlar; tam bir mülkiyet olmalıdır. Yani mal, kişinin tasarrufunda olmalıdır.

Borçlardan ari olmalıdır. İmam Şafii, kişinin borcu olsa bile zekâtın verilmesinin gerektiğini söyler. Ebû Hanife ise borçları üçe ayırmış ve kişinin borcu varsa yahut Allah'ın (c.c.) emrinden dolayı ortaya çıkan zekât borcunu ikinci senesinde ödemişinde var olan mal, nisab miktarının altına düşerse o kişinin zekât yükümlülüğünün üzerinden düştüğünü söyler. İmam Mâlik ve Ahmed b. Hanbel de borçluya zekâtın düşmeyeceğini söyler. Sebebi ise kişinin borçlarının var olan maldan çıkarılması neticesinde nisab miktarına ulaşmamış olmasıdır.⁴⁸ Hz.

⁴⁶ Ebû Dâvûd, Hudud 16.

⁴⁷ Cezîrî, Abdurrahmân b. Muhammed b. İvaz el-Cezîrî (1941), *el-Fıkh ale'l-Mezahibu'l-Erba'a*, Daru'l Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 2003, I, 537.

⁴⁸ Cezîrî, *el-Fıkh ale'l-Mezahibu'l-Erba'a*, s. 538-539.

Peygamber (s.a.v.) de bu konuda ‘‘Beş vesk miktarının altında, beş deveden azında ve beş ukıyyenin altındaki gümüşte zekât yoktur.’’⁴⁹

1.1.5. Zekât Verilecek Olanlar

Allah (c.c.), zekâtın verileceği kimseleri ayette belirlemiştir. Tevbe suresi 60. ayet açık bir şekilde bunu ifade eder. Şöyle ki ayet-i kerimede: ‘‘Sadakalar (zekâtlar) Allah’tan bir farz olarak ancak, yoksullara, düşkünlere, (zekât toplayan) memurlara, gönülleri (İslâm’a) ısındırılacak olanlara, (hürriyetlerini satın almaya çalışan) kölelere, borçlulara, Allah yolunda olana, yolda kalana mahsustur. Allah en iyi bilendir, hikmet sahibidir.’’⁵⁰ buyrulmuştur.

Hadislerde de değişik vesilelerle zekât verilecekler ve aranan şartlar yer almaktadır. Bir nevi ayetin uygulama sahasını içeren hadisler olup, ayette kast edilen mananın yaşantıya dökülerek kavranışı artırılmıştır.

Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında satın aldığı meyvelerden zarar eden ve borçlanan bir adam için ashaptan zekât ve sadaka toplanmıştır.⁵¹ İslam’a ısındırmak maksadıyla zekât tahsis edilmiştir. Saffan b. Ümeyye bunlardan birisidir. Ganimet mallarından kendisine de verilmesinden memnun kalması neticesinde Hz. Peygamber’e (s.a.v.) duyduğu nefret, sevgiyle tebdil edilmiştir.⁵²

Zekât malından hasıl olan faydadan yine zekât verilebilecek olan kişiler yararlanabilir. Nitekim bununla ilgili Urayne hadisi nakledilebilir. Yolculuktan gelen ve şifa arayan Uranîlere Hz. Peygamber (s.a.v.) zekât develerinin sütlerinden içmelerine ruhsat vermiştir.⁵³

Zekât verilecek sekiz kişi dışında kişilere has olmayan ödeme halleri de mevcuttur. Savaş aletlerinin cihatlarda kullanılması bunlardan biridir. Hz. Peygamber (s.a.v.) zekâtı emrettiğinde kendisine Halid b. Velid’in (r.a.) de içinde bulunduğu üç

⁴⁹ Buhârî, Zekât 56; Müslim, Zekât 1; Tirmizî, Zekât 7.

⁵⁰ Buhârî, Zekât 49; Dârimî, Zekât 2.

⁵¹ Tirmizî, Zekât 24.

⁵² Tirmizî, Zekât 30.

⁵³ Buhârî, Zekât 68; Ebû Dâvûd, Hudûd 3.

kişinin ismi sayılarak bu kimselerin zekât vermediklerini söylenmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.), Halid b. Velid'in (r.a.) zırhını Allah (c.c.) yolunda hazırlayıp kullandığını söylemiştir.⁵⁴Böylece Hz. Peygamber (s.a.v.), Allah yolunda kullanılan bir eşyanın zekâtının verilmiş olacağını ifade edilmiştir.

1.1.6. Zekât Vermeyenin Durumu

Zekâtın farz olması hasebiyle yerine getirmeyenler hem dünya da hem de ahirette cezalandırılacakları ayet ve hadislerde yer almıştır. Zekâtını vermeyen müşrikler dahi bundan dolayı uyarılmıştır. Nitekim Fussilet suresi 7. ayette: *الَّذِينَ لَا يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ* “Onlar zekâtı vermezler; ahireti inkâr edenler de onlardır.” buyrulurak müşriklerin özelliklerinden bahsedilmiştir. Bu noktada zekâtın üzerine farz olduğu fakat vermekten imtina eden kişinin de müşriklere ait bir özelliği taşıdığı söylenebilir.

Zekât üzerine farz olduğu halde vermeyen kişilere savaş açılmıştır. Medine şehrinin hızla geliştiğini gören bazı kabileler, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) vefatından sonra namazı farz kabul edip, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) vefat ettiğini öne sürerek artık zekât vermeyeceklerini bir kısmı da zekâtlarını devlete vermeyeceklerini ilan etmişlerdir.⁵⁵ Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir (r.a.) üzerlerine savaş açacağını bildirince Hz. Ömer (r.a.) “*lâ ilâhe illallah*” diyene savaş açılmayacağını söylemiştir. Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) ise: “Namaz ile zekât arasını ayıranlara mutlaka savaşacağım. Zekât malın hakkıdır. Vallahi Resûlullah'a (s.a.v.) verdikleri bir ipi dahi esirgerlerse onlarla savaşırım.”⁵⁶ demiştir. Hz. Ömer (r.a.), Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) kararlı duruşu ve farzın yerine getirilmesi noktasında ki titizliği karşısında ona Allah'ın bir yol gösterdiğini ifade ederek onu tasdik etmiştir. Böylece Hz. Ebû Bekir (r.a.), İslâm tarihinde Ridde Savaşları olarak anılan savaşı başlatmış, Üsame

⁵⁴ Buhârî, Zekât 32,39.

⁵⁵ İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbüddin Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfiî (774/1373), *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, Mektebetü'l Maarife, Beyrut, 1988, VI, 301.

⁵⁶ Buhârî, İ'tisam 2; İstıtabe 2; Ebû Davûd, Zekât 1; Nesâî, Zekât 3.

ordusunu göndererek hem yalancı peygamberleri hem de bu gibi sapık fikirleri ortadan kaldırmış, isyancıları bastırmıştır.⁵⁷

Zekâtını vermeyen kişinin dünyada cezasından bir diğeri ise kişinin malından zekât memurlarınca alınması gereken miktarın alınmasının yanında ek olarak malının yarısının alınmasıdır. Bununla ilgili Hz. Peygamber (s.a.v.) buyurur ki : “*Kırk saime*⁵⁸ *deveden üç yaşına basmış bir deve zekât olarak alınır. Develer içerisinde (küçük büyük) ayrımı yapılmaz. Zekâtını sevap kazanmak için verene, Allah karşılığını verir. Develerin zekâtını vermek istemeyenlerden hem zekâtını hem de (ceza olarak) develerin yarısını Allah'ın (c.c.) hakkı olarak alırız. Muhammed (s.a.v) ve soyuna zekât almak helâl değildir.*”⁵⁹

Zekâtını vermeyenin ahirette ki azabı da büyüktür. Cimrilik ederek malının zekâtını vermeyenler, وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ, “*Altın ve gümüşü yığıp da onları Allah yolunda harcamayanlar yok mu, işte onlara elem verici bir azabı müjdele!*”⁶⁰ ayetiyle uyarılmıştır. Bunun yanında وَيَلْ لِكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٌ (۱) الَّذِي جَمَعَ مَالًا وَعَدَّدَهُ (۲) “*Arkadan çekiştirmeyi, yüze karşı eğlenmeyi âdet edinen herkesin vay haline! O ki, mal toplamış ve onu sayıp durmuştur.*”⁶¹ buyurularak malından vermesi gereken hakkı ve sadakasını vermeyen kişinin sonunun ne olacağı yine Hümeze 3-9. Ayette haber verilmiştir. Şöyle ki: “(O), malının kendisini ebedî kılacağını zanneder. Hayır! And olsun ki o, Hutame'ye atılacaktır. Hutame'nin ne olduğunu bilir misin? Allah'ın, tutuşturulmuş, (yandıkça) turmanıp kalplerin ta üstüne çıkan ateşidir. Onlar (bu ateşin içinde) uzatılmış sütunlara bağlanmışlar ve o vaziyette o (ateş) üzerlerine kapatılmıştır.”

Allah (c.c.), Tevbe suresi 35. ayette: يَوْمَ يُحْمَى عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوَى بِهَا جِبَاهُهُمْ يَوْمَ يُحْمَى عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَنُكْوَى بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وظُهُورُهُمْ هَذَا مَا كَنْزْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ فَدُونُوا مَا كُنْتُمْ تَكْذِبُونَ “(Bu paralar) cehennem ateşinde kızdırılıp bunlarla onların alınları, yanları ve sırtları dağlanacağı gün (onlara): ‘İşte bu kendiniz için biriktirdiğiniz servettir. Artık yağmakta olduğunuz şeylerin (azabını)

⁵⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih*, II, 201.

⁵⁸ Merada serbest otlayan hayvan.

⁵⁹ Nesâî, Zekât 2; Dârimî, Zekât 3.

⁶⁰ Tevbe, 9/34.

⁶¹ Hümeze, 104/1-2.

*tadın!'*denilir.''' buyrularak mallarını biriktirerek zekâtını vermekten kaçanların ahiret gününde karşılaşacakları elim vaziyet haber verilmiştir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.) de kıyamet gününde zekâtı verilmeyen malın sahibine, gözleri üzerinde benekleri bulunan bir yılan şeklinde gösterileceğini haber vermektedir. Böylece onun boynuna dolanacak ve: *''Ben senin malınım, biriktirdikleriminim.''* diyecektir.⁶² Hz. Peygamber (s.a.v.) ardından *''Allah'ın, kereminden kendilerine verdiklerini (infakta) cimrilik gösterenler, sanmasınlar ki o, kendileri için hayırlıdır; tersine bu onlar için pek fenadır. Cimrilik ettikleri şey de kıyamet gününde boyunlarına dolanacaktır. Göklerin ve yerin mirası Allah'ındır. Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır.''* mealindeki Al-İmrân suresinin 180. ayetini okumuştur. *Sahih-i Müslim*'de yer alan rivayette ise zekâtını vermeyen kişinin peşine düşecek ve ondan biriktirdiklerini almasını isteyecektir. Kişi, yılandan kaçacak kurtulamayınca elini yılana uzatacak, yılanda o kişinin elini ağzına alarak adeta aygırın ağzına aldığı gibi öğütmesi gibi onun elini de kemirecek, öğütecektir.⁶³

Ebû Zer (r.a.) ve Ebû Hüreyre (r.a.) nakledilen rivayette ise Hz. Peygamber (s.a.v.), Allah'a (c.c.) üzerine yemin ettikten sonra ahiret gününde zekâtı verilmeyen deve ya da sığır yahut koyundan hakkın mutlaka alınacağını haber vermiştir. Devamında zekâtı verilmeyen malın kıyamet gününde irileşmiş ve semirmiş bir vaziyette sahibine gelerek, onu toynaklarıyla çiğneyeceği, boynuzlayacağı ve hesaplar görülene kadar bu azaba duçar olunacağı bildirilmiştir. Bu kimseler hüsrana uğrayanlardır.⁶⁴ Başka bir rivayette Hz. Peygamber (s.a.v.) zekâtı verilmeyen altın, gümüş gibi malların ateşte kızdırılmış levhalar olarak kişiye iade olunacağını haber vermiştir. Bir günü elli bin sene olan bir günde hesabı verilineye kadar onlarla azap görecektir.⁶⁵ Bir diğer rivayette kıyamet günü zekâtı verilmeyen devenin sahibi semirmiş ve hırçın devesini yüklenerek ve deve gibi böğürecek *''Ey Muhammed!''* diyerek seslenecektir. Koyununun zekâtını vermeyenin aynı şekilde yüklendiği hayvanı ile tıpkı koyun gibi meleyerek *''Ey Muhammed!''* diyerek Hz.

⁶² Buhârî, Zekât 3; Tefsir 3 ; Hıyel 3; Nesâî, Zekât 20.

⁶³ Müslim, Zekât 6; İbn Huzeyme, *es-Sahih*, IV, 14.

⁶⁴ Buhârî, Zekât 43; Müslim, Zekât 6,8; Tirmizî, Zekât 1; İbn Mâce, Zekât 2; Nesâî, Zekât 2.

⁶⁵ Müslim, Zekât 6.

Peygamber'den (s.a.v.) yardım isteyeceğini bildirilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.) ise ona: “*Vaktiyle size bildirmişt看, şimdi bir şey yapamam.*” diyecektir.⁶⁶

Ebû Zer (r.a.), Medine’de bir topluluğa gelerek onları mal biriktirmekten menetmiş ve malını Allah yolunda harcamayan kimsenin kızdırılmış taşlarla göğsüne bastırılacağı sırtından çıkacağı, sırtından bastırılıp göğsünden çıkacağını bunun devamlı tekrar edileceğini haber vermiştir.⁶⁷

Sonuç olarak zekâtını vermeyen kişi eğer inkâr ediyorsa mürteddir, kanı hederdir. Fakat inkâr etmeksizin uzak duruyorsa Hz. Ebû Bekir’in (r.a.) içtihadı üzerine kendisine verinceye kadar savaş açılır. Ahirette ise azabı verilmeyen zekât mallarının kişiye irileşmiş birer hayvan, zehrinden başındaki tüyleri dökülmüş bir yılan ve ateşte kızdırılmış levhalar olarak döneceği, cehennem kazıklarına bağlanarak azap edileceği haber verilmiştir.

1.1.7. Zekât Verirken Dikkat Edilecek Hususlar

Zekât ibadetini yerine getirirken dikkat edilmesi gereken bazı hususlar vardır. Bu noktalara dikkat edilerek verilen zekât, Allah Teâlâ’nın (c.c.) emrine uygun, sıhhat şartlarını taşımış olur. Makbul bir ibadetin karşılığı elbette Allah Teâlâ’nın (c.c.) rızası, dünyada bereket ve ahirette saadet olacaktır.

Zekâtı verirken dikkat edilecek noktalar ayet ve hadis-i şeriflerde yer alır. Hz. Peygamber’in (s.a.v.) zekât memuru olarak görevlendirdiği sahabeye verdiği emirler, sahabenin yaşadıkları, sahibine teslim edilmek üzere bizzat Hz. Peygamber’e (s.a.v.) getirilen zekât mallarının durumu, zekâtı verirken gösterilen tavır ve niyet gibi yaşanmışlıklardan zekât verirken nelere dikkat edilmesi gerektiği ortaya konulmuştur. Bunun yanında Allah (c.c.), ayetlerde yer alan benzetmeler ve uyarılardan bu esaslar ortaya çıkmıştır.

Allah (c.c.), gösteriş uzak durulmasını ve zekât verilen kişinin incitilmemesini emretmiştir. Nitekim bu hal iyiliklerin sevabını giderir de kişiye

⁶⁶ Nesâî, Zekât 6.

⁶⁷ Buhârî, Zekât 4; Müslim, Zekât 10.

ahirette faydası olmaz. Ayette bu şekilde davranan kişileri üzerinde toprak bulunan bir kayanın şiddetli bir yağmur sonrasında toprağının akıp gitmesine benzeterek, toprak örtüsünün gitmesiyle ortada kalışı gibi hayır yaptığında bunu diliyle ve hareketleriyle getirenin de ahirette yaptığıının karşılığını alamayacağı haber verilmiştir.⁶⁸

Zekât ile ilgili bir diğer husus ise zekât vermede acele etmek gerektiğidir. Hz. Peygamber (s.a.v.) kıyamete yakın bir zamanda malın çoğalacağını, böylece zekât ve sadaka verilecek kimsenin bulunamayacağını haber vererek bugünleri değerlendirmenin öneminden bahsetmiştir.⁶⁹

Bazı durumlarda ihtiyaç sahibinin de ihtiyacını gidermek için, zekât vaktinden evvel verilebilir. Şöyle ki, Ashab-ı kirâm'dan İbn Abbas (r.a.) Hz. Peygamber'e (s.a.v.) gelerek zekâtı vaktinden önce vermede acele etmek konusunda sual edince Resûlullah (s.a.v.) ona ruhsat vermiştir.⁷⁰

Allah yolunda verilen zekât az olsa bile vermekten çekinmemeli, infakını az yapan küçümsenmemeli ve alay konusu edilmemelidir.⁷¹ Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.) Tebuk seferinden sonra sahabe-i kirâm'dan orduya yardım etmelerini istemiştir. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir (r.a.) bütün malını, Hz. Ömer (r.a.) malının yarısını, Hz. Osman (r.a.) kimsenin vermediği büyük bir meblağı, Abdurrahman b. Avf, Talha b. Ubeydullah, Abbas (r.a.) da büyük miktarlarda infakta bulunmuşlardır. Asım b. Adiy yüz vesk⁷² hurma, Ebû Akîl el-Ensârî ise su taşıyarak kazandığı iki sa'⁷³ hurmanın bir sa' miktarını bağışlamıştır. Hz. Peygamber (s.a.v.) bunun üzerine verilen hurmaları zekât hurmalarının içine aktarılmasını emretmiş onların zekâtını kabul etmiştir. Münafıklar ise bu durumu kabullenemeyerek az miktarda bağışta bulunanları riya ile suçlamışlar. Az verene Allah'ın (c.c.) buna ihtiyacının olmadığını, çok verene Allah'ın (c.c.) daha zengin olduğunu söyleyerek alay

⁶⁸ Bakarâ 2/264; Buhârî, Zekât 6.

⁶⁹ Buhârî, Zekât 9; İbn Mâce, Zekât 7.

⁷⁰ İbn Mâce, Zekât 7.

⁷¹ Müslim, Zekât 29.

⁷² Yaklaşık 200 kilograma tekabül eden ölçü birimi.

⁷³ Yaklaşık 3 kilograma tekabül eden ölçü birimi.

etmişlerdir.⁷⁴ Münafıkların, Allah (c.c.) rızası için yapılan hayrı kınamaları üzerine: ‘‘Sadakalar hususunda, müminlerden gönüllü verenleri ve güçlerinin yettiğinden başkasını bulamayanları çekiştirip onlarla alay edenler var ya, Allah işte onları maskaraya çevirmiştir. Ve onlar için elem verici azap vardır. ’’⁷⁵ buyurmuştur. Alay edenlerin akibetinin ahirette rezillik olacağı bildirilmiş, samimi bir kalp ile Allah (c.c.) yolunda bir hardal tanesi bile olsa vermenin mükâfatının olacağı haber verilmiştir.⁷⁶ Hz. Peygamber’in (s.a.v.), sahabenin en değerli zekâtın ne olduğu suali üzerine ‘‘Kişinin durumuna göre verdiği zekâttır. ’’⁷⁷ buyurması alay edilen durumun, zekâtın en faziletlisi olduğunu göstermiştir.

Zekât verilirken mal sahibinin, en sevdiği maldan infak etmeye çalışması gerekir. Al-İmrân 92. Ayette Allah (c.c.): ‘‘Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça gerçek iyiliğe erişemezsiniz. ’’ buyurulmuştur. Fakat Hz. Peygamber (s.a.v.), Muâz b. Cebel’i (r.a.) zekât alınacak malların en iyisinden almaması noktasında da uyarmıştır. Zekât memurunun malın en iyisini ve irisini zekât olarak almaması emredilmiştir.⁷⁸ Birbirine zıt gibi görünse de anlaşıldığı üzere zekât ve sadaka verirken en güzelini seçmeye kalben meyilli olmak gerekir. Hz. Peygamber’in (s.a.v.) bu ayeti duyurmasından sonra Ebû Talha (r.a.), en sevdiği malı olan Beyruha adlı bahçesini hemen tasadduk etmiş ve övgüye mazhar olmuştur.⁷⁹ İbn Kuteybe (276/889), methedilenin farz olan sadaka (zekât) veya infak etmek anlamında hiçbir farkının olmadığını söylemiştir.⁸⁰

Zekât malı seçilirken kötü, bozuk olanından seçilmemelidir. Böyle bir zekât, ahiret gününde sahibine geri döndürülür. Hz. Peygamber (s.a.v.), zekât hurmasını kasten, kuru ve kötülerinden seçerek getirip mescide asan kişinin hurma salkımını elindeki asa ile salladıktan sonra zekât sahibinin ondan daha iyisini getirebileceğini

⁷⁴ Bursevî, İsmail Hakkı (1137/1725), *Ruhu’l Beyan*, Damla Yay., İstanbul, 2012, III, 474-475; Buhârî, Tefsir’u Berae, 11; Nesâî, Zekât 49.

⁷⁵ Tevbe 9/79.

⁷⁶ Enbiya, 21/47; Lokman, 31/16; Zilzal, 99/7-8.

⁷⁷ Ebû Dâvûd, Namaz, 345; Nesâî, Zekât 49.

⁷⁸ Buhârî, Zekât 41; Tirmizî, Zekât 6; Ebû Davûd, Zekât 5; İbn Mâce, Zekât 1.

⁷⁹ Buhârî, Zekât 44; Eşribe 13; Tefsir 3; Vesaya 10; Müslim, Zekât 14; Mâlik b. Enes, *el-Muvatta’*, Zekât, 2.

⁸⁰ Aynî, Ebû Muhammed (Ebû’s-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed el-Aynî (855), *Umdetü’l-kârî fî şerhi Sahîhi’l-Buhârî*, Dar’ul Kutub’ul ilmiyye, Beyrut, 2001, IX, 44.

ve bu ameli dolayısıyla kıyamet günü bozuk hurma yiyeceğini haber vermiştir.⁸¹ Bunun üzerine Allah (c.c.), Bakara suresi 267. ayette: ‘*Ey iman edenler! Kazandıklarınızın iyilerinden ve rızık olarak yerden size çıkardıklarımızdan hayra harcayın. Size verilse, gözünüzü yummadan alamayacağınız kötü malı, hayır diye vermeye kalkışmayın. Biliniz ki Allah zengindir, övgüye lâyıktır.*’ buyurarak zekât verenleri uyarmıştır.

Hz. Peygamber (s.a.v.): ‘*Allah (c.c.) abdestsiz namazı kabul etmez, çalıntı olandan zekât olmaz.*’⁸² buyurarak haram ve çalıntı olan maldan zekâtın verilemeyeceğini ifade etmiştir.

Ebû Talha (r.a.) ile ilgili rivayette Hz. Peygamber (s.a.v.), zekât verilirken ihtiyaç sahibi akrabadan başlanmanın öneminden bahsetmiştir. Bununla, kişinin hem akrabalık bağı kuvvetlendirmesinden dolayı hem de zekâtını vermesinden dolayı iki ecre nail olduğunu bildirmiştir.⁸³

Devlet eliyle toplanan zekât mallarından faydalanmak, zekât alabilecek olan sekiz sınıfa aittir. Sarf yerleri devlet başkanı tarafından belirlenir. Ebû'l As'ın (r.a.) rivayetine göre, Hz. Peygamber (s.a.v.) zekât develeri ile bir grubu hacca yollamıştır. İbn Abbas (r.a.) ise zekât malı ile köle azat edilebileceğini söylemiştir. Böylece kölenin hürriyetine kavuşması sağlanacaktır.⁸⁴

Zekât verenin, zekât malını bir ücret karşılığında geri satın almasını Hz. Peygamber (s.a.v.) nehyetmiştir. Nitekim zekât malı olarak atını veren İbn Ömer'den nakledilen bir rivayette; Hz. Ömer (r.a.), atını ücret karşılığı satın alma fikrini Hz. Peygamber'e (s.a.v.) iletmış ve şu cevabı almıştır: ‘*Zekât olarak verdiği malına dönme.*’⁸⁵ Bu emirden sonra İbn Ömer (r.a.) de zekât olarak ayırdığı mala tekrar dönmemiştir. Başka bir rivayette ise Hz. Peygamber (s.a.v.) ona, verdiği mala bir dirhem bile vererek dönmesi mümkün olsa bile onu satın almamasını, böyle bir geri

⁸¹ İbn Mâce, Zekât 19; Nesâî, Zekât 27.

⁸² Nesâî, Zekât 48.

⁸³ Tirmizî, Zekât 26.

⁸⁴ Buhârî, Zekât 39.

⁸⁵ Buhârî, Zekât 59; Vasiyet 31; Cihad ve Siyer 118,137; Hibe 37;Tirmizî, Zekât 32; Nesâî, Zekât 100.

dönmenin kusulan şeye tekrar dönmek gibi olduğunu ifade etmiştir. Bu rivayete benzer olarak diğer metinlerde ise köpek gibi kusmuğa dönmek ifadeleri yer alır.⁸⁶ Anlaşılacağı üzere Hz. Peygamber (s.a.v.) verilen zekâta geri dönmeyi çok çirkin bir fiil olarak nitelemiştir. Fakat başka birine zekât olarak verilen mal, hediye edilirse onu almada mahsur yoktur. Nitekim Hz. Aişe'nin (r.a.) azat ettiği Berire'ye zekât olarak hayvan verilmiştir. Ondan bir parça eti Hz. Peygamber'e (s.a.v.) götürmüştür. Hz. Peygamber (s.a.v.): *“Bu et onun için sadakadır (zekât), fakat bize Berire'nin hediyesidir. Onun kocası da zaten hürdü.”*⁸⁷ buyurarak onun kendileri için zekât hükmünde olmadığını belirtmiştir.

Zekât verene Allah'tan (c.c.) merhamet dilemek, dua etmek gerekir. Tevbe suresi 103. Ayeti: *“Onların mallarından sadaka al. Bununla onları (günahlardan) temizlersin, onları arıtp yüceltirsin. Ve onlar için dua et. Çünkü senin duan onlar için sükûnettir (onları yatıştırır). Allah işitendir, bilendir.”* inzal edilince, Hz. Peygamber (s.a.v.), zekât malını verenlere özel olarak duada bulunmuştur.⁸⁸ Buhârî bu rivayeti naklederken, devlet başkanının zekâtını verene dua etmesi şeklinde başlıklandırmıştır. Fakat günümüzde kimlerin zekât verdiğini devlet başkanı bilmemektedir. Bu durumda zekât veren kişi biliniyorsa ona dua etmek Allah'ın (c.c.) bir emridir diye de anlaşılabilir.

1.1.8. Zekât Vermenin Fazileti

Zekât vermek, Allah (c.c.) ve Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından övülmüş ve dünyada kolaylık, ahirette mükafatının olacağı bildirilmiştir. *“Bundan böyle her kim malını hayır için verir ve korunursa, ve en güzel olanı doğrularsa, biz onu en kolay yola muvaffak kılacağız.”*⁸⁹ buyrulmuştur.

⁸⁶ Buhârî, Hibe 30; Cihad 137.

⁸⁷ Buhârî, zekât 62; Müslim, Zekât 53; Nesâî, Zekât 99.

⁸⁸ Buhârî, Zekât 64; Müslim, Zekât 54; Nesâî, Zekât 13.

⁸⁹ Leyl, 92/5-7.

Hz. Peygamber (s.a.v.), iki sınıf insana gıpta edileceğini buyurarak bunlardan birinin Allah'ın kendisine verdiği malı Hak yolda harcayan kişi değerinin kendisine verilen hikmeti öğreten ve bununla hükmeden olduğunu ifade etmiştir.⁹⁰

Zekâtı verilen mal bereketlenir. Hz. Peygamber (s.a.v.), verilen zekâtın sevap yönünden katlanarak teslim edileceğini de şu hadisiyle ortaya koymuştur. “*Kim helal kazancından bir sadaka verirse ki Allah o sadakayı sağ eliyle kabul eder, bir hurma değerinde olsa bile o sadakayı sizden birinizin atının yavrusunu veya süttten kesilmiş deve yavrusunu büyüttüğü gibi büyütür. O hurma değerindeki sadakanın sevabı dağdan daha büyük olur.*”⁹¹

Ebû Hüreyre'den (r.a.) bize ulaşan kudsî hadiste Allah (c.c.): “*Ey Ademoğlu! İnfak et ki bende sana infak edeyim!*” buyurmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.v.) Allah'ın infak etmesi ile O'ndan hiçbir şey eksilmeyeceğini de haber vermektedir.⁹²

1.2.KİTABU'Z-ZEKÂT ESERLERİ

Zekât ile ilgili ilk dönemlerde müstakil cüz ve mektuplar yazılmıştır. Bunlardan en önemlisi Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) zekât amili olarak göndereceği Enes b. Mâlik'e (r.a.) yazdırdığı mektuptur. Birçok hadis eserinde yer alan bu mektupta zekât miktarlarını belirten bilgilere yer verilmiştir.

Hz. Peygamber'in (s.a.v.), Necran halkına gönderdiği zekât memuru ve muallimi Amr b. Hazm'a (r.a.) zekât ile ilgili yazdığı bir mektup rivayet edilmektedir. Ebû Davûd, Nesâî, İbn Hibban tarafından tahrir edilmiştir.⁹³

Ömer b. Abdülaziz, Medine yönetimine geçtiğinde Hz. Peygamber (s.a.v.) ve Ömer b. Hattab (r.a.) devirlerine ait zekât, oşur, miras ve diyetlere dair iki eseri

⁹⁰ Buhârî, Zekât 5 (Diğeri ise kendisine verilen hikmeti öğreten ve hikmetle hükmeden kişidir.).

⁹¹ Müslim, Zekât 19; Tirmizî, Zekât 28.

⁹² Müslim, Zekât 11.

⁹³ İbn Hâcer el-Askalânî, Ebû'l-Fadl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî (852/1449), *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, (thk. Adil Ahmet abdil Mevcud- Ali Muhammed Muavvaz), Daru'l Kütübü'l-İlmiya, 1. Baskı, Beyrut, 1995, IV, 512.

araştırarak tespit etmiştir. “*Kitâbu’s-Sadakât*” olarak isimlendirilen bu iki eserin kopyasını Ebû Bekîr b. Muhammed b. Amr b. Hazm’a (120/737) teslim etmiştir.⁹⁴

Bunun yanında zekât ile ilgili müstakil cüzler de kaleme alınmıştır. Fakat bu eserler müellifleri ile birlikte anılmasına rağmen günümüze ulaşmamıştır. Bu bölümde söz konusu eserlerden ve aynı zamanda müstakil eserlerin Kitabu’z-Zekât bölümlerinden bahsedilecektir.

1.2.1.Müstakil Kitabu’z-Zekât Eserleri

Zekât ibadeti ile ilgili müstakil eserler kaleme alınmıştır. Bu eserlerin bir kısmı günümüzde gerek sünen gerek cami türü eserlere eklenmiştir. Müstakil olarak kaleme alınan eserler de vardır. Fakat bunların sayısı fazla değildir. Bu bölümde müstakil Kitabu’z-Zekât eserlerinin tespiti ve eserler hakkında bilgi verilecektir. Böylece geçmişten geleceğe zekâtı konu edinen eserler tanınmış, kaynak tespiti yapılmış olacaktır.

Konu ile ilgili kaleme alınan eserler ve müellifleri şunlardır:

1. Ebû Muhammed Yûsuf b. Ya’kûb b. İsmâîl el-Kādî el-Ezdî (297/910):
“*Kitabu’z-Zekât*”⁹⁵
2. Ebû’l-Hasan Ali b. Muhammed b. Ahmed es-Sermerî el-Mısrî (338/949):
“*Kitabu’z-Zekât*”

Sözü geçerli alim, arif, zühd ve takva sahibi olan el-Mısrî’nin zekâta dair “*Kitabu’z-Zekât*” eseri bulunmakla birlikte eserin günümüze ulaşip ulaşmadığı noktasında net bilgiye ulaşamadık.⁹⁶

⁹⁴ Sezgin Fuad, “*Fıkıh Literatürüne Giriş*”, (trc. Said Nuri Akgündüz), AİBÜ, cilt:2, sayı:4, 2014, 66; bkz. Es-Serahsi, Ebû Bekr Şemsü’l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî (483/1090 ?), *el-Mebsut*, Dar’ul- Ma’rife, Beyrut, 1989, II, 152.

⁹⁵ Kettânî, Es-Seyyiduş-Şerif Muhammed b. Cafer el- Kettânî (1345/1962), *er-Risaletu’l Müstatrefe* (çev. Yusuf Özbek), İz yay., İstanbul,1994, s. 48.

⁹⁶ İbnü’n Nedîm, Ebü’l-Ferec Muhammed b. Ebî Ya’kûb İshâk b. Muhammed b. İshâk en-Nedîm (385/995), *el-Fehresetü fi Ahbari’l-ulemai el-Musanefin mine’l Kudamai ve’l Muhaddisin ve Esmâi Kutubihim* (thk. Rıza Tecdid Mazindari), y.y., Tahran, 1971, I, 237.

1.2.2.Müstakil olmayan Kitabu'z-Zekât Eserleri

Bu bölümde kastedilen, müstakil olarak telif edilmemiş fakat eserlerin bir bölümü olarak zikredilen Kitabu'z-Zekâtlar bölümleridir. Bu bölümler hadis edebiyatına dair olduğu kadar fıkıh, kelim gibi alanların usul veya metinlerine dayalı metinlere dair eserlerde yer almaktadır. Bu bölümde en meşhur eserleri ele alacağız.

1. Ebû'n-Nadr Muhammed b. Mesud el-Iyaşî- Kitabu'z-Zekât⁹⁷
2. Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî (256/870) : Kitabu'z-Zekât

Buhârî (256/870), el-Camiu's-Sahîh adlı eserinin Kitabu'z-Zekât bölümünde 78 bab başlığı ve 117 rivayete yer vermiştir. Bu bölümde zekatu'l-fitr ve zekatu'l-male dair konuları yer almıştır.

3. Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî (261/875) : Kitabu'z-Zekât

Müslim (261/875), el-Camiu's-Sahîh eserinin Kitabu'z-Zekât bölümünde 55 bab ve 99 rivayette zekâtın sıhhat şartları ve fikhî konularına yer verilmiştir. Ayrıca Haricîlerde bulunan sıfatlar ve onların öldürülmesi bablarıyla Haricîliği eleştirmiş, Kur'an'ı okuyan kişilerden olup okumalarının ve bilgilerinin kendilerine fayda vermediği kişilerden olduklarını rivayetlerle desteklemiştir.

4. Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî (275/889) : Kitabu'z-Zekât

Sünen adlı eserin bu bölümünde 46 bab ve 244 rivayet bulunur. Zekât miktarı ile ilgili rivayetlere geniş yer verilirken dilenmenin çirkinliği ve bununla ilgili konulara yer verilmiştir.

5. Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî (279/892): Kitabu'z-Zekât

⁹⁷ İbnü'n Nedîm, *el-Fehrese*, I, 245.

Sünen adlı eserin zekât bölümünde 38 bab ve 64 rivayet yer almıştır. Rivayetlerde zekât verilecek mallar ve miktarları bildirilmiştir. Tirmizî, rivayetler hakkındaki görüşlerini rivayetlerin devamında zikretmiştir.

6. Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî (273/887): Kitabu'z-Zekât

İbn Mâce (273/887), Sünen eserinde 73 bab ve 232 rivayette zekât ve sadakaya dair rivayetlere yer vermiştir. Rivayetlerin büyük çoğunluğunu zekât miktarı ile ilgili rivayetler oluşturmuştur.

7. Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî (303/915) : Kitabu'z-Zekât

Nesâî (303/915), Sünen eserindeki zekât bölümünde toplam 100 bab da 233 rivayet nakletmiştir. Bu bölümde zekâtla birlikte fitr sadakasına dair rivayetleri zikretmiştir.

II. BÖLÜM

ZEKÂT MİKTARI İLE İLGİLİ RİVAYETLERİN TAHRİC VE DEĞERLENDİRMESİ

Zekât ibadetinde nisab miktarı maldan ne kadar zekâtın verileceği önemli bir meseledir. Ayet-i kerimelerde, zekâtın mal üzerinde bir hak olduğu, kimlere verileceği yer alırken, nisab miktarı malın cinsine göre ne kadarının zekât olarak verileceği ifade edilmemiştir. Fakat Hz. Peygamber (s.a.v.) kapalılığı giderek zekât miktarlarını açıklamış, ayetlerde yer alan zekât malının cinsini ve miktarlarını belirlemiştir. Bu noktada Kur'an-ı Kerim'den sonra sünnetin, zekât miktarlarının belirlenmesindeki önemi ortaya çıkmıştır.

2.1.ZEKÂT MİKTARI

Zekât ibadetinde ölçüme dayalı olan iki miktar yer alır. Bunlardan birincisi nisab miktarıdır. Nisap, sözlükte “asıl, kıymet, aslına dönmek” anlamlarına gelir.⁹⁸ Yani kişinin zengin sayıldığı varlık değerinin en alt sınırıdır.⁹⁹Bu miktara ulaşmayan mala zekât farz değildir. Diğerisi ise zekât miktarıdır. Nisaba malik maldan belirli oranlarda verilmesi gereken paydır.

Zekâtın hangi oranlarda verileceğini Hz. Peygamber (s.a.v.) belirlemiş ve uygulamıştır. Zekât miktarının kaynağı ile ilgili İmran b. Husayn'ın (r.a.) cevabı açıklayıcı niteliktedir. Nitekim bir adam İmran b. Husayn'a gelerek zekât hakkında bir takım hadisler zikredildiğini, bunların asıllarını Kur'an'da bulamadıklarını söylemiştir. İmran b. Husayn ise : “Her kırk dirhemde bir dirhem zekât olduğunu buldunuz mu, şu kadar koyunda bir koyun, şu kadar deve de bir deve olduğunu Kur'an'da buldunuz mu?” Adam, ‘hayır’ deyince: “Bunları bizden öğrendiniz, bizde Hz. Peygamber'den (s.a.v) öğrendik.” demiştir.¹⁰⁰ İmran b. Husayn burada zekât miktarı ile ilgili detaylı bilgilerin hadislerden öğrenildiğini ifade etmiştir.

⁹⁸ İbn Manzur, Lisanu'l-Arab, “nsb” md., I, 761; Erkal, Mehmet, “Nisab”, *DİA*, İstanbul, 2007, XXXIII, 138.

⁹⁹ Zebîdî, *Tâcü'l-'arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, IV, 277.

¹⁰⁰ Ebû Dâvûd, Zekât 2.

Zekât, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) belirlemiş olduğu ölçülerde verilmiştir. Bu noktada ölçü birimlerinin değerlerini bilmek gerekir. Zekât miktarı ile ilgili hadislere geçmeden önce hadislerde yer alan ölçü birimlerine yer verilmiştir. Böylece zekât miktarlarının tespitinde ve anlaşılmasında kolaylık sağlamak amaçlanmıştır.

2.2.ZEKÂT MİKTARI İLE İLGİLİ ÖLÇÜ BİRİMLERİ

İlk insandan itibaren alış-verişte, kıymetin tespitinde belirli ölçüler kullanılmıştır. Ölçü, “ağırlık, uzunluk ve hacim” gibi büyüklüklerin sayılarla ifade edilmesine denilmiştir.¹⁰¹ İslam'da ise ölçüler zekât, büyü, hakkın tespiti, mehir gibi birçok konuda karşımıza çıkar.

Asr-ı Saadet'ten itibaren kullanılan ölçü birimleri ve ifade ettikleri değerler zekât miktarının tespitinde önemli rol oynamıştır. Hz. Peygamber (s.a.v.) devrinde para birimi olarak altından imal edilen dinar ve gümüş madeninden üretilen dirhem kullanılmıştır. Dinar Bizans'tan, dirhem ise Fars beldesinden Arap yarımadasına getirilmiştir. Bu paralar büyüklük, küçüklük, ağırlık ve hafiflik yönünden birbirinden farklıdır. Araplar dirhemlerdeki bu kıymet farklılıklarını gidermek için fazlalıkları kesmişler gerek alایشim yoluyla birbirine birleştirerek eksikliği tamamlamaya çalışmışlardır.¹⁰²

Hz. Peygamber (s.a.v.) devrinde kullanılan iki çeşit para birimi vardır. Bunlar; Dirhem-i kebir yani derahim-i bağaliye diğeri ise derahim-i sağır yani derahim-i taberiyedir. Dirhem-i kebir, sekiz denk iken, dirhem-i sağır dört denktir.¹⁰³ İslam'a dair uygulamalarda bu para birimleri tercih edilmiştir. Abdülmelik b. Mervan zamanında Rum imparatoruna gönderilen mektubun başına “قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ” yazması üzerine, Rum İmparatoru halifeyi sikkelerin üzerine Hz. Peygamber'e (s.a.v.) hakaret içeren sözleri yazmakla tehdit etmiştir. Bunun üzerine Abdülmelik b. Mervan bir heyet toplayarak iki dirhemi bir araya getirmek ve birbirine denk olmak üzere altı

¹⁰¹ Kallek, Cengiz, “Ölçü”, *DİA*, İstanbul, 2007, XXXIV, 28.

¹⁰² Karadavî, *Fıkhu'z-Zekât*, I, 239; Erkal, Mehmet, İslâm'ın İlk Devirlerinde Para ve Zekât Nisabının Hesaplanması, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İstanbul, Yıl:1985, S:3, 79-80.

¹⁰³ Miras, Kamil (1957), *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Terceme ve Şerhi*, Yenigün Matbaası, Ankara, 1984, V, 38.

denk miktarında İslam devletine ait ilk parayı bastırmıştır. Böylece zekât, yeni para üzerinden verilmeye başlanmıştır.¹⁰⁴

Paraların yanı sıra ağırlık ölçü birimleri beldelerde kullanılan birimlere göre farklılık göstermiştir. Ukıyye, şerî ödemelerde en çok kullanılan birimdir. Genel kabule göre Hicaz beldesinin ukıyyesi kırk dirheme denktir. Fakat Irak, Şam gibi beldelere ait ukıyyeler farklı ağırlıktadır. Bunlardan kimisi yedi miskale, kimisi de dokuz miskale bir ukıyye demişlerdir.¹⁰⁵ Fakat Nevevî, icmâ edilenin bir dirhemin altı denk (danık), on dirhemin ise yedi miskal olduğunu söylemiştir. Miskalin cahiliye döneminden itibaren değişmeden kullanıldığını ifade etmiştir.¹⁰⁶

Mahsulatın zekâtının sabit bir değerde olmasının yanında ürünün verimliliğine göre bu ölçü değişmiştir. Muaviye zamanında Şam buğdayının iki müddünün bir sa' kabul edilmesi örneği buna delildir. Ebû Saîd el-Hudrî (r.a.) rivayetinde, fitr sadakasını Hz. Peygamber (s.a.v.) hayattayken buğday, arpa, kuru üzüm ve keş'den¹⁰⁷ bir sa' olarak vermiştir. Muaviye, Medine'ye gelince konuşmasında, Şam buğdayının iki müddünün bir sa' kuru hurmaya denk olduğunu söylemesi üzerine insanlar, bu görüşle amel ettiği söylenmiştir.¹⁰⁸ Anlaşılacağı üzere normal buğdayın dört müddü bir sa' iken daha verimli olan Şam buğdayının iki müddü bir sa' kabul edilmiştir.¹⁰⁹ Miktarların dönemlere göre değişiminde esas kabul edilen nokta yiyeceklerin kıymetleri olmuştur.¹¹⁰

Hz. Peygamber (s.a.v.): ‘‘Ölçek Medine'nin ölçeği, tartı Mekke'nin tartısıdır.’’¹¹¹ buyurarak farklı türden ölçü ve ağırlıkların akılları karıştırmasını

¹⁰⁴ Miras, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Terceme ve Şerhi*, V, 49.

¹⁰⁵ Makrîzî, Ebû Muhammed (Ebû'l-Abbâs) Takıyyüddîn Ahmed b. Alî b. Abdilkâdir b. Muhammed el-Makrîzî (845/1442), *en-Nukudü'l İslamiyyeti'l Alameti*, Matbuatu'l Cevaib, İstanbul, 1298, 6-7.

¹⁰⁶ Nevevî, Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî (676/1277), *Sahihu Müslim bi-Şerhi'n-Nevevî*, Müessesü Kurtuba, y.y., 1994, VII, 73.

¹⁰⁷ Yağsız peynir.

¹⁰⁸ Buhari, Zekât 73,75; Müslim, Zekât 4; Tirmizi, Zekât 35; İbn Mace, Zekât 20.

¹⁰⁹ Miras, Kamil, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Terceme ve Şerhi*, V, 373.

¹¹⁰ Aktan, Hamza, ‘‘Hz. Peygamber Dönemi Gıda Fiyatları Ölçeğinde Fıtr Sadakasının Günümüz Şartlarındaki Kıymeti Üzerine Bir Etüt’’, *Zekât Nisabı ve Fitre Miktarının Çağdaş Parasal Değeri Sempozyum Tebliğ ve Müzakereleri*, Bursa, 02-03 Ekim, 2004, 152.

¹¹¹ Ebû Dâvûd, Buyû 8; Nesâî, Zekât 44.

önlemiştir. Ağırlık ölçü birimi olan vesk hakkında Ebû Saîd el-Hudrî (r.a.) Resûlullah'dan (s.a.v.) rivayetle “*Bir vesk, altmış sa’dır.*”¹¹² buyurmuştur.

Genel olarak kullanılan ölçüler ve diğer ölçülerle karşılaştırması şu şekildedir:

Dirhem : 15 kîrat

10 dirhem : 7 Miskal

1 şer’i dirhem : 2,8 gr.¹¹³

Irak rıtlı : 12 ukıyye = 480 dirhem

Kîrat : 5 arpa tanesinin ağırlığı= 0,2 gr.¹¹⁴

Miskal : 22 kîrattan bir tane eksik =4,25 gr.¹¹⁵

Neş : 20 dirhem

Nevat : 5 dirhem

Sa’ : 1040 dirhem ölçөгindeki ağırlık = 5 rıtl¹¹⁶= 2,917 gr.

Ukiyye : 40 dirhem= 4 gr.¹¹⁷

Vesk : 1000 kilo ölçөгinde =60 sa’=320 Hicaz rıtlı¹¹⁸=122,4 kg. kuru gıdaya tekabül eder.¹¹⁹

¹¹² Ebû Dâvûd, Zekât 2; Nesâî, Zekât 2; İbn Mace, Zekât 23.

¹¹³ Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle İslam İlmihali*, s. 503.

¹¹⁴ Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle İslam İlmihali*, s. 503.

¹¹⁵ Kallek, Cengiz, “Miskal”, *DİA.*, İstanbul, 2005, XXX, 182-183.

¹¹⁶ Nevevî, *Sahihu Müslim bi-Şerhi’n-Nevevî*, VII, 69.

¹¹⁷ Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle İslam İlmihali*, Erkam yay., İstanbul, 1991, s. 503.

¹¹⁸ İbnü’l Esîr, bu miktarların ihtilafı olduğunu söylemiştir. İbnü’l Esîr, *en-Nihaye fi Garibi’l Hadis*, V,185.

¹¹⁹ Kallek, Cengiz, “Vesk”, *DİA.*, İstanbul, 2013, XLIII, 70.

2.3.ZEKÂT MALLARI VE MİKTARLARI İLE İLGİLİ RİVAYETLER

Allah Teâlâ (c.c.) İbrahim suresi 31. Ayette: ‘İman eden kullarıma söyle: Namazlarını dosdoğru kılsınlar, kendisinde ne alışveriş, ne de dostluk bulunan bir gün gelmeden önce, kendilerine verdiğimiz rızıklardan (Allah için) gizli açık harcasınlar.’ buyurarak verilen nimetlerden belirlenen miktarını Allah yolunda harcanmasını istemiştir. Çünkü ‘Onların mallarında, muhtaç ve yoksullar için bir hak vardır.’¹²⁰

Hak kapsamına giren maldan verilecek zekâtın miktarı ile ilgili rivayetleri, sıhhat durumlarını ve konu ile ilgili değerlendirmeleri bu başlık altında ele alacağız. Konu ile ilgili en kapsamlı rivayetlerin, kaynakların zekât bölümlerinde yer aldığı tespit edilmiştir.

2.3.1.MADENLERİN ZEKÂTI

Yeraltından çıkan işlenerek kıymet kazanan madenlerin zekâtı, altın ve gümüşün zekâtları, bunlardan elde edilen zînet eşyalarının zekâtları değerli madenler başlığa altında incelenecektir.

2.3.1.1.Altınların ve Gümüşlerin Zekâtı

Hz. Peygamber’den (s.a.v.) nakledilen rivayetlerde zekâtı verilen kıymetli madenlerden altın ve gümüşün zekâtı üzerinde önemle durulmuştur. Kıymetinden verilmesi gereken zekâtın çıkarılmadığında kenz¹²¹ olacağı ve ahirette bunların bir yılın suretinde kişiye azap edeceği haber verilmiştir. Bu durumda malın kenz olmaması için ödenmesi gereken zekâtın tespit edilerek maldan çıkarılması gerekir. Bununla ilgili miktarlar hadis rivayetlerinde yer almıştır.

Altın ve gümüşün zekâtının belirli bir nisaba ulaşması ve üzerinden bir yıl geçmesi durumunda zekât farz olur. Nisap, verilmesi gereken zekâtın en alt sınırını oluşturur. Bu yüzden nisabın, miktarın belirlenmesinde önemi büyüktür. Nisab miktarı ile ilgili rivayet şu şekildedir:

¹²⁰ Zâriyat, 51/19.

¹²¹ Zekâtı verilmemiş, biriktirilmiş mal.

أَبَا سَعِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ، يَقُولُ : قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : لَيْسَ فِيهَا دُونَ خَمْسِ أَوْاقٍ صَدَقَةٌ ، وَلَيْسَ فِيهَا دُونَ خَمْسِ دَوْدٍ صَدَقَةٌ ، وَلَيْسَ فِيهَا دُونَ خَمْسِ أَوْسُقٍ صَدَقَةٌ

‘‘Beş ukıyyenin altında (gümüşte) zekât yoktur. En az üç yaşında beş devenin altında zekât yoktur. Beş veskin altında (mahsullerde) zekât yoktur.’’¹²²

Beş ukıyye iki yüz dirhem ağırlığındadır. Gümüşün zekâtı budur. Kütüb-i Sitte müellifleri tarafından tahrîc edilmiştir. Müttefekun aleyh bir rivayet olup, sahihtir.

Sahih-i Müslim’de yer alan rivayette Hz. Peygamber (s.a.v.) beş parmağını işaret ederek yukarıda yer alan hadisi zikretmiştir. Ebû Saîd el-Hudrî’den (r.a.) nakledilen rivayetlerde gümüş ifadesi yer almazken *Sünenü İbn Mâce*’de ve *Sahîh-i Müslim*’de Cabir b. Abdullah’tan (r.a.) nakledilen benzer rivayette gümüş para (الْوَرِق) ifadesine yer verilmiştir. Rivayet şu şekildedir:

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ : لَيْسَ فِيهَا دُونَ خَمْسِ أَوْاقٍ مِنَ الْوَرِقِ صَدَقَةٌ ، وَلَيْسَ فِيهَا دُونَ خَمْسِ دَوْدٍ مِنَ الْإِبِلِ صَدَقَةٌ ، وَلَيْسَ فِيهَا دُونَ خَمْسَةِ أَوْسُقٍ مِنَ التَّمْرِ صَدَقَةٌ

‘‘Beş ukıyyenin (iki yüz dirhem) altında olan gümüşten, beş devenin (نَوْدٍ)¹²³ aşağısında, beş vesk (yaklaşık 122,4 kg) hurmadan az olanda zekât yoktur.’’¹²⁴

Altın ve gümüşün nisabı ile ilgili âlimler ihtilaf etmişlerdir. Hasan-ı Basrî (110/728) ve İbn Şihâb ez-Zührî (124/742) kırk miskalden az olan altında zekâtın olmadığını söylemişlerdir. Kadî İyâz (544/1149) ve bazı selef ulema altının iki yüz dirheme ulaşması durumunda zekât gerektiğini söyler. Hatta ‘‘İki yüz dirheme ulaşınca kadar yirmi miskalde zekât yoktur.’’ demişlerdir. Fakat meşhur olan görüş cumhurun dediği ve hadis-i şerifte de nakledildiği üzere yirmi miskaldir.¹²⁵

¹²² Buhârî, Zekât 4, 32, 42, 56; Müslim, Zekât 1; Ebû Dâvûd, Zekât 2; Tirmizî, Zekât 7; İbn Mâce, Zekât 6; Nesâî, Zekât 5; Mâlik, Muvatta’, Zekât 1.

¹²³ دَوْدٍ : iki ile dokuz yaş arasındaki deve. İbnü’l Esîr, *en-Nihaye fi Garibi’l Hadis*, I, 171.

¹²⁴ Müslim, Zekât 1; İbn Mâce, Zekât 6.

¹²⁵ Nevevî, *Sahihu Müslim bi-Şerhi’n-Nevevî*, VII, 69-70.

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَبِي الشَّوَّارِبِ قَالَ : حَدَّثَنَا أَبُو عَوَّانَةَ ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ ، عَنْ غَاصِمِ بْنِ ضَمْرَةَ ، عَنْ عَلِيٍّ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : قَدْ عَفَوْتُ عَنْ صَدَقَةِ الْخَيْلِ وَالرَّقِيقِ ، فَهَاتُوا صَدَقَةَ الرَّقَّةِ : مِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ دِرْهَمًا دِرْهَمًا ، وَلَيْسَ فِي تِسْعِينَ وَمِائَةٍ شَيْءٌ ، فَإِذَا بَلَغَتْ مِائَتَيْنِ فَفِيهَا خَمْسَةُ دَرَاهِمٍ

Ali b. Ebû Talib'den (r.a.) rivayetle Hz. Peygamber (s.a.v.): ‘‘Ticaret maksatlı olmayan at ve kölelerden zekât vermeyi sizden kaldırdım. Fakat gümüşlerinizin zekâtını getirin. Her kırk dirhemde bir dirhem zekât vardır. Yüz doksan dirhemde zekât yoktur. İki yüz dirheme ulaştınca beş dirhem zekât vardır.’’¹²⁶

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ : حَدَّثَنَا وَكَيْعٌ ، عَنْ سُفْيَانَ ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ ، عَنْ الْحَارِثِ ، عَنْ عَلِيٍّ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : إِنِّي قَدْ عَفَوْتُ عَنْكُمْ عَنْ صَدَقَةِ الْخَيْلِ وَالرَّقِيقِ ، وَلَكِنْ هَاتُوا رُبْعَ الْعُشْرِ ، مِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ دِرْهَمًا دِرْهَمًا

Ali b. Ebû Talib'den (r.a.) rivayetle Hz. Peygamber (s.a.v.) buyurdu ki: ‘‘Ben sizden at ve kölelerin zekâtını kaldırdım. Fakat gümüşte öşrün dörtte birini, kırk dirhemde bir dirhem veriniz.’’¹²⁷

Sünenü İbn Mâce'nin tahkikini yapan Şuayb Arnavut tahkikinde senette yer alan Haris b. Abdullah'ın zayıf olduğunu fakat Asım b. Damra ve Ebî İshak'ın da mutabaat etmesiyle hadis hasen seviyesine yükseldiğini söylemiştir. En sahih isnadın Ebû Said el-Hudrî'den nakledilmiştir.¹²⁸ Metin yönünden İbn Ebî Şeybe, *Musannef*'te Asım b. Damra'nın Hz. Ali'den naklettiği rivayet metninde ‘‘Yüz doksan dokuz olduğunda onda zekât yoktur.’’ ifadesine yer verir. Rivayetin ulaştığımız tüm tarikleri Hz. Ali'den (r.a.) nakledilmiştir.

Her iki rivayette Hz. Ali'den (r.a.) merfu olarak nakledilmektedir. Mana itibariyle dirhemde (gümüş para) kırkta bir oranında zekât verilmesi gerektiğini söylemiştir. Gümüşte ise öşrün dörtte biri de kırkta bir demektir. Fakat iki rivayette nisabın en alt sınırı noktasında tenakuz görülmektedir. İlk hadiste 200 dirhem, ikincisinde ise kırk dirhem nisab miktarı sayılmıştır. Sonuç olarak iki durumda da

¹²⁶ Tirmizî, Zekât 3; Ebû Dâvûd, Zekât 2; İbn Mâce, Zekât 4; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, IV, 178.

¹²⁷ İbn Mâce, Zekât 4.

¹²⁸ İbnü'l Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed (543/1148), *Ârizatu'l-Ahvezî bi Şerhi Sahîh et-Tirmizî*, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyah, Beyrut, ty., III, 101.

ödenecek zekât miktarının oranı kırkta bir oranında olduğu sabittir. Yani kırk dirhemde bir, iki yüz dirhemde beş dirhemdir. 200 dirhem ise 560 grama tekabül etmektedir.¹²⁹

حَدَّثَنَا بَكْرُ بْنُ خَلْفٍ ، وَمُحَمَّدُ بْنُ بَحْيَى ، قَالَا : حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى قَالَ : أُنْبَأْنَا إِبْرَاهِيمَ بْنَ إِسْمَاعِيلَ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ وَاقِدٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ، وَعَائِشَةَ ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، كَانَ يَأْخُذُ مِنْ كُلِّ عِشْرِينَ دِينَارًا فَصَاعِدًا نِصْفَ دِينَارٍ ، وَمِنْ الْأَرْبَعِينَ دِينَارًا دِينَارًا

Hz. Aişe'den (r.a.) rivayetle Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Her yirmi dinarda yarım dinar, kırk dinarda bir dinar zekât alınır.*”¹³⁰

Bûsîrî (840/1436), *Sünenü İbn Mâce* haşiyesinde ifade ettiğine göre senette yer alan İbrahim b. İsmail'in zayıf bir râvidir. Bu sebeple hadisin isnadı zayıftır.¹³¹

Kaynaklarda verilen iki yüz dirhem (gümüş) ve 20 miskal dinar (altın) ölçüleri ile belirlenen ağırlıklarının gram cinsinden ifadesinde farklılıklar göstermiştir.

Sonuç olarak altın (dinar) yirmi miskale ve gümüş (dirhem) iki yüz dirheme ulaştığı zaman kırkta bir oranında zekâtı verilmelidir. Âlimlerin ittifakı bu yöndedir. Fakat bu ölçülerin gram cinsinden ifadesinde ihtilaflar vardır. Zekât miktarının oranlarla ifade edildiği Hz. Ali (r.a.) rivayetinden başka sahih bir rivayete rastlamadık.

2.3.1.2. Anber ve İncinin Zekâtı

Anber, denizden çıkarılan güzel kokulu maddeye denilir. Buhârî'nin bab başlığı altında verdiği açıklamaya göre İbn Abbas (r.a.) :“Anber, maden değildir. O, denizin kıyaya attığı şeydir.” demiştir. Hasan- Basrî (r.a.) anber ve İncinin zekâtının beşte bir olduğunu ifade etmiştir. Fakat Buhârî, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) beşte bir

¹²⁹ Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle İslam İlmihali*, s. 503.

¹³⁰ İbn Mâce, Zekât 4; Dârekutnî, *es-Sünen*, II, 253.

¹³¹ Bûsîrî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Ebî Bekr b. İsmâîl el-Bûsîrî (840/1436), *Sünenü İbn Mâce bi Şerhi İmam Hasan el-Hanefî el-Mağrûfu bi-Sindi ve Haşiyetü Talikatu Misbahu'z-Zücece fi Zevaid ibn Mâce* (thk. Şeyh Halil Me'mun Şiha), Dar'ul Marife, Beyrut, 1996, II, 373.

miktarda zekâtı madenler için şart kıldığını suyun kenara çıkardığı ürünler için zekâtın verilmediğini ifade etmiştir.¹³²

Buhârî bu babın devamında, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) İsrailoğullarına mensup, bin dinar borç alarak deniz yolculuğuna çıkan bir kişinin ahvalini nakleder. Bu kişi borcun ödenme vakti geldiği halde alacaklısına ulaşamadığı için odun parçasının içine bin dinarı yerleştirmiştir. Denize atılan dinar dolu odun, yakacak odun toplamak üzere deniz kıyısına gelen alacaklının eline geçmiştir. Buhârî bu rivayeti naklederek aslında denizden çıkanın, deniz ürünü değil maden olması neticesinde zekâta tabi olduğunu anlatmıştır.

2.3.1.3.Madenlerin ve Rikâzın Zekâtı

Rikâz, Hicaz ehline göre Cahiliye devrinde gömülen define demektir. Irak ehline göre ise madendir. Her ikisinin de ortak yönü yerde sabit olarak var olması ve değerli olmasıdır.¹³³ Yani define de denilebilir.

Konu ile ilgili rivayetler şu şekildedir:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : الْعَجْمَاءُ جُبَارٌ ، وَالْبُنُورُ جُبَارٌ ، وَالْمَعْدِنُ جُبَارٌ ، وَفِي الرَّكَازِ الْخُمُسُ

Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivayetle Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *‘‘Hayvanın ölümü, kuyu suyu zararı, maden zararı hederdir. Gömülü mallarda beşte bir zekât vardır.’’*¹³⁴

Hadis, Buhârî ve Müslim'in sıhhat şartlarını taşımakta olup sahîh ve merfu bir rivayettir. Tirmizî ise bu rivayete hasen sahîh demiştir. Ebû Hüreyre, İsmail b. Muhammed ve Yakup b. Utbe'den rivayet edilmiştir. Ebû Dâvûd ve İbn Mâce rivayetinde: *‘‘Rikâzda beşte bir zekât vardır.’’* kısmı nakletmiştir. Diğerlerinde metin yönünden fark yoktur.

¹³² Buhârî, Zekât 65.

¹³³ İbn'ül-Esîr, *en-Nihaye fî Garibi'l Hadis*, II, 258.

¹³⁴ Buhârî, Zekât 66; Müslim, Zekât 11; Tirmizî, Zekât 16; Ebû Dâvûd, Haraç 40; İbn Mâce, Lukata 4; Malik, *Muvatta'*, Zekât 4; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XV,152.

Mâlik b. Enes (179/795) ve Muhammed b. İdrîs eş-Şafîî (204/820) rikâzın, Cahiliye devrinde yere gömülenler olduğunu bunların maden olmadığını söyleyerek az veya çok olsa bile beşte bir (humus) zekâtının verilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.¹³⁵ Ömer b. Abdilaziz (101/720) madenlerden her iki yüz dirhem için beş dirhem zekât almıştır. Bu durumda Ömer b. Abdilaziz madenlerden kırkta bir nispetinde zekât alarak bu madenleri, altın ve gümüş gibi cevherlerin zekâtına tabi kılmıştır.

Buhârî babın girişinde Hasan-ı Basrî'nin (110/728) harp veya sulh diyarında bulunan rikâzın beşte bir oranında zekâtının verilmesi gerektiği ile ilgili görüşünü nakleder. Hasan-ı Basrî, rikâz eğer düşmana ait ise yine beşte bir zekât verilmesi gerekir demiştir.

Buhârî, *es-Sâhih*'de Ebû Hanife (150/767) ve Hanefî âlimlerini madenleri rikâz olarak değerlendirdikleri için eleştirmiştir. Madenin işlenip cevherin ortaya çıkmasına “erkeze'l-mağdinü” denildiğini yani madenin cevherleştiğini söylediklerini, fakat aynı zamanda “erkeze'l-mağdinü” ifadesinin mal hibe edildiğinde ya da birisi çok kazandığında, ya da ağaç çok fazla meyve verdiği de kullanıldığını söylemiştir. Ebû Hanife ve Hanefî âlimlerinin kazanılan tüm bu kazançlardan da beşte bir nispetinde zekât alınacağını ifade ettiklerini söyleyerek kelimelerin anlamlarından yola çıkarak tenkit etmiştir. Hanefî âlimlerinin ulaştıkları hüküm ise rikâzın (define) alıkonulabileceği beşte bir nispetinde zekâta tabi olmayacağı yönündedir. Buhârî, buraya kadar olan kısımda rikâzın ve madenin farklı anlamlarda kullanıldığını söylemiştir.

İbnü'l Münzir (318/930), rikâzın zekâtı konusunda “az veya çok olsun” ibaresini her ne kadar olursa olsun beşte bir oranında verginin alınması gerektiğine delalet ettiğini ifade etmiştir. Bu cumhurun görüşüdür. Son dönem âlimleri ise rikâz miktarının nisaba malik olması durumunda zekâtının alınacağını söylemişlerdir. Cumhurun kabul ettiği görüş hadisin zahirine daha uygun görünmektedir.¹³⁶

¹³⁵ Buhârî, Zekât 66.

¹³⁶ İbn Hâcer el-Âskalanî, *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahihî'l- Buhârî*, III, 364.

İbn Hâcer el-Askalânî (852/1449), madenin heder olmasının ondan zekâtın alınmayacağı anlamı taşımadığını ifade ederek, bundan maksadın madenin işlenmesi esnasında edilen masraflardan dolayı kârının olmaması ve zararın karşılanamaması anlamında olduğunu söylemiştir.¹³⁷

Madenlerin zekâtı hususunda Mâlik b. Enes (179/795), Resûlullah'ın (s.a.v.) Kabelede denilen yerden çıkarılan madenlerin işletme hakkını Bilâl b. el- Müzenî'ye devrettiği, çıkan madenlerden zekât aldığını nakleder. İmam Mâlik devamında madenin nisabını altın ve gümüş nisabından hesaplamıştır. Madenlerden, ziraat ürünleri gibi kırkta bir oranında zekât çıkarılması gerektiğini söylemiştir.¹³⁸

Madenlerin zekâtı konusunda Mâlik b. Enes'in tasarrufu, Buhârî'nin rivayetinden farklıdır. Beşte bir oranında alınan madenlerin zekâtını Mâlik b. Enes, altı ve gümüşe kıyas ederek kırkta bir oranına düşürmüştür.

Başka bir rivayette ise kayıp malın bulunduğu yer yerleşim merkezi veya işlek bir yer olmaması durumunda sahibinin bulunma ihtimalinin az olması hasebiyle buluntu mal rikâz kabul edilmiştir. Söz konusu rivayet şu şekildedir:

عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، قَالَ سُنِّلَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ اللَّفْطَةِ فَقَالَ : مَا كَانَ فِي طَرِيقِ مَاتِيٍّ أَوْ فِي قَرْيَةٍ غَامِرَةٍ فَعَرَفْتُهَا سَنَةً فَإِنْ جَاءَ صَاحِبُهَا وَإِلَّا فَلَاكَ وَمَا لَمْ يَكُنْ فِي طَرِيقِ مَاتِيٍّ وَلَا فِي قَرْيَةٍ غَامِرَةٍ فَفِيهِ وَفِي الرَّكَازِ الْخُمْسُ

Amr b. Şuayb babasından o da dedesinden rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber'e (s.a.v.) buluntu maldan soruldu. Şöyle buyurdu: “ *İşlek bir yolda ya da bir yerleşim yerinde ise bir sene boyunca ilan et. Sahibi gelirse o mal sahibine aittir. Gelmezse senindir. Eğer buluntu mal işlek bir yolda veya bir yerleşim yerinde bulunmadıysa onda madenlerden alınan beşte bir zekât vardır.* ”¹³⁹

¹³⁷ İbn Hâcer el-Âskalanî, *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahihî'l- Buhârî*, III, 265.

¹³⁸ Mâlik, *Muvatta'*, Zekât 3.

¹³⁹ Nesâî, Zekât 28.

Kütüb-i Tis’ada Nesâi dışında başka bir müellif bu hadisi zikretmemiştir. Hasen bir rivayettir. Suyûtî (911/1505), rikâzdan beşte bir zekâtın verilmesini; elde edilmesinin kolay ve faydasının çok olması sebepleri ile açıklamıştır.¹⁴⁰

Sonuç olarak rivayette yer alan ‘‘az veya çok’’ ifadesi ihtilafa sebep olmuşsa da âlimlerin çoğu rikâzın zekâtının verilmesinin hadisin zahirine daha uygun olacağını ifade etmişlerdir. Bunun yanında Hanefî âlimler, rikâzın nisab miktarına ulaşması ve üzerinden bir sene geçmesi şartlarını sağlaması durumunda zekâtının beşte bir oranında verilmesi hükmünü koymuşlardır.

2.3.1.4.Zînet Eşyalarının Zekâtı

Konunun kapsamında yer alan zînet kelimesi altından, gümüşten ve değerli madenlerden olan süs eşyaları için kullanılmıştır. Kadınların kullandığı süs eşyaları için kullanımı yaygındır. Fakat altın ve gümüş dışında kalan diğer madenlerde zekâtın verilmediğinde ittifak hâsıl olmuştur.¹⁴¹

Hiz. Peygamber (s.a.v.) erkeklere altından olan zînet eşyalarının kullanımı yasaklamıştır.¹⁴² Gümüşten ise bir miskali geçmeyecek miktarda olan kullanmalarına müsaade etmiştir.¹⁴³

Kullanılan zînet eşyalarının nisab miktarına ulaşması durumunda zekâtının ne olacağı meselesi İslâm âlimleri tarafından tartışılmıştır. Hanefî âlimler altın ve gümüşün zekâta tabi olmasını delil göstererek zînet eşyalarının zekâta tabi olduğunu ifade ederken Mâlik b. Enes (179/795), İmam Şafîî (204/820) ve Ahmed b. Hanbel

¹⁴⁰ Suyûtî, Ebü’l-Fadl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es- Suyûtî eş-Şafîî (911/1505), *Zehrü’r-rübâ ‘ale’l-Müctebâ (Sünenü’n-Nesâi bi şerhi Suyûtî)*, 4. Baskı, Mektebetü’l Madbuatu’l İslamiyye, Halep, 1984, V, 46.

¹⁴¹ Dumlu, Emrullah, ‘‘Zekâtta Tespit Edilen Nisab Ölçüleri’’, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2001, s. 34.

¹⁴² Müslim, Libas 11.

¹⁴³ Ebû Dâvûd, Hatem 4.

(241/855) zînet eşyalarının zekâtına dair sahih rivayet bulunmadığını ifade ederek zekâta tabi olmadığını söylemişlerdir.¹⁴⁴

Konu ilgili rivayetler ise şöyledir:

حَدَّثَنَا هَنَادٌ قَالَ : حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ ، عَنْ الْأَعْمَشِ ، عَنْ أَبِي وَإِلٍ ، عَنْ عَمْرِو بْنِ الْحَارِثِ بْنِ الْمُصْطَلِقِ ، عَنْ ابْنِ أُجَيِّ ، عَنْ زَيْنَبِ امْرَأَةِ عَبْدِ اللَّهِ ، عَنْ زَيْنَبِ امْرَأَةِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَتْ : حَظَبْنَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، فَقَالَ : يَا مَعْشَرَ النِّسَاءِ ، تَصَدَّقْنَ وَلَوْ مِنْ حُلِيِّكُمْ ، فَإِنَّكُمْ أَكْثَرُ أَهْلِ جَهَنَّمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

Abdullah b. Mes'ûd'un (32/652-53) hanımı Zeynep'ten (r.a) rivayetle, Resûlullah (s.a.v.) bize hitap ederek : “*Ey kadınlar topluluğu ziynet eşyalarınızdan zekât veriniz. Kıyamet günü Cehennemliklerin çoğunluğu siz kadınlardır.*”¹⁴⁵

Buhârî'nin sıhhat şartlarını taşıdığı için rivayet sahihtir.

عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ جَدِّهِ ، أَنَّ امْرَأَةً مِنْ أَهْلِ الْيَمَنِ أَتَتْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَبِنْتُ لَهَا ، فِي يَدِ ابْنَتَيْهَا مَسْكَنَانِ غَلِيظَتَانِ مِنْ ذَهَبٍ ، فَقَالَ : أَنْتُودِينَ زَكَاةَ هَذَا ؟ قَالَتْ : لَا ، قَالَ : أَيْسُرُكَ أَنْ يُسَوِّرَكَ اللَّهُ عَرَّ وَجَلَّ بِهِمَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ سِوَارَيْنِ مِنْ نَارٍ ، قَالَ : فَخَلَعْتُهُمَا فَأَلْفَقْتُهُمَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، فَقَالَتْ : هُمَا لِلَّهِ وَلِرَسُولِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

Amr b. Şuayb (r.a), babasından ve dedesinden aktararak şöyle diyor: Yemenli bir kadın Resûlullah'a (s.a.v) geldi. Yanında bir kız çocuğu vardı çocuğun elinde iki tane kalın altın bilezik vardı. Resûlullah (s.a.v): “*Bunların zekâtını verdin mi?*” buyurdu. Kadın: “Hayır” dedi. Resûlullah (s.a.v): “*Aziz ve Celil olan Allah'ın kıyamet günü onların yerine iki tane ateşten bilezik takması seni sevindirir mi?*” buyurdu. Bunun üzerine kadın ikisini de çıkararak Peygamber'e (s.a.v) uzattı ve : “*Bu iki bilezikte Allah ve Rasûlü'ne aittir.*” dedi.¹⁴⁶

Sünenü Ebî Dâvûd rivayetinde kadının Yemenli olduğuna dair bilgi olmayıp metin açısından benzerdir.

¹⁴⁴ İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâilî el-Makdisî (620/1223), *el-Muğni* (thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî- Abdulfettah Muhammed el-Hulv), Daru'l Alemlî'l Kütüb, Riyad, 1997, IV, 224.

¹⁴⁵ Buhârî, Zekât 33; Tirmizî, Zekât 12.

¹⁴⁶ Nesâî, Zekât 19; Ebû Dâvûd, Zekât 4.

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ قَالَ : حَدَّثَنَا ابْنُ لَهِيْعَةَ ، عَنْ عَمْرٍو بْنِ شُعَيْبٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ جَدِّهِ ، أَنَّ امْرَأَتَيْنِ أَتَتَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفِي أُيُوبِهِمَا سُورَانِ مِنْ ذَهَبٍ ، فَقَالَ لَهُمَا : اتَّوَدِيَانِ زَكَاتَهُ ؟ ، قَالَتَا : لَا ، قَالَ : فَقَالَ لَهُمَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : أَلْتَجِبَانِ أَنْ يُسَوِّرَكُمَا اللَّهُ بِسُورَاتَيْنِ مِنْ نَارٍ ؟ ، قَالَتَا : لَا ، قَالَ : فَأَدِيَا زَكَاتَهُ

Amr b. Şuayb'ın (r.a.) babasından ve dedesinden rivâyete göre: “Kollarında altın bilezikleri olan iki kadın Resûlullah’a (s.a.v.) geldi. Resûlullah (s.a.v.) onlara: “*Bu bileziklerin zekâtını veriyor musunuz*” dedi. “Hayır” dediler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “*Allah’ın (c.c) sizlere ateşten bilezikler takmasından hoşlanırsınız mı?*” “Hayır” dediler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.): “*Öyleyse onların zekâtını ödeyin!*” buyurdular.¹⁴⁷

Aynı rivayetin Müsenna b. Sabbah’tan da nakledildiğini söyleyen Tirmizî, İbn Lehia ve Müsenna b. Sabbah “dayıfu’l-hadis” olduğunu ve Hz. Peygamber’e (s.a.v.) dayanan bu rivayetin sahih olmadığını ifade etmiştir.

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عِيْسَى ، حَدَّثَنَا عَتَّابٌ ، - يَعْني ابْنَ بَشِيرٍ - عَنْ ثَابِتِ بْنِ عَجَلَانَ ، عَنْ عَطَاءٍ ، عَنْ أُمِّ سَلْمَةَ ، قَالَتْ كُنْتُ أَلْبَسُ أَوْصَالَحًا مِنْ ذَهَبٍ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَكُنْتُ هُوَ فَقَالَ " مَا بَلَغَ أَنْ تُؤَدِيَ زَكَاتَهُ فَزَكِّي فَلَيسَ بِكَزْرٍ

Ümmü Seleme (r.a.) rivayetle dedi ki: “Altından bir takı takmışım. Ya Resûlallah bu biriktirilmiş bir mal mıdır? diye sormuştum. Resûlullah (s.a.v.): “*Bir şey zekâtı verilecek miktara ulaşır da zekâtı verilirse biriktirilmiş mal (kenz) değildir.*” buyurdu.”¹⁴⁸

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِدْرِيسَ الرَّازِيُّ ، حَدَّثَنَا عَمْرٍو بْنُ الرَّبِيعِ بْنِ طَارِقٍ ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي جَعْفَرٍ ، أَنَّ مُحَمَّدَ بْنَ عَمْرٍو بْنِ عَطَاءٍ ، أَخْبَرَهُ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَدَّادِ بْنِ الْهَادِ ، أَنَّهُ قَالَ دَخَلْنَا عَلَى عَائِشَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ دَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَرَأَى فِي يَدِي فَتَخَاتٍ مِنْ وَرَقٍ فَقَالَ " مَا هَذَا يَا عَائِشَةُ " . فَقُلْتُ صَنَعْتُهُنَّ أَنْزَلَيْنَ لَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ . قَالَ " اتَّوَدِيَانِ زَكَاتَهُنَّ " . قُلْتُ لَا أَوْ مَا شَاءَ اللَّهُ . قَالَ " هُوَ حَسْبُكَ مِنَ النَّارِ "

Abdullah b. Şeddad’dan rivayet edildiğine göre şöyle demiştir: Hz. Peygamber’in (s.a.v.) eşi Hz. Aişe’nin (r.a.) huzuruna girdik. Aişe (r.a.) dedi ki: “Resûlullah yanıma geldi. Elimde gümüşten yüzükler gördü. “*Bu nedir ya Aişe?*” dedi. Ben de: Onları senin için süsleneyim, diye yaptım dedim. “*Onların zekâtını*

¹⁴⁷ Tirmizî, Zekât 12; İbn Ebî Şeybe, *el-Musanef*, IV, 228.

¹⁴⁸ Ebû Dâvûd, Zekât 4.

veriyor musun?’’ diye sordu. Ben: Hayır ya da Allah’ın dilediği bir şeyi söyledim. O’da (s.a.v.): ‘‘*Bunlar, ateşe girmen için sana yeter.*’’ buyurdu.¹⁴⁹

Hakîm en-Nîsâbûrî (405/1014), hadisin Şeyhaynın şartlarını taşıdığını sahih olduğunu ifade etmiştir. Ebû Dâvûd (275/889) ve Dârekutnî’nin (385/995) zikrettiği senetlerde ortak olarak yer alan ravi Muhammed b. At’a hakkında Dârekutnî meçhul demiştir.¹⁵⁰

Hattâbî (388/998), zînet eşyalarının zekâtının verilmesi meselesinde ihtilaf olduğunu ifade etmekle beraber bu rivayetin, zînet eşyalarının da zekâtının verilmesinin vacip olduğuna bir delil olduğunu söylemiştir. Sahabeden Ömer b. Hattâb, Abdullah b. Mes’ud, Abdullah b. Ömer, İbn Abbas vücubuna delalet ettiği kanatindedirler. İbn Müseyyeb, Said b. Cübeyr, İbn Sirîn, Mücahid ve Ashab-ı Re’y de bu konuda aynı yolu benimsemişlerdir.¹⁵¹

Hz. Aişe (r.a.): ‘‘Zekâtı verildiğinde zînet eşyası takmada bir beis yoktur.’’¹⁵² diyerek zekât olarak verilmesi gereken miktarın zînet eşyalarından çıkartıldığında onları kullanmanın dünyada ve ahirette herhangi bir cezasının olmadığını belirtmiştir.

Ebû Davûd’un Sünen’de Ömer b. Ya’la’dan rivayetle dedi ki: Yüzük hadisini zikrettikten sonra Süfyan’a soruldu ki: ‘‘Kadın (yüzüğün) zekâtını nasıl verir?’’ o da: ‘‘Diğerleriyle birleştirir.’’ dedi.¹⁵³

Ömer b. Ya’la rivayeti Hz. Peygamber’den (s.a.v.) merfu olarak zikredilmemekle birlikte zînet eşyalarının tek başına nisaba malik olmadığını diğer mallarla tazammun edilmesi gerektiğini ve o miktar üzerinden zekâta tabi olduğu belirtilmiştir.

¹⁴⁹ Ebû Dâvûd, Zekât 4; Dârekutnî, *es-Sünen*, II, 274.

¹⁵⁰ Hakîm en-Nîsâbûrî, *el-Müstedrek*, II, 390.

¹⁵¹ Hattâbî, Ebû Süleymân Hamd (Ahmed) b. Muhammed b. İbrâhîm b. Hattâb el- Hattâbî el-Büstî (388/998), *Mealimü’s-Sünen* (thk. Muhammed Rağib et-Tabbah), Matbatu’l ilmiyye, Halep, 1932, II, 17.

¹⁵² Dârekutnî, *es-Sünen*, II, 276.

¹⁵³ Ebû Dâvûd, Zekât 4.

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ سَعِيدٍ , حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ يُوسُفَ بْنِ زِيَادٍ , حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ مُرَاجِمٍ , حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ الْهَذَلِيُّ , ح وَحَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ يُونُسَ بْنِ مَسْعَدَةَ الْفَرَارِيِّ , حَدَّثَنَا أُسَيْدُ بْنُ عَاصِمٍ , حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُغِيرَةِ , حَدَّثَنَا النُّعْمَانُ بْنُ عَبْدِ السَّلَامِ , عَنْ أَبِي بَكْرٍ , حَدَّثَنَا شُعَيْبُ بْنُ الْحُبَابِ , عَنْ الشَّعْبِيِّ , قَالَ : سَمِعْتُ فَاطِمَةَ بِنْتَ قَيْسٍ , تَقُولُ : أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِطَوْقٍ فِيهِ سَبْعُونَ مِثْقَالًا مِنْ ذَهَبٍ , فَقُلْتُ : يَا رَسُولَ اللَّهِ خُذْ مِنْهُ الْفَرِيضَةَ فَأَخَذَ مِنْهُ مِثْقَالًا وَثَلَاثَةَ أَرْبَاعٍ مِثْقَالٍ

Şa'bi'den rivayetle Fatma b. Kays (r.a.) şöyle dedi: “Yetmiş miskal ağırlığında altın bir kolye ile Nebî'nin (s.a.v.) yanına gittim. ‘Ya Resûlallah (s.a.v.) ondan farz olan zekâtı al.’ dedim. Resûlullah (s.a.v.) ondan bir miskal ve miskalin dörtte üçü miktarında zekât aldı.”¹⁵⁴

Dârekutnî (385/995), bu rivayette yer alan Ebû Bekir el-Hezelî'nin metruk olduğunu bu rivayet dışında başka rivayetinin olmadığını söylemiştir. Hadis zayıftır.

حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدِ الْخُنْتَلِيِّ , حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ غَالِبِ الرَّعْفَرَانِيِّ , حَدَّثَنَا أَبِي , عَنْ صَالِحِ بْنِ عَمْرٍو , عَنْ أَبِي حَمْرَةَ مَيْمُونٍ , عَنْ الشَّعْبِيِّ , عَنْ فَاطِمَةَ بِنْتَ قَيْسٍ , أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : فِي الْخُلِيِّ زَكَاةٌ

Ebû Hamza Meymun'un Şâbî'den rivayetinde Fatıma b. Kays (r.a.) Resûlullah'tan (s.a.v.) rivayetle : “Zînet eşyalarında zekât vardır.” buyurmuştur.¹⁵⁵ Ebû Hamza'nın Şâbî kanalıyla Cabir b. Abdullah'tan (r.a.) gelen başka bir rivayetinde Cabir b. Abdullah, zînet eşyalarında zekât olmadığını söylemiştir.

Dârekutnî (385/995), Ebû Hamza'nın “dayıfu'l-hadis” olduğunu söylemiştir. Anlaşılacağı üzere iki rivayet diğer rivayetlerin tersi bir anlam içermekte olup zînet eşyalarının zekâtının olmadığını da ifade etmektedir.

Sonuç olarak zînet eşyalarının zekâtının verilmesi emredilmiştir. Fakat bunların zekâtının hangi miktarlarda olduğu belirtilmemiştir. Zinet eşyalarının altın ve gümüşten olması hasebiyle Hz. Peygamber'in (s.a.v.) miktarını tekrar belirmesine ihtiyaç olmadığı söylenebilir.

¹⁵⁴ Dârekutnî, *es-Sünen*, II, 275.

¹⁵⁵ Dârekutnî, *es-Sünen*, II, 276.

2.3.2.HAYVANLARIN ZEKÂTI

Hiz. Peygamber (s.a.v.) zekât alınacak malları belirlemiştir. Şöyle ki Muâz b. Cebel'i Yemen'e gönderirken Hiz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *‘‘Hububattan hububat, koyun ve keçiden koyun ve keçi, develerden deve, sığırlardan sığır al.’’*¹⁵⁶ Yani hangi hayvanlar zekâta tabidir bunu açıklamış olmaktadır. Rivayette her malın zekâtının kendi cinsinden zekâta tabi olduğu da çıkarılabilir.

Hayvanlar üzerinde hak olarak zikredilen onun zekâtının verilmesidir. Fakat onların sütünden vermek, yük taşımada ve döl hayvanı olarak ödünç verilmesinin hayvanlar üzerindeki haklardan olduğu belirtilmiştir. Hakkı iade etmeyen ahirette durumuna değinilmiştir. Şöyle ki:

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : مَا مِنْ صَاحِبِ إِبِلٍ ، وَلَا بَقْرٍ ، وَلَا غَنَمٍ ، لَا يُؤَدِّي حَقَّهَا ، إِلَّا أُفْعِدَ لَهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِقَاعٍ قَرَقِرَ تَطْوُهُ ذَاتُ الظِّلْفِ بِظِلْفِهَا ، وَتَنْطَحُهُ ذَاتُ الْقَرْنِ بِقَرْنِهَا ، أَلَيْسَ فِيهَا يَوْمَئِذٍ جَمَاءٌ وَلَا مَكْسُورَةٌ الْقَرْنُ قُلْنَا : يَا رَسُولَ اللَّهِ ، وَمَا حَقُّهَا ؟ قَالَ : إِطْرَاقُ فَخْلِهَا ، وَإِعَارَةُ دَلْوِهَا ، وَمَنْبِحَتُهَا ، وَحَلْبُهَا عَلَى الْمَاءِ ، وَحَمْلُ عَلَيْهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ ، وَلَا مِنْ صَاحِبِ مَالٍ لَا يُؤَدِّي زَكَاتَهُ ، إِلَّا تَحَوَّلَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ شُجَاعًا أَقْرَعَ ، يَتَّبِعُ صَاحِبَهُ حَيْثُمَا ذَهَبَ ، وَهُوَ يَفِرُّ مِنْهُ ، وَيُقَالُ : هَذَا مَالِكٌ الَّذِي كُنْتُ تَبْخُلُ بِهِ ، فَإِذَا رَأَى أَنَّهُ لَا بُدَّ مِنْهُ ، أَدْخَلَ يَدَهُ فِي فِيهِ ، فَجَعَلَ يَقْضِمُهَا كَمَا يَقْضِمُ الْفُلُّ

Cabir b. Abdillâh'dan (r.a.) rivayetle Resûlullah şöyle buyurmuştur: *‘‘Hiçbir deve, sığır ve koyun sahibi yoktur ki, hakkını vermesin de kıyamet gününde kendisi düz ve geniş bir yerde bu hayvanların altına oturtulmasın! Çift tırnaklılar onu tırnaklarıyla ezecek, boynuzlular boynuzu ile süsecek. O gün onlar içinde ne boynuzsuz ne de kırık boynuzlu hayvan bulunacaktır.’’* Bizde dedik ki: *‘‘Ya Resûlallah onların hakları nedir?’’* Hiz. Peygamber (s.a.v.) buyurdu ki: *‘‘Erkek olanını döl hayvanı olarak ve yük taşımaya için ödünç vermek, hayvanı su başlarında sağlamak, Allah yolunda yük taşımaktır. Hiç bir mal sahibi de yoktur ki zekâtını vermesin de o mal dazlak bir yılanı dönmeye! Sahibini nereye giderse gitsin kovalayacak. Sahibi de ondan kaçacaktır. Kendisine: ‘İşte cimrilik ettiğin malın*

¹⁵⁶ İbn Mâce, Zekât 16.

*budur! denilecek. Bir şey yapamayacağını görünce elini ona uzatacak, yılanda onun elini bir hayvanın yem yemesi (öğütmesi) gibi onu öğütecek.*¹⁵⁷

Zekâtları verilecek olan hayvanlar ve zekât miktarları ile ilgili rivayetler bu başlık altında incelenmiştir.

2.3.2.1.Sığırların ve Mandaların Zekâtı

Zekâtının verilmesinin zorunlu olduğu mallardan biri de sığır ve mandadır. Manda, sığır cinsinden sayılmıştır.¹⁵⁸ Konu ile ilgili rivayetler şu şekildedir:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْمُحَارَبِيِّ ، وَأَبُو سَعِيدٍ الْأَشْجِيُّ ، قَالَا : حَدَّثَنَا عَبْدُ السَّلَامِ بْنُ حَرْبٍ ، عَنْ خُصَيْفٍ ، عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، قَالَ : فِي ثَلَاثِينَ مِنَ الْبَقَرِ تَبِيعٌ أَوْ تَبِيعَةٌ ، وَفِي كُلِّ أَرْبَعِينَ مُسِنَّةٌ

Abdullah b. Mesud'tan (r.a.) rivayetle Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *“Otuz sığırdan iki yaşında dişi veya erkek dana, her kırk sığırdan da üç yaşında bir dana zekât gerekir.”*¹⁵⁹

Senette yer alan Ebû Ubeyde künyesiyle Amir b. Abdullah b. Mesud'dur. Fakat Ebû Ubeyde'ye babası Abdullah b. Mesud'dan bir rivayet hatırlıyor musun? diye sorulduğunda ‘hayır’ cevabını vermiştir. Tirmizî, İbn Hibban ve İbn Ebî Hatim ise Ebû Ubeyde'nin babasından hadis duymadığını ifade etmişlerdir.¹⁶⁰ Bu değerlendirme sebebiyle hadisin zayıf olduğu söylenebilir.

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ نُمَيْرٍ قَالَ : حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ عَيْسَى الرَّمْلِيُّ قَالَ : حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ ، عَنْ شَقِيقٍ ، عَنْ مَسْرُوقٍ ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ ، قَالَ : بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ ، وَأَمَرَنِي أَنْ أَخْذَ مِنَ الْبَقَرِ ، مِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ مُسِنَّةً ، وَمِنْ كُلِّ ثَلَاثِينَ تَبِيعًا ، أَوْ تَبِيعَةً

¹⁵⁷ Müslim, Zekât 6; Nesâî, Zekât 9; Dârimî, Zekât 3.

¹⁵⁸ Mâlik, Muvatta', Zekât 12.

¹⁵⁹ Tirmizî, Zekât 5.

¹⁶⁰ İbn Hacer, Ebü'l-Fadl Şihâbuddin Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî (852/1449), *Tehzibü't-Tehzib, Dairatü'l Meârifî'n-Nizamiyye*, Haydaraabad, 1326, V,75.

Muaz b. Cebel (r.a.) demiştir ki : ‘‘Resûlullah (s.a.v.) beni Yemen’e gönderdi ve bana kırk sığır ve mandadan bir müsinne¹⁶¹, otuzundan bir tebi¹⁶² veya tebiayı almamı emretti.’’¹⁶³

Muâz b. Cebel’in (r.a.) mevkuf rivayeti yer almaktadır. Muâz b. Cebel (r.a.): ‘‘Resûlullah (s.a.v.) beni Yemen’e vali olarak gönderdiğinde, her otuz sığırdan iki yaşında erkek veya dişi dana; her kırktan da üç yaşına girmiş bir dişi danayı zekât olarak almamı Müslüman olmayan kimselerden de cizye vergisi olarak akıl baliğ olan her kimseden bir dinar veya bir dinara denk giyim eşyası almamı emretti.’’¹⁶⁴ demiştir.

Tirmizî, Şuayb Arnavut mütabî rivayetlerinin olduğunu söyleyerek, hasen-sahih derecesinde olduğunu bildirmişlerdir. Süfyan es-Sevrî, Yâla b. Ubeyd et-Tanefesi, Mufaddal b. Mühelhel mutabaat etmişlerdir.

İmam Mâlik tahrîc ettikten sonra yaptığı değerlendirmede sığır ve mandanın bir arada bulunduğu durumlarda birbirine eklenerek zekâtının hesaplanacağını söylemiştir. Otuz sığıra ulaştığında bir tane iki yaşında erkek (tebi’) veya dişi (tebi’a) verilmesi, ikisinden hangisi sürünün fazla olanı ise ondan bu miktarın tahsil edileceğini söylemiştir. Muvatta’ da yer alan bilgiye göre Tavus el-Yemanî, Muaz b. Cebel’in Yemen’de otuz da bir tebi’ veya tebi’a, kırkta üç yaşında bir sığır (müsinne) zekât almıştır. Otuz ve kırktan az sayıda sığır getirilmesi üzerine bu konuda Resûlullah’tan (s.a.v.) bir şey duymadığını söylemiştir. Hz. Peygamber’e bunu sormak için Medine’ye gittiğinde Rasulullah’ın (s.a.v.) vefat ettiği nakledilir.¹⁶⁵

Hz. Peygamber (s.a.v.), zekâtlarını tahsil ederken süt emenlerinin alınmamasını istemiştir.

¹⁶¹ Müsinne: İki yaşını bitirip üç yaşına basmış dişi sığır. Erkek olanına da müsinn denilir. bkz. İbn Manzûr, *Lisânü'l-‘Arab*, XIII, 407.

¹⁶² Tebi’: Cumhura göre bir yaşını bitirip iki yaşına basmış erkek sığır. Dişisine tebia denilir. bkz. İbn Manzûr, *Lisânü'l-‘Arab*, VIII, 29.

¹⁶³ Ebû Davûd, Zekât 5; İbn Mâce, Zekât 12.

¹⁶⁴ Ebû Dâvûd, Zekât 5; Tirmizî, Zekât 5; İbn Mâce, Zekât 12; Nesâî, Zekât 8.

¹⁶⁵ Mâlik, *Muvatta’*, Zekât 12.

حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ هَلَالِ بْنِ خَبَّابٍ، عَنْ مَيْسِرَةَ أَبِي صَالِحٍ عَنْ سُؤَيْدِ بْنِ غَفَلَةَ قَالَ: سِزْتُ - أَوْ قَالَ: أَخْبَرَنِي مِنْ سَارٍ - مَعَ مُصَدِّقِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -، فَإِذَا فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَنْ لَا تَأْخُذَ مِنْ رَاضِعِ لَبَنٍ، وَلَا تَجْمَعَ بَيْنَ مُفْتَرَقٍ، وَلَا تُفَرِّقَ بَيْنَ مُجْتَمِعٍ"

Süveyd b. Gafele'den rivayetle "ben gittim" ya da "zekât toplayıcısı olarak giden birinden" işittim ki Nebî (s.a.v.): "Süt emen yavrudan zekât alma, ayrı olan sürüyü toplama, toplu olanı ayırma."¹⁶⁶ buyurdu.

Nesâî rivayetinde, Hz. Peygamber'e (s.a.v.) gelen zekât toplayıcısından bahsedilip vehm söz konusu değildir. Ali b. Ebû Talib'den de rivayet edilmiştir. Âlimler arasında süt emen yavrulardan mı, yoksa yavruların tamamından mı zekât alınmaz bu noktada ihtilaflar vardır.

Sonuç olarak Kütüb-i Tis'a 'da yer alan rivayetlerden merfu bir rivayete rastlamadık.

2.3.2.2. Develerin Zekâtı

Nisaba ulaşan deve ve koyundan verilecek miktarları Hz. Peygamber (s.a.v.) belirlemiştir. Hayvanlar üzerindeki hakkın ifası noktasında rivayetler ve sıhhat şartları önemlidir.

Devenin zekâtında nisab beş devedir.¹⁶⁷ Sahih isnatla bize ulaşan rivayette beş deveden azında zekâtın farz olmadığı buyrulmuştur. Kişinin beşten aşağısında deveden infakı ancak sadaka olur.

أَنَّ أَنَسًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ حَدَّثَهُ: أَنَّ أَبَا بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ كَتَبَ لَهُ الَّتِي فَرَضَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَلَا يُجْمَعُ بَيْنَ مُفْتَرَقٍ، وَلَا يُفَرَّقُ بَيْنَ مُجْتَمِعٍ حَشِيَّةَ الصَّدَقَةِ

Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) Enes b. Mâlik'e (r.a.) Hz. Peygamber'in (s.a.v.) takdir ettiği zekât miktarını (r.a.) yazdığı mektupta: "Zekât korkusuyla (zekât verilecek

¹⁶⁶ Ebû Davûd, Zekât 5; Nesâî, Zekât 12.

¹⁶⁷ Buhârî, Zekât 4, 32, 56; Müslim, Zekât 1; Ebû Dâvûd, Zekât 2; Tirmizî, Zekât 7; Nesâî, Zekât 5.

maldan) ayrı olanlar bir araya toplanmaz. Toplu halde olanlarda ayrılmaz.”¹⁶⁸ buyurmuştur.

Böylece var olan mal üzerinden zekât miktarı hesaplanarak, zekâtın artması veya malın azalması endişesi ile yapılabilecek hilenin önüne geçilmiştir. Rivayet, Buhari'nin şartlarını taşıdığı için sahîhtir.

Eğer zekât verilecek deve cinsi mal sahibinde bulunmaz da başka bir cins bulursa bu durumda onu tamamlayacak ya da eksikliğini giderecek tedbirler de alınmıştır. Şöyle ki:

أَنَّ أَبَا بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ كَتَبَ لَهُ الْتِي أَمَرَ اللَّهُ رَسُولُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : وَمَنْ بَلَغَتْ صَدَقَتُهُ بِنْتٌ مَخَاضٍ وَلَيْسَتْ عِنْدَهُ ، وَعِنْدَهُ بِنْتُ لُبُونٍ فَإِنَّهَا تُقْبَلُ مِنْهُ وَيُعْطِيهِ الْمُصَدِّقُ عَشْرِينَ دِرْهَمًا أَوْ شَاتَيْنِ ، فَإِنْ لَمْ يَكُنْ عِنْدَهُ بِنْتُ مَخَاضٍ عَلَى وَجْهِهَا ، وَعِنْدَهُ ابْنُ لُبُونٍ فَإِنَّهُ يُقْبَلُ مِنْهُ وَلَيْسَ مَعَهُ شَيْءٌ

Ebû Bekir (r.a.) Enes b. Mâlik'e, Hz. Peygamber'e (s.a.v.) emredilen zekât miktarlarının yer aldığı bir mektup yazmıştı. “(Mektupta) Kimin zekâtı bir yaşını doldurmuş bir dişi deveye (بِنْتُ مَخَاضٍ) ulaşırsa ve mal sahibinin yanında bu özellikte bir deve bulunmazsa iki yaşında bir deve (بِنْتُ لُبُونٍ) bulunursa, sahibinden bu dişi deve zekât olarak kabul edilir. Zekât toplayan (yaş farkını telafi için) mal sahibine ya yirmi dirhem yahut iki koyun verir. Mal sahibi yanında bir yaşında deve bulunmaz, iki yaşında bir erkek deve (ابْنُ لُبُونٍ) bulunursa, bu da o kimseden zekât olarak kabul edilir. Fakat fark olarak bir şey verilmez.”¹⁶⁹

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ ، قَالَ : حَدَّثَنِي أَبِي ، قَالَ : حَدَّثَنِي ثُمَامَةُ ، أَنَّ أَنَسًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ حَدَّثَهُ : أَنَّ أَبَا بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ كَتَبَ لَهُ فَرِيضَةَ الصَّدَقَةِ الَّتِي أَمَرَ اللَّهُ رَسُولُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَنْ بَلَغَتْ عِنْدَهُ مِنَ الْإِبِلِ صَدَقَةُ الْجَذَعَةِ ، وَلَيْسَتْ عِنْدَهُ جَذَعَةٌ ، وَعِنْدَهُ حِقَّةٌ ، فَإِنَّهَا تُقْبَلُ مِنْهُ الْحِقَّةُ ، وَيَجْعَلُ مَعَهَا شَاتَيْنِ إِنْ اسْتَيْسَرَتْ لَهُ ، أَوْ عَشْرِينَ دِرْهَمًا ، وَمَنْ بَلَغَتْ عِنْدَهُ صَدَقَةُ الْحِقَّةِ ، وَلَيْسَتْ عِنْدَهُ الْحِقَّةُ ، وَعِنْدَهُ الْجَذَعَةُ فَإِنَّهَا تُقْبَلُ مِنْهُ الْجَذَعَةُ ، وَيُعْطِيهِ الْمُصَدِّقُ عَشْرِينَ دِرْهَمًا أَوْ شَاتَيْنِ ، وَمَنْ بَلَغَتْ عِنْدَهُ صَدَقَةُ الْحِقَّةِ ، وَلَيْسَتْ عِنْدَهُ إِلَّا بِنْتُ لُبُونٍ ، فَإِنَّهَا تُقْبَلُ مِنْهُ بِنْتُ لُبُونٍ وَيُعْطِي شَاتَيْنِ أَوْ عَشْرِينَ دِرْهَمًا ، وَمَنْ بَلَغَتْ صَدَقَتُهُ بِنْتُ لُبُونٍ وَعِنْدَهُ حِقَّةٌ ، فَإِنَّهَا تُقْبَلُ مِنْهُ

¹⁶⁸ Buhârî, Zekât 34; İbn Mâce, Zekât 12; Nesâî, Zekât 10,12.

¹⁶⁹ Buhârî, Zekât 33; İbn Mâce, Zekât 10.

الْحَقَّةُ وَيُعْطِيهِ الْمَصَدِّقُ عِشْرِينَ دِرْهَمًا أَوْ شَاتَيْنِ ، وَمَنْ بَلَغَتْ صَدَقَّتُهُ بِنْتُ لُبُونٍ وَلَيْسَتْ عِنْدَهُ ، وَعِنْدَهُ بِنْتُ مَخَاضٍ ، فَأَيُّهَا تُقْبَلُ مِنْهُ بِنْتُ مَخَاضٍ وَيُعْطِي مَعَهَا عِشْرِينَ دِرْهَمًا أَوْ شَاتَيْنِ

Hz. Ebû Bekîr (r.a.) Allah'ın (c.c.) Resûlullah'a (s.a.v.) emrettiği zekâtı şöyle yazdı: ‘*Kimin yanında bulunan develerinin sayısı bir cezea zekât nisâbına ulaşır, develeri arasında cezea bulunmaz da hıkka bulunursa, (zekât memuru tarafından) o kimseden hıkka kabul edilir. Mal sahibi bu hıkka ile birlikte iki koyun vermek mal sahibi için kolay olursa ya iki koyun verir. Yahut da yirmi dirhem gümüş verir. Bir kimsenin sahip olduğu develeri bir hıkka zekât nisâbına ulaşır, develeri arasında hıkka bulunmaz da cezea bulunursa, (zekât memuru tarafından) o kimseden cezea kabul edilir ve zekât me'mûru bu cezea ile birlikte mal sahibine yirmi dirhem gümüş, yahut iki koyun verir. Her kimin sahip olduğu develerin zekâtı bir hıkka zekât nisâbına ulaşır, yanında da yalnız bintu lebûn bulunursa, (zekât memuru tarafından) o kimseden bintu lebûn kabul edilir. Ve mal sahibi ya iki koyun yahut yirmi dirhem verir. Yine her kimin develerinin zekâtı bir bintu lebûn zekât nisâbına ulaşır, develeri içinde hıkka bulunursa, (zekât me'mûru tarafından) mal sahibinden bu hıkka kabul edilir. Ve zekât memuru mal sahibine ya yirmi dirhem, yahut da iki koyun verir. Yine her kimin develerinin zekâtı bir bintu lebûn zekât nisâbına ulaşır, develeri arasında bintu lebûn bulunmaz da bintu mehâd bulunursa, o kimseden zekât olarak bintu mehâd kabul edilir. Ve mal sahibi bintu mehâd'ın beraberinde ya yirmi dirhem, yahut iki koyun verir.*

¹⁷⁰

Buhârî rivayeti sahih olup, Nesâî rivayeti için Dârekûtî, ravilerinin sikâ olduğunu ve sahih olduğunu zikreder.¹⁷¹ *Sünenü Dârekutnî* 'inde metni aynı rivayetin ravilerinden Süleyman b. Erkâm için Ebû Hatim, Tirmizî ve Dârekûtî metruku'l hadis, Ebû Zur'a er-Razî “dayıfu'l hadis” demiştir. Fakat metin yönünden

¹⁷⁰ Buhârî, Zekât 37; Nesâî, Zekât 5; İbn Mâce, Zekât 10; Dârekutnî, *es-Sünen*, II, 284.

¹⁷¹ Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed eş-Şevkânî es-San'ânî el-Yemenî (1250/1834), *Neylü'l Evtar Şerhu Müntakâ el-Ebhur* (thk. Raid b. Sabri b. Ebî Alfe), Beytü'l Efkârî'd-Düveliyeye, Lübnan, 2004, 757.

incelediğimizde Buhârî ve Nesâî rivayeti ile Dârekûtnî rivayeti arasında miktarlar noktasında farklılık yoktur.¹⁷²

Develer, yaş ve vasıflarına göre isimlendirilmiştir. Hadiste yer alan بِنْتُ مَخَاضٍ bir yaşını dolduran ve anası hamil olan devedir. Ana olan devenin doğum yapmasından sonra ise daha önceki yavrusu erkek ise ona da ابْنُ لُبُونٍ denir. ابْنُ لُبُونٍ iki yaşını doldurmuş erkek devedir. الجَذَعَةُ 5 yaşına basmış deveye denir. ise 4 yaşına basmış deve için söylenir.¹⁷³

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْمُثَنَّى الْأَنْصَارِيُّ ، قَالَ : حَدَّثَنِي أَبِي ، قَالَ : حَدَّثَنِي ثُمَامَةُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَنَسٍ ، أَنَّ أَنَسًا ، حَدَّثَهُ : أَنَّ أَبَا بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ، كَتَبَ لَهُ هَذَا الْكِتَابَ لَمَّا وَجَّهَهُ إِلَى الْبَحْرَيْنِ : بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ هَذِهِ فَرِيضَةُ الصَّدَقَةِ الَّتِي فَرَضَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ ، وَالَّتِي أَمَرَ اللَّهُ بِهَا رَسُولُهُ ، فَمَنْ سَأَلَهَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ عَلَى وَجْهِهَا ، فَلْيُعْطَهَا وَمَنْ سُئِلَ فَوْقَهَا فَلَا يُعْطِ فِي أَرْبَعٍ وَعِشْرِينَ مِنَ الْإِبِلِ ، فَمَا دُونَهَا مِنَ الْعَنَمِ مِنْ كُلِّ خَمْسٍ شَاةٍ إِذَا بَلَغَتْ خَمْسًا وَعِشْرِينَ إِلَى خَمْسٍ وَثَلَاثِينَ ، فَبِهَا بِنْتُ مَخَاضٍ أَنْثَى ، فَإِذَا بَلَغَتْ سِتًّا وَثَلَاثِينَ إِلَى خَمْسٍ وَأَرْبَعِينَ فَبِهَا بِنْتُ لُبُونٍ أَنْثَى ، فَإِذَا بَلَغَتْ سِتًّا وَأَرْبَعِينَ إِلَى سِتِّينَ فَبِهَا حَقَّةٌ طَرُوقَةُ الْجَمَلِ ، فَإِذَا بَلَغَتْ وَاحِدَةً وَسِتِّينَ إِلَى خَمْسٍ وَسَبْعِينَ ، فَبِهَا جَذَعَةٌ فَإِذَا بَلَغَتْ يَعْنِي سِتًّا وَسَبْعِينَ إِلَى تِسْعِينَ ، فَبِهَا بِنْتُ لُبُونٍ فَإِذَا بَلَغَتْ إِحْدَى وَتِسْعِينَ إِلَى عِشْرِينَ وَمِائَةٍ ، فَبِهَا حَقَّتَانِ طَرُوقَتَا الْجَمَلِ ، فَإِذَا زَادَتْ عَلَى عِشْرِينَ وَمِائَةٍ ، فَبِهَا كَلْبٌ أَرْبَعِينَ بِنْتُ لُبُونٍ وَفِي كُلِّ خَمْسِينَ حَقَّةٌ ، وَمَنْ لَمْ يَكُنْ مَعَهُ إِلَّا أَرْبَعٌ مِنَ الْإِبِلِ ، فَلْيَسْ فِيهَا صَدَقَةٌ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ رَبُّهَا ، فَإِذَا بَلَغَتْ خَمْسًا مِنَ الْإِبِلِ ، فَبِهَا شَاةٌ وَفِي صَدَقَةِ الْعَنَمِ فِي سَائِمَتِهَا إِذَا كَانَتْ أَرْبَعِينَ إِلَى عِشْرِينَ وَمِائَةٍ شَاةٌ ، فَإِذَا زَادَتْ عَلَى عِشْرِينَ وَمِائَةٍ إِلَى مِائَتَيْنِ شَاتَانِ ، فَإِذَا زَادَتْ عَلَى مِائَتَيْنِ إِلَى ثَلَاثِ مِائَةٍ ، فَبِهَا ثَلَاثُ شِيَاهٍ ، فَإِذَا زَادَتْ عَلَى ثَلَاثِ مِائَةٍ ، فَبِهَا كَلْبٌ مِائَةٍ شَاةٌ ، فَإِذَا كَانَتْ سَائِمَةُ الرَّجُلِ نَاقِصَةً مِنْ أَرْبَعِينَ شَاةً وَاحِدَةً ، فَلْيَسْ فِيهَا صَدَقَةٌ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ رَبُّهَا وَفِي الرَّقَّةِ رُبْعُ الْعُشْرِ ، فَإِنْ لَمْ تَكُنْ إِلَّا تِسْعِينَ وَمِائَةً ، فَلْيَسْ فِيهَا شَيْءٌ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ رَبُّهَا

Enes b. Mâlik'den (r.a.) rivayetle Hz. Ebû Bekir (r.a.), Enes b. Mâlik'i Bahreyn'e zekât memuru olarak gönderdiği zaman, onun için şu mektubu yazmıştır: “Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. İşte bu, Allah'ın (c.c.) kendi Rasûlü'ne emrettiği ve Resûlullah'ın (s.a.v.) Müslümanlar üzerine farz kıldığı zekâttır. Herhangi bir Müslümandan burada bildirilen miktarlarda zekât istenirse, o müslüman bu zekâtını versin. Bundan fazlası istenirse vermesin. Develerin adedi yirmi dörde

¹⁷² Mizzî, Ebû'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdîrahmân b. Yûsuf el-Mizzî (742/1341), *Tehzibu'l Kemâl fi Esmâi'r-Rical* (thk. Beşar Avad Maruf, Müessesü'r-Risale, Beyrut, 1987, XI, 254.

¹⁷³ Esma'i, Ebû Saîd Abdülmelik b. Kureb, *Kitabu'l-İbil*, Daru'l Beşair, Dımaşk, 2003, s. 60.

ulaşınca kadar her beş devede bir koyun verilir. Deve sayısı 25'e ulaşınca 35'e kadar dişi bir bint-u mahad; 36'ya erişince 45'e kadar bir bint-u lebun; 46'ya ulaşınca 60'a kadar bir hıkka; 61'e ulaşınca 75'e kadar bir cezea; 76'dan 90'a kadar iki tane bint-u lebun; 91'den 120'ye kadar iki hıkka zekât vardır. Deve sayısı 120'den fazla olunca, her 40 devede bir tane bintu lebûn, ve her 50 devede bir hıkka zekât vardır. Dört devesi bulunan kimse için zekât yoktur. Ancak deve sahibi kendi isteği ile verebilir. Deve sayısı beşe ulaşınca da bir koyun zekât verilir. Senenin birçok günleri otlayan koyunun (العَنَم) zekâtında, koyun sayısı 40 olunca, 120'ye kadar bir koyundur (شاة). 120'den fazla olursa 200'e kadar iki koyundur. Koyun sayısı 200'den fazla olursa, 300'e kadar üç koyundur. Koyun sayısı 300'den fazla olunca, her yüz koyunda bir koyun zekât vardır. Bir kimsenin de otlayan koyunu, kırktan bir koyun eksik olursa, koyunda zekât yoktur. Ancak koyun sahibi isterse kendiliğinden nafîle olarak verebilir. (İki yüz dirhem) gümüşte de onda birin dörtte biri (yani kırkta bir miktarı) zekât vaciptir. Gümüş miktarı yüz doksan dirhemden az olursa bunda zekât yoktur. Ancak gümüş sahibi isterse kendiliğinden nafîle olarak verebilir.¹⁷⁴

Ebû Dâvûd, rivayetin bir kısmını zabt edemediğini ifade etmiştir.

حَدَّثَنَا زِيَادُ بْنُ أَيُّوبَ الْبَغْدَادِيُّ ، وَإِبْرَاهِيمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْهَرَوِيُّ ، وَمُحَمَّدُ بْنُ كَامِلٍ الْمَرْوَزِيُّ - الْمَعْنَى وَاحِدٌ - قَالُوا حَدَّثَنَا عَبَادُ بْنُ الْعَوَامِ ، عَنْ سُفْيَانَ بْنِ حُسَيْنٍ ، عَنْ الزُّهْرِيِّ ، عَنْ سَالِمٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَتَبَ كِتَابَ الصَّدَقَةِ ، فَلَمْ يُخْرِجْهُ إِلَى عَمَالِهِ حَتَّى قُبِضَ ، فَقَرَنَهُ بِسَيْفِهِ ، فَلَمَّا قُبِضَ عَمِلَ بِهِ أَبُو بَكْرٍ حَتَّى قُبِضَ ، وَعَمَّرُ حَتَّى قُبِضَ ، وَكَانَ فِيهِ : فِي خَمْسٍ مِنَ الْإِبِلِ شاةٌ ، وَفِي عَشْرِ شَاتَانِ ، وَفِي خَمْسٍ عَشْرَةَ ثَلَاثُ شِيَاهٍ ، وَفِي عَشْرِينَ أَرْبَعُ شِيَاهٍ ، وَفِي خَمْسٍ وَعَشْرِينَ بِنْتُ مَخَاضٍ إِلَى خَمْسٍ وَثَلَاثِينَ ، فَإِذَا زَادَتْ فِيهَا ابْنَةُ لُبُونٍ إِلَى خَمْسٍ وَأَرْبَعِينَ ، فَإِذَا زَادَتْ فِيهَا حِقَّةٌ إِلَى سِتِّينَ ، فَإِذَا زَادَتْ فِيهَا جَذَعَةٌ إِلَى خَمْسٍ وَسَبْعِينَ ، فَإِذَا زَادَتْ فِيهَا ابْنَتَا لُبُونٍ إِلَى تِسْعِينَ ، فَإِذَا زَادَتْ فِيهَا حَقَّتَانِ إِلَى عَشْرِينَ وَمِائَةٍ ، فَإِذَا زَادَتْ عَلَى عَشْرِينَ وَمِائَةٍ فَفِي كُلِّ خَمْسِينَ حِقَّةٌ ، وَفِي كُلِّ أَرْبَعِينَ ابْنَةُ لُبُونٍ ، وَفِي الشَّاءِ : فِي كُلِّ أَرْبَعِينَ شاةٌ شاةٌ إِلَى عَشْرِينَ وَمِائَةٍ ، فَإِذَا زَادَتْ فَشَاتَانِ إِلَى مِائَتَيْنِ ، فَإِذَا زَادَتْ فَثَلَاثُ شِيَاهٍ إِلَى ثَلَاثِ مِائَةٍ شاةٍ ، فَإِذَا زَادَتْ عَلَى ثَلَاثِ مِائَةٍ شاةٍ فَفِي كُلِّ مِائَةٍ شاةٍ شاةٌ ، ثُمَّ لَيْسَ فِيهَا شَيْءٌ حَتَّى تَبْلُغَ أَرْبَعَ مِائَةٍ ، وَلَا يُجْمَعُ بَيْنَ مُتَفَرِّقٍ ، وَلَا يُفَرَّقُ بَيْنَ مُجْتَمِعٍ ، مَخَافَةَ الصَّدَقَةِ ، وَمَا كَانَ مِنْ خَلِيطَيْنِ فَإِنَّهُمَا يَتَرَجَعَانِ بِالسُّوِيَّةِ ، وَلَا يُؤْخَذُ فِي الصَّدَقَةِ هَرَمَةٌ وَلَا دَاثٌ عَيْبٍ

¹⁷⁴ Buhârî, Zekât 38; Ebû Dâvûd, Zekât 4; İbn Mâce, Zekât 10.

Salim'in (r.a.) babasından rivayetle: "Resûlullah (s.a.v.) zekâtlarla ilgili bir mektup yazdı. Kılıcına bağladığı bu mektubu yetkili kimselere ulaştıramadan vefat edince Ebû Bekir (r.a.) vefatına kadar o mektubu uyguladı. Ömer'de (r.a.) halifeliği süresince uyguladı. O mektupta şu hükümler vardı: 5 devede 1 koyun, 10 devede 2 koyun, 15 devede 3 koyun, 20 devede 4 koyun, 25 deveden 35 deveye kadar iki yaşına girmiş bir dişi deve yavrusu. 35'i geçince 45'e kadar 3 yaşına girmiş bir dişi deve; 45'i geçince 60'a kadar dört yaşına girmiş bir dişi deve, 60'ı geçince 75'e kadar beş yaşına girmiş bir dişi deve, 75'i geçerse 90'a kadar üçer yaşına girmiş iki dişi deve, 90'ı geçerse 120'e kadar dörder yaşına girmiş iki dişi deve, 120'i geçerse her elli devede dört yaşına girmiş bir dişi deve, her kırkta iki yaşını bitirmiş bir dişi deve zekât olarak verilir. Koyunlarda her 40 koyunda 120'ye kadar birer koyun, 120'yi geçince 200'e kadar iki koyun, 200'ü geçince 300'e kadar üç koyun, 300'ü geçince her yüz koyunda bir koyun, 300'den 400'e kadar bir zekât yoktur. Zekât artar ve eksilir korkusundan dolayı toplu mallar ayrılmaz ayrı ayrı olanlar bir araya toplanmaz. Birbirine karışan sürülerden alınan zekât eşit durumda paylaşılır. Çok yaşlı, güçsüz ve ayıplı hayvanlardan zekât alınmaz."¹⁷⁵

Senette yer alan Salim'in (r.a.) babası Abdullah b. Ömer (r.a.)'dir. Tirmizî sadece Abdullah b. Ömer (r.a.) rivayetinin hasen olduğunu ifade ederek yalnızca Süfyan b. Husayn'nın merfu olarak naklettiğini bildirmiştir.

İbn Mâce'de İbn Şihab ez- Zührî rivayeti naklederken Salim b. Abdullah'ın, babası Abdullah b. Ömer'den (r.a.) rivayetle Hz. Peygamber'in (s.a.v.) vefatından önce yazdığı mektubu kendisine okuduğunu nakleder. Bu rivayette İbn Ömer'in (r.a.) hadisi Hz. Peygamber'den (s.a.v.) nakledilmiştir. İbn Mâce'de aynı babta benzer metin ve Ebû Saîd el-Hudrî'den (r.a.) nakledilmiştir. Sindî, bu rivayette İbn Mâce'nin infirad ettiğini söylemiştir.¹⁷⁶

¹⁷⁵ Tirmizî, Zekât 4; İbn Mâce, Zekât 9.

¹⁷⁶ Sindî, Muhammed Âbid b. Ahmed Alî b. Muhammed (1257/1841), *Sünenü İbn-i Mâce biş-Şerhi İmam ebi Hasan es-Sindî* (thk. Hlil Me'mun Şeyha), Daru'l-Marife, Beyrut, 1996, III, 379.

İlgili son iki hadisin deve ve koyunların sayılarına göre zekât nispetleri aynıdır. Rivayetlerin farklılık gösterdiği kısımları başında ve sonunda yer alan kısımlarıdır.

فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : أَفْلَحَ إِنْ صَدَقَ ، أَوْ : دَخَلَ الْجَنَّةَ إِنْ صَدَقَ وَقَالَ بَعْضُ النَّاسِ : فِي عَشْرَيْنَ وَمِائَةَ بَعِيرٍ جَفَّتَانِ ، فَإِنْ أَهْلَكَهَا مُتَعَمِّدًا ، أَوْ وَهَيْهَا ، أَوْ اِخْتَالَ فِيهَا فِرَارًا مِنَ الزَّكَاةِ ، فَلَا شَيْءَ عَلَيَّ

Hiz. Peygamber'e (s.a.v.) gelen bir bedevinin namazdan, oruçtan ve en sonunda zekâtta sorduğu sorulardan sonra: “*Yüz yirmi deveye üç yaşına basmış iki deve zekât vardır. Eğer zekât vermekten dolayı sahibi kasten onları keser yahut satarsa ya da hileye kaçarsa ona bir zekât gerekmez.*” buyurmuştur.¹⁷⁷

Buhârî'nin sıhhat şartlarını taşıdığı için rivayet sahihtir.

حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَادٌ، أَخْبَرَنَا بِهِزُ بْنُ حَكِيمٍ (ح) وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ، أَخْبَرَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ بِهِزِ بْنِ حَكِيمٍ، عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: "فِي كُلِّ سَائِمَةٍ إِبِلٍ فِي أَرْبَعِينَ بَنَتْ لِبُونٍ، لَا تُفَرَّقُ إِبِلٌ عَنْ حَسَابِهَا، مَنْ أَعْطَاهَا مُؤْتَجِرًا - قَالَ ابْنُ الْعَلَاءِ: مُؤْتَجِرًا بِهَا - فَلَهُ أَجْرُهَا، وَمَنْ مَنَعَهَا، فَإِنَا آخِذُوهَا وَشَطْرَ مَالِهِ، عَزْمَةٌ مِنْ عَزْمَاتِ رَبِّنَا عَزَّ وَجَلَّ، لَيْسَ لَالٍ مُحَمَّدٍ مِنْهَا شَيْءٌ"

Behz b. Hakîm babasından dedesi yoluyla şöyle rivayet etmiştir ki: Resûlullah (s.a.v.) şöyle dedi : “*Kırlarda otlayan her kırk deve için iki yaşını bitirip üç yaşına basmış bir dişi deve (bintu lebun) zekât vardır. Ortak olunan develerin hesabı birbirinden ayrılmaz. Kim karşılığında sevabını umarak zekâtını verirse onun için ecri vardır. Kim de zekâtını vermezse aziz ve azamet sahibi olan Rabbimiz hakkı için malının yarısını alırız. Muhammed'in (s.a.v.) ailesine bundan bir hak yoktur.*”¹⁷⁸

Benzer rivayet *Sünenü Nesâî*'de Ebû Saîd el-Hudrî'den (r.a.) nakledilmektedir. Merfu olarak nakledilen iki rivayetin Behz rivayetinde ceza olarak malın yarısının, Ebû Saîd el-Hudrî ise وَشَطْرَ إِبِلِهِ ifadesi ile develerin yarısının alınması şeklindedir.

¹⁷⁷ Buhârî, Kiyabu'l Hiyel 3.

¹⁷⁸ Ebû Dâvûd, Zekât 4; Nesâî, Zekât 4,7.

Ravi Behz b. Hakîm'in babasından, bu rivayetin hüccet olması ile ilgili ihtilaf edilmiştir. Yahya b. Main ve Ali b. Medinî (234/848-49) sika olduğunu söylemiştir. Ali b. Medinî ek olarak Behz'in hocasından olan rivayetlerinin yazılabileceğini fakat hüccet olmadığını söylemiştir. İmam Şafî'ye (204/820) göre bu hadis Behz b. Hakîm'den rivayet edildiği için hüccet değildir. Eğer hüccet olsaydı ceza için malın yarısının alınmasının halen uygulanır olması gerekirdi. Fakat günümüze kadar böyle bir uygulamaya rastlanmamış olması, rivayetin hüccet olmadığını İmam Şafî'nin görüşünün isabetli olduğu söylenebilir.

Her kırk deve de bir bintu lebun gerektiğini ifade eden Behz rivayeti ile otuz altı ila kırk beş deve arasında bir tane bintu lebunun zekât olarak verilmesinin gerekli olduğunu ifade rivayete göre daha genel bir anlam ifade eder. Azîmâbâdî (1857-1911) de bu noktaya dikkat çekmiş ve Enes b. Mâlik rivayetinde yer alan otuz altı deveden kırk beş deveye kadar vacip olan bir yaşını bitirmiş iki yaşına girmiş (bintulebun) devenin zekâtını zikretmemiştir.¹⁷⁹ Fakat bakıldığında beş deve de gerekli olan bir koyun, yirmi dörde ulaştığında beş koyun ve yirmi beş ve otuz beş arasında bintumehad'ı da zikretmemiştir.

Âlimler rivayette yer alan zekâtı verilmeyen mala uygulanacak ceza konusunda ihtilaf etmişlerdir. Hattabî (388/998), rivayete ilgili olarak Süfyan es-Sevrî (161/778), Ebû Hanîfe ve alimlerin çoğunun zekâtını vermeyene para cezası uygulanmayacağını bilgisini nakleder. Evzâî (157/774) İshâk b. Râhûye (238/853) ve Ahmed b. Hanbel (241/855) malının yakılarak cezalandırılmasını uygun görmüşlerdir. Fakat cumhur ulema zekât vermeyenin mallarının yakılması yahut alınmasına cevaz vermemiştir.¹⁸⁰

Devenin zekâtı alınırken en iyilerinden almak, Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından yasaklanmıştır. Zekât toplayıcıları (mutasaddık) bunu göz önünde bulundurarak zekâtlarını almışlardır.

¹⁷⁹ Azîmâbâdî, Ebû't-Tayyib Muhammed Şemsü'l-Hak b. Emîr Alî ed-Diyânüvî el-Azîmâbâdî (1857-1911), *Avnu'l- Mabud alâ Şerhi Sünenü Ebî Davûd*, Daru İbn Hazm, Beyrut, 2005, 753.

¹⁸⁰ Azîmâbâdî, *Avnu'l- Mabud alâ Şerhi Sünen-i Ebî Davûd*, 254.

Ebû Dâvûd rivayetinde; Süveyd b. Gafele, zekât toplamak üzere gittiğini, su başında halktan zekâtlarını vermelerini istemiştir. Buna mukabil içlerinden birisi develerinin en iyi olanını getirmiş fakat onun zekât olarak kabul etmemiş ve onun yerine daha orta olanını almıştır. Ravî bu rivayette vehme düşmüş gibi anlaşılabilir mana itibarıyla merfu rivayeti desteklemektedir.¹⁸¹

2.3.2.3.Koyunların Zekâtı

Koyun, zekâtı verilecek hayvanlar arasında zikredilmiş ve zekâtının verilmesi zorunlu kılınmıştır. Koyunların zekâtını bildiren rivayetlerin bir kısmı develerin zekâtı bahsinde ele alınmıştır. Hz. Peygamber'in vefatından önce zekât miktarlarını yazdığı mektupta koyunların zekâtı yer almıştır.

حَدَّثَنَا ابْنُ شِهَابٍ عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أَقْرَأَنِي سَالِمٌ كِتَابًا كَتَبَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الصَّدَقَاتِ قَبْلَ أَنْ يَتَوَفَّاهُ اللَّهُ فَوَجَدْتُ فِيهِ: فِي أَرْبَعِينَ شَاةً شَاةً إِلَى عَشْرِينَ وَمِائَةً فَإِذَا زَادَتْ وَاحِدَةً فَفِيهَا شَاتَانِ إِلَى مِائَتَيْنِ فَإِذَا زَادَتْ وَاحِدَةً فَفِيهَا ثَلَاثُ شِيَاهٍ إِلَى ثَلَاثِمِائَةٍ فَإِذَا كَثُرَتْ فِي كُلِّ مِائَةٍ شَاةٌ

İbn Şihab es-Zühri Salim b. Abdullah'tan Salim babası Abdullah b. Ömer'den rivayetle Resûlullah'tan (s.a.v.) rivayetle: “Salim b. Abdullah bana Resûlullah'ın vefat etmeden önce zekât hakkında yazdığı mektubu okudu. Mektupta şunlar yazılıydı: ‘40 koyundan 120'ye ulaşıncaya kadar bir koyun, bir tane fazlalaşınca (41 olunca) 200 koyuna kadar iki koyun, bir tane fazlalaşınca (201 olunca) 300 koyuna kadar üç koyun zekât vardır. Koyunlar arttığında her 100 koyunda bir koyun zekât vardır.’”¹⁸²

İbn Mâce, mektupta yer alan koyunla ilgili kısmını ayrı bir bab başlığı ile tahrîc etmiştir. Aynı babın diğer bir rivayetinde Abdullah b. Ömer'in Hz. Peygamber'den (s.a.v.) miktarında bir değişiklik olmaksızın rivayeti yer alır. Tirmizi'de koyun zekâtı ile ilgili rivayetinde üç yüz koyuna kadar olan kısmı aynı olmakla birlikte “Üç yüz ile dört yüz arasında zekât yoktur.” ifadesi yer alır.¹⁸³ Tirmizî rivayetin devamında yaptığı değerlendirmede, İbn Ömer hadisinin hasen

¹⁸¹ Ebû Davûd, Zekât 5.

¹⁸² İbn Mâce, Zekât 13; Dârimî, Zekât 3.

¹⁸³ Tirmizi, Zekât 4.

olduğunu söylemiştir. Tirmizî bu rivayetin çoğunluk tarafından merfu olarak aktarılmadığını ekler.

Sonuç olarak rivayetlerde deve ve koyun zekâtı birlikte zikredilmiştir. Konu ile ilgili en kapsamlı rivayet Hz. Ebû Bekir'in Allah'ın (c.c.), Hz. Peygamber'e (s.a.v.) emrettiği zekâtı yazdığı mektuptur. Bunun dışında yer alan rivayetlerde ayrıntı yer almamıştır. Zekât miktarları noktasında bir ihtilaf söz konusu değildir.

2.3.2.4. Atların ve Eşeklerin Zekâtı

Taşımacılık, ulaşım, ticaret ve savaşlarda kullanmak maksadıyla yetiştirilen atların zekât miktarları sorulmuştur. Konu ile ilgili rivayetler şunlardır:

حَدَّثَنَا آدَمُ ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ دِينَارٍ ، قَالَ : سَمِعْتُ سُلَيْمَانَ بْنَ يَسَارٍ ، عَنْ عِرَاكِ بْنِ مَالِكٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ، قَالَ : قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : لَيْسَ عَلَى الْمُسْلِمِ فِي فَرَسِهِ وَغُلَامِهِ صَدَقَةٌ

Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivayetle Nebi (s.a.v.) şöyle buyurdu: “ *Müslüman kişinin atında ve kölesinde zekât yoktur.* ”¹⁸⁴

Hadis metninde aynı babda mana itibariyle birbirinin aynısı olan rivayeti destekleyen iki sened daha yer almaktadır. *Sahih-i Müslim*'de yer alan benzer rivayette lafız farklılığı vardır.

وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى النَّمِيمِيُّ ، قَالَ : قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ يَسَارٍ ، عَنْ عِرَاكِ بْنِ مَالِكٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، قَالَ : لَيْسَ عَلَى الْمُسْلِمِ فِي عَبْدِهِ وَلَا فَرَسِهِ صَدَقَةٌ¹⁸⁵

Sahih-i Müslim'de yer alan diğer rivayette ise köle için zekât gerekmediği fakat fitresinin sahibi tarafından verilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : لَيْسَ عَلَى الْمُسْلِمِ فِي فَرَسِهِ ، وَلَا فِي عَبْدِهِ صَدَقَةٌ¹⁸⁶

¹⁸⁴ Buhârî, Zekât 44,45; Nesâî, Zekât 16,17; İbn Mâce, Zekât 15.

¹⁸⁵ Müslim, Zekât 2.

¹⁸⁶ Tirmizî, Zekât 8.

Tirmizî rivayetinde metin aynı olmakla birlikte senedde farklılıklar vardır. Tirmizî, rivayetten sonra eklediği şerhte hadisin hasen-sahih olduğunu belirttiğinden sonra ticaret maksadı olmaksızın beslenen atın zekâtının olmadığını ifade etmiştir. Hizmet için bulundurulmuş köle için de zekât gerekmediğini eklemiştir. Ticaret amacı güdülen beslenen atların üzerinden bir sene geçtiği takdirde zekât gerektiğini vurgulamakla birlikte ticaret için beslenen atlarda zekât miktarının değerleri üzerinden verileceğini beyan etmiştir.

Nesâî 'de yer alan rivayetlerde “ عَلَى الْمَرْءِ ” “ عَلَى الرَّجُلِ ” ifadeleri metinde farklılıklar oluşmuş olsa da mana açısından aynı anlamdadır.

عَنْ عِرَاكِ بْنِ مَالِكٍ ، قَالَ : سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ ، يُحَدِّثُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، قَالَ : لَيْسَ فِي الْعَبْدِ صَدَقَةٌ إِلَّا صَدَقَةُ الْفِطْرِ

Irak b. Mâlik Ebû Hüreyre'den işitmiştir ki Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Köle için fitr sadakasından başka sadaka yoktur.*”¹⁸⁷

At ve kölede zekâtın olmadığı ile ilgili rivayetler Ebû Hüreyre(r.a.) ve Ali b. Ebî Talib'den rivayetle Hz. Peygamber'e (s.a.v.) ulaşmaktadır.

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَمُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى بْنُ فَيَّاضٍ ، قَالَا : حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ ، حَدَّثَنَا عُيَيْدُ اللَّهِ ، عَنْ رَجُلٍ ، عَنْ مَكْحُولٍ ، عَنْ عِرَاكِ بْنِ مَالِكٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ : " لَيْسَ فِي الْخَيْلِ وَالرَّقِيقِ زَكَاةٌ ، إِلَّا زَكَاةُ الْفِطْرِ فِي الرَّقِيقِ ”¹⁸⁸

Ebû Dâvûd'un tahrir ettiği metin bakımından at ve kölenin zekâtının olmadığı ifade edilmiştir. Hadis sahihtir. Fakat senette Mekhul'den rivayet eden ravî müphemdir. Bu sebeple isnadı zayıftır.

Hiz. Peygamber'e (s.a.v.) eşeğin zekâtını vermeyenin durumu sorulduğunda Zilzâl suresi 7-8. Ayetlerle cevap vermiştir.¹⁸⁹ Ayet-i Kerime'de: “*Kim zerre miktarı hayır yapmışsa onu görür. Kim de zerre miktarı şer işlemişse onu görür.*” buyurulmuştur. Hiz. Peygamber (s.a.v.) diğer hayvanların ve mücevheratın zekâtını

¹⁸⁷ Müslim, Zekât 2.

¹⁸⁸ Ebû Dâvûd, Zekât 10.

¹⁸⁹ Müslim, Zekât 6.

vermeyenleri ağır bir dille uyarırken eşeğin zekâtını vermeyenleri durumunu soranlara hayır yapanın karşılığını alacağını şerhli olanında yine karşılığını alacağını haber vermiştir.

Sonuç olarak ticaret maksadı olmaksızın sahip olunan atlarda zekât yoktur. Sahih bir rivayetle desteklenmiştir.

2.3.3. ZİRÂİ MAHSULATIN ZEKÂTI

Allah Teâlâ (c.c.), Enam 141. Ayette: “Çardaklı ve çardaksız (üzüm) bahçeleri, ürünleri çeşit çeşit hurmaları, ekinleri, birbirine benzer ve benzemez biçimde zeytin ve narları yaratan O'dur. Herbiri meyve verdiği zaman meyvesinden yeyin. Devşirilip toplandığı gün de hakkını (zekât ve sadakasını) verin, fakat israf etmeyin; çünkü Allah israf edenleri sevmez.” buyrulur. Bu ayette ki hakkın zekât olduğu söylenmiştir. Enam suresi 24-26. Ayette: “Mallarında, isteyene ve (isteyemediği için) mahrum kalmışa belli bir hak tanıyanlar. Onlar ceza gününü tasdik edenlerdir.” buyurulmuştur. Ayette yer alan miskine verilecek olan hakkın hasatla elde edilen mahsulatı da içine aldığı anlaşılmıştır.¹⁹⁰

Toprak mahsullerinin zekât miktarı ile ilgili rivayetlere bu konu başlığı altında yer verilmiştir.

2.3.3.1. Mahsulattan Zekâtın Alınmadığına Dair Rivayetler

Mahsulden verilecek zekâtın miktarının tespitinde nisaba ulaştığı en alt sınırı Hz. Peygamber (s.a.v.) haber vermiştir. Ebû Saîd el-Hudrî (r.a.) şöyle dedi: Allah Rasûlü (s.a.v) buyurdu ki: “Beş vesk miktarının aşağısında (hurma, üzüm, hububat gibi mahsullerde) zekât yoktur. Beşten aşağı devede zekât yoktur. Beş ûkıyyeden az miktar gümüş de zekât yoktur.”¹⁹¹

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : لَيْسَ فِيمَا دُونَ خَمْسَةِ أَوْسَاقٍ مِنْ تَمْرٍ ، وَلَا حَبِّ صَدَقَةٍ

¹⁹⁰ İbn Zencûye, Ebû Ahmed Humejd b. Mahled b. Kuteybe (251/865), *Kitabu'l-Emval* (Şakir Zeyb Feyyaz), Mektebetü'l-Arabîyyetü's-Suudîyye, Riyad, 1986, 792-793.

¹⁹¹ Buhârî, Zekât 56; Müslim, Zekât 1; Tirmizî, Zekât 7.

Ebû Saîd el-Hudrî'den rivayetle Hz. Peygamber (s.a.v.): ‘*Hurmada olsun hububattan olsun beş veskten daha azında zekât yoktur.*’¹⁹²

Müslim'in aynı babta zikrettiği diğer rivayet, İsmail b. Ümeyye'den nakledilmekte olup, hurma yerine meyve ifadesi yer almıştır. Rivayet Müslim'in sıhhat şartlarını taşıdığı için sahihtir.

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ خَشْرَمٍ قَالَ : أَخْبَرَنَا عَيْسَى بْنُ يُونُسَ ، عَنْ الْحَسَنِ ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عُبَيْدٍ ، عَنْ عَيْسَى بْنِ طَلْحَةَ ، عَنْ مُعَاذٍ ، أَنَّهُ كَتَبَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْأَلُهُ عَنِ الْخَضِرَاوَاتِ وَهِيَ الْبُقُولُ ؟ فَقَالَ : لَيْسَ فِيهَا شَيْءٌ

Muâz b. Cebel (r.a.) Resûlullah'a (s.a.v.) baklagillerin zekâtı hakkında mektupla bir soru sormuştu. Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştu: ‘*Sebzelede zekât yoktur.*’¹⁹³

Tirmizî, bu rivayetin senedin zayıf olduğunu, bu konuda sahih bir rivayetin olmadığını söylemiştir. Ebû Talha'dan nakledilen rivayetin mürsel rivayet olduğunu söylemiştir. Bununla birlikte eh-i ilim sebzelelerin zekâtının olmadığı konusunda bu rivayetle ihticâc etmişlerdir. Hadis âlimleri nazarında Hasan b. Umare zayıf bir râvi olması sebebiyle İbn Mübarek söz konusu rivayetle ihticâc etmemiştir.

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ بْنُ دَرَسْتَوَيْهِ النَّحْوِيُّ ، حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ سُفْيَانَ ، حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْحَارِثِ الْبَصْرِيُّ ، حَدَّثَنَا الصَّقْفِيُّ بْنُ حَبِيبٍ ، قَالَ : سَمِعْتُ أَبَا رَجَاءٍ الْعَطَارِدِيَّ ، يُحَدِّثُ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : لَيْسَ فِي الْخَضِرَاوَاتِ صَدَقَةٌ ، وَلَا فِي الْعَرَايَا صَدَقَةٌ ، وَلَا فِي أَقْلٍ مِنْ خَمْسَةِ أَوْسُقٍ صَدَقَةٌ ، وَلَا فِي الْعَوَامِلِ صَدَقَةٌ ، وَلَا فِي الْجَبْهَةِ صَدَقَةٌ . قَالَ الصَّقْفِيُّ : الْجَبْهَةُ : الْخَبْلُ وَالْبِغَالُ وَالْعَبِيدُ

Ali b. Ebû Talib (r.a.) Nebi'den (s.a.v.) rivayetle : ‘*Sebzelede zekât yoktur. Arâyâ¹⁹⁴da zekât yoktur. Beş veskin altında olan gümüşte zekât yoktur. Avamilde¹⁹⁵ zekât yoktur. Cephede kullanılan eşyanın da zekâtı yoktur.*’¹⁹⁶

¹⁹² Müslim, Zekât 1; Nesâî, Zekât 21; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVIII, 417

¹⁹³ Tirmizî, Zekât 13; Dârekutnî, *es-Sünen*, II, 259

¹⁹⁴ Arâyâ: Yaş hurmaya ihtiyaç duyduğu halde onu alamayıp elinde bulunan kuru hurma karşılığında yaş hurma almaya denir. İbn'ül-Esîr, *en-Nihaye fi Garibi'l Hadis*, III, 224.

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ بْنِ وَهْبِ الْبُنْدَارِ ، نا مُوسَى بْنُ إِسْحَاقَ ، نا مُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدِ الْمُحَارَبِيِّ ، حَدَّثَنَا صَالِحُ بْنُ مُوسَى ، عَنْ مَنْصُورٍ ، عَنْ إِبرَاهِيمَ ، عَنْ الْأَسْوَدِ ، عَنْ عَائِشَةَ ، قَالَتْ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : لَيْسَ فِيهَا أَنْبَتٌ مِنَ الْأَرْضِ مِنَ الْخَضِرِ زَكَاةٌ

Hz. Aişe'den (r.a.) rivayetle Resûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: ‘‘*Yeryüzünde biten sebzelerden zekât yoktur.*’’¹⁹⁷

İbn Hibbân (354/965) ve İbnü'l Cevzi bu rivayetin Resûlullah'a (s.a.v.) ait bir kelam olmadığını söylemişlerdir. İsnadı munkatı'dır. Şeyh Ebû Reca' kalp edilmiştir.¹⁹⁸

2.3.3.2.Mahsulâtın Zekâtının Alındığına Dair Rivayetler

Muâz b. Cebel'den (r.a.) rivayetle ‘‘Resûlullah beni Arapların köylerine gönderdi ve yerden bitenlerden bir pay almamı emretti.’’¹⁹⁹ demiştir. Zekât memurlarının zekât miktarlarını belirlerken sulamanın durumuna göre tespitte bulunmuşlardır.

2.3.3.3.Sulama Yapılan Mahsullerde Zekâta Dair Rivayetler

Mahsullerin sulanma durumlarına göre zekât miktarlarında farklılık vardır. Rivayetler mahsulün zekâtı oşür terimi ile ifade edilmiştir. Oşür, onda bir miktarına eşittir. Ürünlerin sulanma usullerine göre oşür yahut oşrûn yarısı olan yirmi de bir oranında zekâtları verilir. Konu ile ilgili rivayetler şu şekildedir;

عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ، عَنْ أَبِيهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : فِيمَا سَقَتِ السَّمَاءُ وَالْعُيُونُ أَوْ كَانَ عَثْرِيًّا الْعَثْرُ ، وَمَا سَقِيَ بِالنَّضْحِ نِصْفُ

Salim b. Abdullah, babası Abdullah b. Ömer'den Nebi'den (s.a.v.) rivayetle şöyle nakletti: ‘‘*Sema ve pınarların suladığı yahut kökündeki ince damarlarla suyu*

¹⁹⁵ Avamil: Kendisiyle sulama, toprak sürme ve diğer işlerin yaptırıldığı sığır. İbn'ül-Esîr, *en-Nihaye fi Garibi'l Hadis*, III, 301.

¹⁹⁶ Dârekutnî, *es-Sünen*, II, 259.

¹⁹⁷ Dârekutnî, *es-Sünen*, II, 259.

¹⁹⁸ Zeylaî, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullâh b. Yûsuf b. Muhammed ez-Zeylaî (762/1360), *Naşbü'r-râye li-tahrîci eĥâdîsi'l-Hidâye* (thk. Muhammed Avvame), Daru'l Kibleti lis-Segafeti İslamiyye, Riyad,ts., II, 388.

¹⁹⁹ Ahmed b. Hanbel, XXXVI, 316.

alıp beslenen mahsulde öşür vardır. Bir alet ile (kova, makina) sulananlarda ise öşür yirmide birdir.’²⁰⁰

İbn Mâce tahkikinde Şuayb Arnavut hadis için sahih demiştir.²⁰¹ Tirmizî İbn Ömer (r.a.) rivayet için sahih demiştir. Bu konuda benzer rivayetler Ebû Hüreyre, Enes b. Mâlik, Büsr b.Said, Cabir b. Abdullah’tan nakledilmiştir.

حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ عَفَّانَ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ آدَمَ حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ عَبَّاسٍ عَنْ عَاصِمِ بْنِ أَبِي النَّجُودِ عَنْ أَبِي وَائِلٍ عَنْ مَسْرُوقٍ عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَ بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ وَأَمَرَنِي أَنْ أَخَذَ مِمَّا سَقَتِ السَّمَاءُ أَوْ سَقِيَ بَعْلًا الْعُشْرَ وَمَا سَقِيَ بِالدَّوَالِي نِصْفَ الْعُشْرِ

Muâz b. Cebel (r.a.) dedi ki: “Resûlullah (s.a.v.) beni Yemen’e gönderdi. Yağmurla sulanan ve ba’l²⁰² olandan öşür almamı, aletlerle sulananlardan öşrünü yarısını almamı emretti.”²⁰³

Şuayb Arnavut rivayetinin sahih li-gayrihî olduğunu söylemiştir. Senette yer alan Asım b. Ebî Necud isimli ravî Asım b. Behdele adıyla meşhurdur.²⁰⁴ Bu sebeple rivayet hasendir.

عَنْ أَبِي بَكْرٍ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ حَزْمٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ جَدِّهِ ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ كَتَبَ إِلَى أَهْلِ الْيَمَنِ بِكِتَابٍ فَذَكَرَ فِيهِ مَا سَقَتِ السَّمَاءُ أَوْ كَانَ سَيْحًا أَوْ كَانَ بَعْلًا فَبِهِ الْعُشْرُ ، إِذَا بَلَغَ خَمْسَةَ أَوْسُقٍ وَمَا سَقِيَ بِالرِّشَاءِ وَالذَّالِيَةِ فَبِهِ نِصْفُ الْعُشْرِ إِذَا بَلَغَ خَمْسَةَ أَوْسُقٍ

Amr b. Hazm (r.a.) dedi ki: “Resûlullah (s.a.v.) Yemen halkına bir mektup yazdı. Mektupta yağmurun, su akıntılarında suladığı ya da kökleriyle suyunu alıp beş vesk miktarına ulaştığında zaman onda bir; kova veya aletlerle sulandığında beş vesk miktarına ulaştığında yirmide bir oranını yazdı.”²⁰⁵

²⁰⁰Buhârî, Zekât 55; Müslim, Zekât 1; Ebû Davûd, Zekât 12; Tirmizî, Zekât 14; İbn Mâce, Zekât 17; Nesâî, Zekât 25;Muvatta’, Zekât 19.

²⁰¹ İbn Mâce, Zekât 17.

²⁰² بَعْلًا: Yağmur suları dışında kökleri ile topraktan suyunu alan . bkz. İbnü'l-Esîr, *en-Nihaye fi Garibi'l Hadis*, I, 141.

²⁰³ İbn Mâce, Zekât 17; Nesâî, Zekât 25; Dârimî, Zekât 29.

²⁰⁴ Mizzî, *Tehzibu'l Kemâl*, XIII, 473.

²⁰⁵ Beyhakî, Zekât 43.

Diğer rivayetlerden farklı olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) zekât miktarını yazılı olarak ilettiği aynı zamanda mahsulâtın sulanmasına bağlı olarak zekâta tabi olan nisabın miktarına da yer verildiği bildirilmiştir.

حَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ أَحْمَدُ بْنُ عَمْرٍو بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ سَرْحٍ ، وَهَارُونَ بْنُ سَعِيدٍ الْأَيْلِيُّ ، وَعَمْرُو بْنُ سَوَّادٍ ، وَالْوَلِيدُ بْنُ شُجَاعٍ ، كُلُّهُمْ عَنِ ابْنِ وَهْبٍ ، قَالَ أَبُو الطَّاهِرِ : أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ ، عَنْ عَمْرٍو بْنِ الْحَارِثِ ، أَنَّ أَبَا الزُّبَيْرِ ، حَدَّثَهُ أَنَّهُ سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ ، يَذْكُرُ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، قَالَ : فِيمَا سَقَتِ الْأَنْهَارُ ، وَالْعَيْمُ الْعُسُورُ ، وَفِيمَا سَقِيَ بِالسَّانِيَةِ نِصْفُ الْعُسْرِ

Cabir b. Abdullah (r.a.) Resûlullah'dan (s.a.v.) şöyle işitmiştir: ‘‘Yağmur ve nehir suları ile sulananlarda öşür, su çarkı ile sulananda öşrün yarısı vardır.’’²⁰⁶

Birbirine benzer bu rivayetlerde lafız farklılıkları yer almaktadır. *Sahih-i Buhârî*'de geçen rivayette بِالنَّضْحِ , *Sahih-i Müslim*'de ise بِالسَّانِيَةِ ifadesine yer verilmiştir. Öşrün yarısı, yirmi de bir oranına tekabül etmektedir.

2.3.3.4.Mahsulattan Tahminî Zekât Çıkarılmasına Dair Rivayetler

Hz. Peygamber (s.a.v.) bazı durumlarla mahsulâtın durumuna göre tahminî olarak verilmesini uygun görmüştür.

أَخْبَرَنِي خُبَيْبُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ ، قَالَ : سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ مَسْعُودٍ بْنَ نِيَّارٍ ، يَقُولُ : جَاءَ سَهْلُ بْنُ أَبِي حَنْمَةَ إِلَى مَجْلِسِنَا فَحَدَّثَ ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ : إِذَا حَرَصْنَاهُمْ فَحَدُّوا وَدَعُوا التُّلَّتْ ، فَإِنْ لَمْ تَدَعُوا التُّلَّتْ ، فَدَعُوا الرَّبْعَ

Abdurrahman b. Mesud'dan (r.a.) şöyle işittim ki: Sehl b. Ebî Hatme meclisimize geldi ve dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: ‘‘Mahsulâtınızın zekâtını toplayacağınızda üçte birini veya dörtte birini bırakın.’’²⁰⁷

Benzer rivayetler Hz. Aişe, Attâb b. Esîd, İbn Abbas'tan rivayet edilmiştir. Nesâî rivayetinde dörtte bir zekât alınmasını ifade eden kısımda ravî Şu'be şüpheye düşmüştür.

²⁰⁶ Müslim, Zekât 1; Nesâî, Zekât 25; İbn Mâce, Zekât 17.

²⁰⁷ Tirmizî, Zekât 17; Ebû Dâvûd, Zekât 15; Nesâî, Zekât 26; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, IV, 284.

حَدَّثَنَا أَبُو عَمْرٍو مُسْلِمٌ بْنُ عَمْرٍو الْحَدَّاءُ الْمَدِينِيُّ قَالَ : حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ نَافِعٍ ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ صَالِحِ النَّمَارِ ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ ، عَنْ عَتَّابِ بْنِ أُسَيْدٍ ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَبْعَثُ عَلَى النَّاسِ مَنْ يَخْرُصُ عَلَيْهِمْ كُرُومَهُمْ وَثِمَارَهُمْ

Attab b. Esîd rivayetle dedi ki: “Resûlullah (s.a.v.) tarımla uğraşanlara, bağlarında yetişenlerin ve meyvelerinin zekâtını tahmin edecek kimseler gönderirdi.”²⁰⁸

Tirmizî hadisin hasen-garib olduğunu söylemiştir.

Mahsulün sene içerisindeki veriminin hesaplanmasını ele alan bu rivayette zekât miktarının bazı mahsullerde hesaplanmasının henüz elde edilmeden tahminî olarak belirlenmesi esastır. Mahsulün bozulma, heder olma ve komşulara dağıtılması olasılıklarının da tahmine dâhil edilerek üçte bir yahut bunu yapamayacak olan kişinin dörtte bir oranın zekâtını vermesi icap etmektedir. Görüldüğü üzere Hz. Peygamber (s.a.v.) mahsulün zekâtının verilmesinin mutlak kılan fakat miktarı konusunda mal sahibini zarar uğratmayacak orta bir yol belirlemiştir.

2.3.4.BALIN ZEKÂTI

Balın zekâtının miktarı ile ilgili rivayetler:

عَنْ عَمْرٍو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، قَالَ: جَاءَ هِلَالٌ أَحَدُ بَنِي مُثَعَانَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ بِعُشُورٍ نَحْلٍ لَهُ، وَكَانَ سَأَلَهُ أَنْ يَحْمِيَ لَهُ وَادِيًا يَقَالَ لَهُ: سَلَبَةٌ، " فَحَمَى لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ذَلِكَ الْوَادِي "، فَلَمَّا وُلِّيَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، كَتَبَ سُفْيَانُ بْنُ وَهْبٍ إِلَى عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ يَسْأَلُهُ عَنْ ذَلِكَ، فَكَتَبَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: إِنَّ أَدَى إِلَيْكَ مَا كَانَ يُؤَدِّي إِلَى رَسُولِ اللَّهِ مِنْ عُشُورٍ نَحْلِهِ فَاحْمِ لَهُ سَلَبَةً، وَإِلَّا فَإِنَّمَا هُوَ ذُبَابٌ عَيْثُ يَأْكُلُهُ مَنْ يَشَاءُ

Amr b. Şuayb'ın babası vasıtaıyla dedesinden şöyle rivayet etti ki Mut'an oğullarından Hilâl Resûlullah'a (s.a.v.) arılarının balından öşür getirdi. Selebe denilen vadiyi kendine koru olarak verilmesini istedi. Resûlullah (s.a.v.) da bu vadiyi ona tahsis etti. Ömer b. Hattâb (r.a.) halife olunca Süfyan b. Vehb, Ömer b. Hattâb'a (r.a.) bu vadinin durumunu sormak için mektup yazdı. Hz. Ömer (r.a.) cevap olarak ona: “Eğer Resûlullah'a (s.a.v.), arılarının balının öşürünü ödediği gibi öderse

²⁰⁸ Tirmizî, Zekât 17; İbn Mâce, Zekât 18.

Selebe'yi ona koru olarak tahsis et. Aksi halde onlar yağmurda (biten bitkilerle beslenen) sinekler gibi olurlar. (sahipsiz) Dileyen onun balından yer.’²⁰⁹

Hattâbî (388/998), şerhinde bu rivayetin, balın öşrünün alınmamasının bir delili kabul edildiğini, arazinin Hilâl'e tahsis edilmesinin ise ona yardım maksadıyla olduğunu açıklar. Fakat Mâlik b. Enes, İbn Ebî Leyla, Sevrî, Şâfî de bu hadisten hareketle balın zekâtının olmadığını ifade etmiştir. Ahmed b. Hanbel ve İshak b. Râhûye ise bu rivayetten dolayı balın öşrünün vacip olduğunu ifade etmişlerdir.²¹⁰ Ömer b. Abdülazîz balın zekâtını almamıştır.²¹¹

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى النَّيْسَابُورِيُّ قَالَ : حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ أَبِي سَلَمَةَ النَّيْسَبِيُّ ، عَنْ صَدَقَةَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ، عَنْ مُوسَى بْنِ يَسَارٍ ، عَنْ نَافِعٍ ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْعَسَلِ فِي كُلِّ عَشْرَةِ أَزُقِّ زُقٌّ

Tirmizî rivayetlerinde İbn Ömer'den (r.a.) rivayetle Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: ‘Bal da her on ölçekte bir ölçek zekât vardır.’²¹²

Tirmizî aynı babın diğer rivayetinde şunu nakleder: Ubeydullah b. Ömer ve Nafi'den (r.a.) rivayetle demiştir ki: ‘‘Ömer b. Abdilaziz bana balın zekâtından sordu. Dedim ki: ‘‘Balımız yok ki zekâtını vereyim.’’ Lakin Muğire b. Şu'be: ‘‘Bal'da zekât yoktur.’’ demiştir. Ömer b. Abdilaziz demiştir ki : ‘‘Her şeyde razı olunacak bir denklik gerekir.’’ Balın zekâtının verilmesi isteyen bir mektup yazmıştır.²¹³

Tirmizî, Nafi'nin rivayetinin mürsel olduğunu söylemiştir. Balın zekâtı ile ilgili sahih bir hadisin olmadığını eklemiştir.²¹⁴ Bu rivayeti, hasen sahih olarak nitelendirmiştir.

Resûlullah'tan (s.a.v.) nakledilen rivayetle Ömer b. Abdilaziz'in uygulaması birbiriyle çelişiyor görünmektedir.

²⁰⁹ Ebû Dâvûd, Zekât 13; Nesâî, Zekât 29.

²¹⁰ Hattâbî, *Mealimü's-Sünen* II, 43.

²¹¹ Buhârî, Zekât 55

²¹² Tirmizî, Zekât 9; İbn Mâce, Zekât 20.

²¹³ Tirmizî, Zekât 9.

²¹⁴ Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî, *İlel'üt-Tirmizî el-Kebir*, Mektebetü Nahdatu'l Arabiyye, Beyrut, 1989, 102.

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ ، وَعَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَا : حَدَّثَنَا وَكِيعٌ ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ مُوسَى ، عَنْ أَبِي سَيَّارَةَ الْمُتَعَمِّيِّ ، قَالَ : قُلْتُ : يَا رَسُولَ اللَّهِ ، إِنَّ لِي نَخْلًا ، قَالَ : أَدَّ الْعَشْرَ ، قُلْتُ : يَا رَسُولَ اللَّهِ ، احْمَهَا لِي ، فَحَمَّاهَا لِي

Ebû Seyyare el-Mütif şöyle demiştir: Dedim ki : “Ya Resûlallah (s.a.v.) benim arılarım var.’ Dedi ki: “ Öşrünü ver.” Dedim ki: “Ya Resûlallah (s.a.v.) benim için arılarımı muhafaza et.” O da muhafaza etti.²¹⁵

Rivayet hakkında İbn Mace tahkikini yapan Şuayb Arnavut senesinde inkıta olması hasebiyle zayıf olduğunu söylemiştir.

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى قَالَ : حَدَّثَنَا نُعَيْمُ بْنُ حَمَّادٍ قَالَ : حَدَّثَنَا ابْنُ الْمُبَارَكِ قَالَ : حَدَّثَنَا أُسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ ، عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ جَدِّهِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ أَخَذَ مِنَ الْعَسَلِ الْعَشْرَ

Abdullah b. Amr’dan (r.a.) rivayetle Resûlullah (s.a.v.) baldan öşür aldı.²¹⁶

İbn Mâce’de yer alan yukarıda ki iki rivayette Hz. Peygamber (s.a.v.), balın zekâtını onda bir nispetinde belirlemiştir. Şuayb Arnavut tahkikinde hadisin hasen olduğunu söylemiştir.

2.3.5.TİCARET MALLARININ ZEKÂTI

Bakara suresi 267. Ayette Allah (c.c.) kazancın temiz olanından infak etmeyi emretmektedir. Birçok kazanç kaynağından biri de ticarettir. Kazanç sağlamak amacıyla alışverişinin yapıldığı ürünlere ticaret malları denilip, gelir getiren mallardan olması zekâtının verilmesini de gerekli kılmıştır. Bu, icma ile de sabitlenmiştir.

Semûre b. Cündeb (r.a.), Hz. Peygamber’in (s.a.v.) ticaret maksadıyla hazırlanan mallardan zekât vermelerini emrettiğini rivayet etmiştir.²¹⁷

2.3.6.KÖLE ve KÖLENİN MALININ ZEKÂTI

Köle, belirli bir ailenin veya kavmin hizmetkârlarına denilip İslâm tarihinde en çok cahiliye devrini ve İslâm’ın ilk dönemleri esas alan ücret karşılığı bir insanın

²¹⁵ İbn Mâce, Zekât 20; Tirmizî, Zekât 9; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, IV, 212.

²¹⁶ Ebû Dâvûd, Zekât 12; İbn Mâce, Zekât 20.

²¹⁷ Ebû Dâvûd, Zekât 3.

hayatını satın almak olarak niteleyebiliriz. Kölelik sistemi, İslâm dini ile birlikte hizmet eden ve ihtiyaçları karşılanan, insanî değerlere saygı duyulduğu bir hale dönüşmüştür. Son dönemlerde bu sistem kalkmış gibi görünse de gizli kölelik dönemi başlamıştır. Ayetlerde yer alan köle azat etmek, hadislerde yer alan muhtelif bahislerde kölelik hakları ve hükümleri İslâm dinin korunmuş olması hasebiyle var ola gelecek bir kölelik hukukunu da ortaya koymaktadır.

Rivayetlerde kölenin zekâtı ve köleye ait malın zekâtı söz konusu olmuştur. Kölenin zekâtı ile ilgili rivayetler genellikle atın zekâtı ile birlikte zikredilmesi ve daha önce rivayetlerine yer verdiğimizden dolayı tekrar zikretmeyeceğiz.²¹⁸

İbn Şihab ez-Zührî ticaret maksadı ile köle tutuluyorsa onun zekâtının hem de fitir sakasının verilmesinin gerektiğini söylemiştir.²¹⁹

Bunu yanında köleye ait malın zekâtı noktasında bir kısım rivayetler zekâtının olmayacağını ifade ederken bir kısım rivayette ise nisab miktarına ulaşması halinde zekâtının verilmesinin icabından bahsedilmektedir. Birbirine zıt olan bu durumla ilgili rivayetlere yer vereceğiz.

حَدَّثَنَا عَبْدُ الْبَاقِي بْنُ قَانِعٍ , وَعَبْدُ الصَّمَدِ بْنُ عَلِيٍّ , قَالَا : نَا الْفَضْلُ بْنُ الْعَبَّاسِ الصَّوَّافِ , حَدَّثَنَا بِحْيَى بْنُ غَيْلَانَ , حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ بَرِيْعٍ , عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ , عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ , عَنْ جَابِرٍ , قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : لَيْسَ فِي مَالِ الْمَكَاتِبِ زَكَاةٌ حَتَّى يُعْتَقَ

Cabir b. Abdullah'tan (r.a.) rivayetle Resûlullah (s.a.v.) buyurmuştur ki:
 ‘‘Kölenin malında azat edilene kadar zekât yoktur.’’²²⁰

Dârekutnî (385/995), ravî Abdullah b. Bezî'nin Ravh b. Kasım'dan rivayeti metruk değildir. İbn Adîy, rivayetin hüccet olmadığını itibar için alınması gerektiğini söyleyerek Abdullah b. Bezî'nin Tüster kadısı olup mahfûz olmadığını olduğunu söylemiştir.

²¹⁸ Konuyla ilgili bkz. s. 28.

²¹⁹ Buhârî, Zekât 77.

²²⁰ Dârekutnî, Sünen, II, 277.

2.3.7.BİRBİRİNE KARIŞAN MALLARIN ZEKÂTI

Birbirine karışan mallarında zekât miktarı belirlenirken kişilere müracaat edilir. Hadis-i şerifte:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ ، قَالَ : حَدَّثَنِي أَبِي ، قَالَ : حَدَّثَنِي ثُمَامَةُ ، أَنَّ أَنَسًا حَدَّثَهُ : أَنَّ أَبَا بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ، كَتَبَ لَهُ الَّتِي فَرَضَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : وَمَا كَانَ مِنْ خَلِيطَيْنِ ، فَإِنَّهُمَا يَتَرَاجَعَانِ بَيْنَهُمَا بِالسَّوِيَّةِ

Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) yazdığı mektupta : *‘‘Birbirine karışan iki sürünün zekâtı hususunda, bu iki sürünün mal sahipleri aralarında adalet olmak şartıyla birbirlerine müracaat ederler.’’*²²¹

Yine aynı babda Tavus b. Keysân ve Atâ b. Rebâh malları karışan iki mal sahibinin karışan miktarını bilebilirlerse mallarının cem edilemeyeceğini söylemişlerdir. Süfyan es-Sevrî ise karışan malın durumunu ifade ederken koyun cinsinden hareketle iki mal sahibinin de kırk koyuna sahip olmaları durumunda zekâtın vacip olacağını bildirmiştir.

²²¹ Buhârî, Zekât 35.

SONUÇ

Kitabu'z-Zekât eserleri, Sünen ve Sahîhlerin zekât bölümlerinde zekât ile ilgili konular bir araya getirilmiştir. Her eserin üzerinde durduğu zekât mevzuları farklılık arz eder. Örneğin Müslim, ilgili bölümde zekât ile ilgili mevzuların yanı sıra Haricilere ve onlara uygulanması gereken cezalara yer vermiştir. Bunun yanında Buhârî eserinde, genel olarak bab başlıklarının altında tek hadis rivayet ederken Sünen'ler de bu sayı daha fazladır.

Zekât miktarlarının tespitinde ihtilaf edilen noktalar, zekât ölçülerinin ağırlıkları ve değerleri; dinar, dirhem, danık ölçülerinin gram cinsinden tespiti noktasında yer alır. Kütüb-i Sitte'de yer alan zekât ile ilgili rivayetlerde mallardan alınan zekât miktarlarında bir ihtilaf olmadığına ulaşılmıştır.

Nisap miktarları ile zikrettiğimiz miktarla ilgili kırk sekiz rivayete yer verdik. Bunlardan on iki rivayet zekât miktarı ile ilgilidir. Bunlardan ikisi zayıf on tanesi sahih rivayettir.

Zekât malları ve miktarları ile ilgili ulaştığımız sonuçlar ise şu şekilde özetleyebiliriz:

1. Altında kırkta bir, gümüşte iki yüz dirhemde beş dirhem zekât vardır.
2. Madenlerde ve definelerde (rikâz) beşte bir zekât vardır.
3. Zînet eşyalarının zekâtının altın ve gümüşte kıyasla kırkta birlik oranının zînet eşyalarında da uygulanır.
4. Hayvanlarda deve, sığır ve koyunun zekâtından bahsedilmekte olup; Zekât miktarı ile ilgili rivayetlerde en sahih ve uygulama da en çok kullanılan zekât miktarı ile ilgili rivayet Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) yazdırdığı mektupta yer alır. Bu rivayeti naklederken Kütüb-i Tis'a ve diğer eserlerde ravilerin bahsettikleri konulara göre uzun veya kısa bir şekilde nakledildiği görülmüştür. Rivayetlerde yer alan miktarlar özetle şu şekildedir.

Develerde: 5 deve; bir koyun

5'den-10'a kadar; iki koyun

11'den- 20'ye kadar olan deve; üç koyun

25'den- 35'e kadar olan deve; bir tane bintu mehad (2 yaşına girmiş dişi deve)

36'dan-45'e kadar olan deve; bir tane bintu lebun (3 yaşına girmiş dişi deve)

46'dan-60'a kadar olan deve; bir tane hıkka (4 yaşına girmiş dişi deve)

61'den- 75'e kadar olan deve; bir tane cezea (5 yaşına girmiş dişi deve)

76'den- 90'a kadar olan deve; iki tane bintu lebun

91'den-120'ye kadar olan deve; bir hıkka

120'den fazla olursa her kırkta bir bintu lebun, her elli deve bir hıkka zekât olarak verilir.

Sığır ve Manda: 30 sığırda; bir tane tebi' (2 yaşına basmış erkek sığır) veya tebi'a (2 yaşına basmış dişi sığır)

40 sığırda- bir tane müsinne (2 yaşını bitirip 3 yaşına girmiş dişi sığır) zekât olarak verilir.

Koyunda: 40- 120'a kadar; bir koyun

121'den-200'e kadar ; iki koyun

201'den- 300'e kadar; üç koyun

301'den sonrasında her yüz koyunda bir koyun zekât verilir.

5. Toprak mahsullerinin zekâtı sulama durumuna göre değişir. Yağmur suyu ve kökleriyle suyunu alan ürünlerde onda bir, aletler ile sulanan ürünlerde yirmide bir zekât verilir.
6. Balın zekâtının onda bir miktarda alındığını ifade eden rivayet olmakla birlikte devlet arazisinde üretildiği için onda bir vergiye tabi tutulduğuna yer verilmiştir.
7. At ve kölenin zekâtı yoktur.

Çalışmamız neticesinde zekâtın Mekkî ve Medenî ayetlerde yer aldığı fakat nisab ve zekât miktarlarının tespitinin Medine'ye hicretten sonra ifade edildiği sonucuna ulaştık. Konumuzun Kütüb-i Tis'a ile sınırlandırılmış olması ihtilaf edilen hadislerin dışarda kalmasına sebep olmuştur. Mezhep imamlarının konuyla ilgili görüşlerini içeren münker ve garip rivayetlerin de dâhil edildiği bir çalışmanın yapılması konun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî (241/855), *Müsned-i Ahmed b. Hanbel* (thk. Şuayb Arnavut-Adil Mürşid), I-L, 1. Baskı, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 2001.

Aktan, Hamza, “Hz. Peygamber Dönemi Gıda Fiyatları Ölçeğinde Fıtır Sadakasının Günümüz Şartlarındaki Kıymeti Üzerine Bir Etüt”, *Zekât Nisabı ve Fitre Miktarının Çağdaş Parasal Değeri Sempozyum Tebliğ ve Müzakereleri*, Bursa, 02-03 Ekim, 2004.

Aynî, Ebû Muhammed (Ebü's-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed (855/1451), *Umdetü'l-kârî fî şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, I-XXV, Dar'ul Kutub'ul ilmiyye, Beyrut, 2001.

Azîmâbâdî, Ebü't-Tayyib Muhammed Şemsü'l-Hak b. Emîr Alî (1857-1911), *Avnu'l- Mabud alâ Şerhi Sünenü Ebî Davûd*, 1. Baskı, Daru İbn Hazm, Beyrut, 2005.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî (458/1066), *es-Sünenü'l Kübra*, (thk. Muhammed Abdulkadir Ata), I-X, 3. Baskı, Daru'l Kütübü'l İlmiye, Beyrut, 2003.

Beydâvî, Nâsırüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed (685/1286), *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, I-V, 1. Baskı, Daru İhyau't-Turas el-Arabî, Beyrut, ts.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm (256/870), *el-Camiu's-Sahihî (Câmi'u's-Sahih) (el-Câmiu'l-Müsnedü's-Sahihu'l-Muhtasar min Umûri Rasûlillâh sallallâhü aleyhi ve sellem ve Sünenih ve Eyyâmih)*, I-IV, Matbaatu's-Selefiyye ve Mektubetihâ, Kahire, 1403.

Bursevî, İsmail Hakkı (1137/1725), *Ruhu'l Beyan*, I-X, 8. Baskı, Damla Yay., İstanbul, 2012.

Bûsîrî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Ebî Bekr b. İsmâîl (840/1436), *Sünenü İbn Mâce bi Şerhi İmam Hasan el-Hanefi el-Mağrufu bi-Sindi ve Haşiyetü Talikatu Misbahu'z-Züccace fî Zevaid ibn Mâce* (thk. Şeyh Halil Me'mun Şiha), I-V, 1. Baskı, Dar'ul Marife, Beyrut, 1996.

Cezârî, Abdurrahmân b. Muhammed b. İvaz (1941), *el-Fıkh ale'l-Mezahibu'l-Erba'a*, I-V, 3. Baskı, Daru'l Kütübü'l-İlmiyah, Beyrut, 2003.

Çiftci, Ali, “*Mekkî Sureler Bağlamında Kur'an'da İnfâk-Zekât İlişkisi*”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tefsir Anabilim Dalı, Konya, 2009.

Dârekutnî, Ebü'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed (385/995), *Sünenü'd-Dârekutnî* (thk. Adil Ahmed Abdul-Mevcud-Ali Muhammed Maud), I-III, Daru'l Marife, Beyrut, 2001.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân b. el-Fazl (255/869), *el-Müsnedü'l-Cami' (es-Sünen)*, I-III, 1. Baskı, Daru'l Beşairu'l-İslamiye, Beyrut, 2013.

Demir Şehmus, “Kur'an'da Zekât Kavramının Etimolojik ve Semantik Analizi”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 28, 2007, s. 9-30.

Duman, Soner, Zekât Ahkâmının Teşri' Süreci, *Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları Sempozyumu*, İstanbul, 03-04 Aralık, 2016.

Dumlu, Emrullah, “Zekâta Tespit Edilen Nisab Ölçüleri”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2001.

Döndüren, Hamd, Delilleriyle İslam İlmihali, Erkam yay., İstanbul, 1991.

Ebû Dâvûd, Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk (275/889), *Sünenü Ebî Dâvûd* (thk. Şuayb Arnavut- Muhammed Kâmil Gurumbilâlî- Abdullatif Hırzallah), I-VII, 1. Baskı, Daru'l Risaletu'l Alemiyah, Beyrut, 2009.

Esmâ'î, Ebû Saîd Abdulmelik b. Kureb (216/831) *Kitabu'l-ibil* (thk. Hatim Salih ed-Damin), Daru'l Beşair, Dımaşk, 2003.

Erkal, Mehmet, *Zekât Bilgi ve Uygulama*, Erkam Yay., İstanbul, 2004.

----- “Nisab”, *DİA.*, İstanbul, 2007, XXXIII, 138.

----- İslâm'ın İlk Devirlerinde Para ve Zekât Nisabının Hesaplanması, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İstanbul, Yıl:1985, S:3, 79-101.

Güman, Osman, “Zekât Nisab Değerlerinin Güncellenmesi”, *Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları Sempozyumu*, İstanbul, 03-04 Aralık, 2016.

Hâkim en-Nisâbûrî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed (405/1014), *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, I-VIII, Daru't-Tasıl, Kahire, 2014.

Hattâbî, Ebû Süleymân Hamd (Ahmed) b. Muhammed b. İbrâhîm b. Hattâb Büstî (388/998), *Mealimü's-Sünen* (thk. Muhammed Rağîb et-Tabbah), I-IV, 1. Baskı, Matbatu'l ilmiyye, Halep, 1932.

İbn Abidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz (1252/1836), *Reddü'l Muhtar ale'd-Dürri'l-Muhtar*, (thk.-tlk Adil Ahmet Abdil Mavcud- Ali Muhammed Muavvîd), I-XIII, Daru'l Alemü'l Kütüb, Riyad, 2003.

İbn Ebî Hatîm, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs (327/938), *el-Cerh ve't Ta'dil* (thk. Abdurrahman b. Yahya el-Muallimî), I-IX, 1. Baskı, Daru'l Mektebetü'l İlmîyye, Lübnan, 1953.

İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrâhîm (235/849), *el-Musannef fi'l-Ehadis ve'l Asar* (thk. Ebî Muhammed Usame b. İbrahim), I-XV, El-Faruk'ul-Hadis li'd-Dabati ve'n-Neşir, Kahire, 2008.

İbn'ül-Esîr, Ebü's-Seâdât Mecdüddîn el-Mübârek b. Esîrüddîn Muhammed b. Muhammed (606/1210), *en-Nihaye fi Garibi'l Hadis* (thk. Tahir Ahmed ez-Zavi-Mahmud Muhammed Tanahî), I-V, Mektebetü'l İslamiyye, 1963.

İbn'ül-Esîr, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed (630/1233), *el-Kâmil fi't-Târih* (thk. Ömer Abdusselam Tedmûrî), I-XI, Dar'ul Kütübü'l Arabî, Beyrut, 2012.

İbn Hâcer el-Askalânî, Ebü'l-Fadl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed (852/1449), *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahihî'l- Buhârî* (thk. Abdilaziz b. Abdullah b. Bâz-Muhammed Fuad Abdulbakî- Muhibiddin el-Hatib), I-XIII, Mektebetü's-Selefiyye, t.y.

----- *el-İsâbe fi temyîzi's-sahâbe*, (thk. Adil Ahmet abdil Mevcud- Ali Muhammed Muavvaz), I-VIII, 1. Baskı, Daru'l Kütübü'l-İlmiya, Beyrut, 1995.

----- *Tehzibü't-Tehzib*, I-XV, 1. Baskı, Dairatü'l Meârifî'n-Nizamiyye, Haydaraabad, 1326.

İbn Hişâm, Ebü Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb (218/833), *es-Siretü'n-Nebeviyye*, (tlk.-thrc. Ömer Abdusselam Tedmûrî), I-IV, 3. Baskı, Dar'ul Kitab'ul Arabî, Beyrut, 1990.

İbn Huzeyme, Ebû Bekr Muhammed b. İshâk b. Huzeyme (311/924), *Muhtasarü'l-muhtasar mine'l-müsned 'ani'n-nebî sallallâhu 'aleyhi ve sellem bi-nakli'l-'adl 'ani'l-'adl mevsûlen ileyhi sallallâhu 'aleyhi ve sellem min gayri kat 'fi'l-isnâd ve lâ cerh fi nâkili'l-ahbâri'lletî nezkiuruhâ bi-meşî'eti'llâhi Te'âlâ (es-Sahih)* (thk Mustafa el-Azamî), I-IV, Mektebetü'l İslamiyye, Beyrut, 1980.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbuddin Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr (774/1373), *Tefsir'ul-Kur'an'il-Azîm* (thk. Sami b. Muhammed es-Sellâm), I-VIII, 3. Baskı, Dâru Taybe, 1999, Riyad.

----- *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, I-VI, 3. Baskı, Mektebetü'l Maarife, Beyrut, 1988.

İbn Kudâme, Ebü Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme (620/1223), *el-Muğnî* (thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî-Abdulfettah Muhammed el-Hulv), I-XV, 3. Baskı, Daru'l Alemi'l Kütüb, Riyad, 1997.

İbn Mâce, Ebü Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce (273/887), *Sünenü İbn Mâce* (thk. Şuayb Arnavut-Adil Mürşit-Said el-Lahham), I-VI, Daru'l Risaleti'l İlmiyye, Beyrut, 2009.

İbn Manzûr, Ebü'l-Fadl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrerem b. Alî b. Ahmed (711/1311), *Lisânü'l- 'Arab*, I-XV, Daru's-Sadr, Beyrut, 1882.

İbnü'l Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed (543/1148), *Arizatu'l-Ahvezî bi Şerhi Sahîh et-Tirmizî*, I-XIII, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, ty.

İbnü'n Nedîm, Ebü'l-Ferec Muhammed b. Ebî Ya'küb İshâk b. Muhammed b. İshâk (385/995), *el-Fehresetü fi Ahbari'l-ulemai el-Musanefin mine'l Kudamai ve'l Muhaddisin ve Esmâi Kutubihim* (thk. Rıza Tecdid Mazindarî), y.y., Tahran, 1971.

İbn Zencûye, Ebû Ahmed Humeyd b. Mahled b. Kuteybe (251/865), *Kitabu'l-Emval* (Şakir Zeyb Feyyaz), 1. Baskı, Mektebetü'l-Arabîyyetü's-Suudiyye, Riyad, 1986.

Kallek, Cengiz, "Miskal", *DİA.*, İstanbul, 2005, XXX, 182-183.

----- "Vesk", *DİA.*, İstanbul, 2013, XLIII, 70.

----- "Ölçü", *DİA.*, İstanbul, 2007, XXXIV, 28-31.

Kettânî, Es-Seyyidu'ş-Şerif Muhammed b. Cafer (1345/1962), *er-Risaletü'l Müstatrefe* (çev. Yusuf Özbek), İz yay., İstanbul, 1994

Maçin, Hasan, "Zekâtın Farziyetinin Nüzul Süreci Ekseninde Değerlendirilmesi", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sayı: 29, 2017, 347-367.

Makrîzî, Ebû Muhammed (Ebü'l-Abbâs) Takıyyüddîn Ahmed b. Alî b. Abdilkâdir b. Muhammed (845/1442), *en-Nukudü'l-İslamiyyeti'l-Alameti*, Matbuatu'l Cevaib, İstanbul, 1298.

Mâlik b. Enes, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir (179/795), *el-Muvatta'* (thk. Muhammed Fuad Abdulkakî), Daru'l İhyau't-Turasi'l Arabî, Beyrut, 1985.

Miras, Kamil (1957), *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Terceme ve Şerhi*, I-XII, 7. Baskı, Yenigün Matbaası, Ankara, 1984.

Mutarriżî, Ebü'l-Feth Burhânüddîn Nâsır b. Abdisseyyid b. Alî (610/1213), *el-Muğrib fi tertibi'l-Mu'rib*, (thk. Mahmud Fahurî- Abdulhamid Muhtar), I-II, Mektebet-i Usame b. Zeyd, Halep, 1979, I, 366.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim (261/875), *Sahihu Müslim*, 6. Baskı, Daru'l Kütünü'l İlmiyye, Beyrut, 2011.

Mizzî, Ebü'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdirrahmân b. Yûsuf (742/1341), *Tehzibu'l Kemâl fi Esmâi'r-Rical* (thk. Beşar Avad Maruf), I-XXXII, 3. Baskı, Müessetü'r-Risale, Beyrut, 1987.

Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî (303/915), *Sünenü'n-Nesâî*, (thk. Ahmed Şemsüddin), Daru'l Kütübü'l İlmîyah, Lübnan, 2009.

Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref b. Müri (676/1277), *Sahih-i Müslim bi-Şerhi'n-Nevevî*, I-XVIII, 3. Baskı, Müessesetü Kurtuba, y.y., 1994.

Râgıb el-İsfahânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal (V/XI. yüzyılın ilk çeyreği) , *el-Müfredat fî Garibi'l Kur'an*, (thk. Safvan Adnan Davudî), Daru'l Şamiyye, Beyrut, 2009.

Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-Eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed (483/1090 ?), I-XXXI, *el-Mebsut*, Dar'ul- Ma'rife, Beyrut, 1989.

Sezgin Fuad (2018), ‘*Fıkıh Literatürüne Giriş*’ , (trc. Said Nuri Akgündüz), AİBÜ, cilt:2, sayı:4, 2014, 66.

Sindî, Muhammed Âbid b. Ahmed Alî b. Muhammed (1257/1841), *Sünenü İbn-i Mâce biş-Şerhi İmam Ebî Hasan es-Sindî* (thk. Hlil Me'mun Şeyha),I-V, 3. Baskı, Daru'l-Marife, Beyrut, 1996.

Suyûtî, Ebü'l-Fadl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed (911/1505), *Zehrü'r-rübâ 'ale'l-Müctebâ(Sünenü Nesâî bi şerhi Suyuti)*, I-VIII, 4. Baskı, Mektebetü'l Madbuatu'l İslamiyye, Haleb, 1984.

Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed (1250/1834), *Neylü'l Evtar Şerhu Müntakâ el-Ebhur* (thk. Raid b. Sabri b. Ebî Alfe), Beytü'l Efkârî'd-Düveliyye, Lübnan, 2004.

Taberânî, Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî (360/971), *el-Mucemu'l Evsat*, (thk. Tarık b. İvadullah Muhammed- Abdu'l Muhsin b. İbrahim), I-X, Daru'l Haremeyn, Kahire, 1995.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd (310/923), *Câmi'u'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'an*, (thk. Beşşar Avvad Maruf- İsam Fâris el- Herestânî), I-VII, 1. Baskı, Müesseset'ür-Risale, Beyrut, 1994.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre (Yezîd) (279/892), *Sünenü't-Tirmizî* (thk. Beşşar Avvad Maruf), I-VI, Daru'l Garbi'l İslamiyye, Beyrut, 1996.

----- *İlel'üt-Tirmizî el-Kebir* ,Mektebetü Nahdatu'l Arabiyye, Beyrut, 1989, 102.

Yazır, Elmalılı Hamdi (1942), *Hak Dini Kur'an Dili*, I-IX, Umut Matbaası, İstanbul, ts.

Yusuf el-Karadavî, *Fıkhu'z-Zekât*, I-II, 3. Baskı, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1973.

Zebîdî, Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdurrezzâk (1205/1791), *Tâcü'l- 'arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, I-XL, Müessesetü'l-Kuveyt li't-Takdimi'l-İlmî, Kuveyt, 2001.

Zemaşşeri, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî (538/1144), *el-Faik fî Garibi'l Hadis ve'l-Eser* (thk. Ali Muhammed el-Becevî-Muhammed Ebü'l Fadl İbrahim), I-IV, Iyas el-Babî el-Halebî ve Şirketü, ty.,y.y,

Zeylaî, Ebü Muhammed Cemâlüddîn Abdullâh b. Yûsuf b. Muhammed (762/1360), *Naşbü'r-râye li-tahrîci eĥâdişi'l-Hidâye* (thk. Muhammed Avvame), I-V, Daru'l Kibleti lis-Segafeti İslamiyye, Riyad, ts.

